

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

Η συναντίληψη των κρατών-μελών της ΕΕ σε θέματα που
εμπίπτουν της ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ και διαμορφώνουν τις Ευρωπαϊκές
προκλήσεις ασφαλείας

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μαρία Κοροτζίδου

Αθήνα, 2023

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

SCHOOL OF INTERNATIONAL STUDIES, COMMUNICATION & CULTURE

DEPARTMENT OF INTERNATIONAL, EUROPEAN AND AREA STUDIES

MASTER DEGREE

“INTERNATIONAL RELATIONSHIPS AND STRATEGIC STUDIES”

The common understanding of EU member states on issues falling
within the CFSP/CSDP and shaping the European security challenges

DISSERTATION

Maria Korotzidou

Athens, 2023

Τριμελής Επιτροπή

Μαριλένα Κοπά, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Καθηγής Παντείου Πανεπιστημίου

Κωνσταντίνος Λάβδας, Καθηγής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Μαρία Κοροτζίδου, 2023

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Συντομογραφίες

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΚΕΠΠΑ: Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας

ΚΠΑΑ: Κοινή Πολιτική Ασφαλείας και Άμυνας

κ-μ: κράτος-μέλος

CFSP: Common Foreign and Security Policy

ESDP: European Security and Defence Policy

NATO: North Atlantic Treaty Organization

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής διπλωματικής μου εργασίας, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στην επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, κυρία Μαριλένα Κοππά, για την υποστήριξη και εμπιστοσύνη που μου έδειξε για την εκπόνηση της παρούσας ερευνητικής μελέτης. Επιπλέον, ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω στους φίλους και την οικογένειά μου για τη συνεχή στήριξη, τη συμπαράσταση και την κατανόησή τους καθ' όλη τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας, αλλά και γενικότερα των σπουδών μου.

Περιεχόμενα

Πίνακες	8
Διαγράμματα	9
Περίληψη	11
Abstract.....	12
ΜΕΡΟΣ Α΄	13
Εισαγωγή	13
Κεφάλαιο 1: ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ και Εθνική Κυριαρχία.....	14
Κεφάλαιο 2: ΕΕ και Προκλήσεις Ασφαλείας	17
2.1 Όπλα Μαζικής Καταστροφής (ΟΜΚ)	18
2.2 Διεθνής Τρομοκρατία	20
2.3 Οργανωμένο Έγκλημα	21
2.4 Πειρατεία.....	23
2.5 Ανεξέλικτες μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές, καθώς και εργαλειοποίηση του μεταναστευτικού	24
2.6 Κυβερνοασφάλεια	27
2.7 Ενεργειακή ασφάλεια	29
2.8 Περιβαλλοντική επιβάρυνση και κλιματική αλλαγή.....	30
2.9 Υβριδικές Απειλές	32
Κεφάλαιο 3: ΕΕ και Στρατιωτική Ισχύς.....	34
Κεφάλαιο 4: ΕΕ και NATO	39
ΜΕΡΟΣ Β΄	43
Εισαγωγή	43
Μεθοδολογία.....	45
Αποτελέσματα.....	47
Συζήτηση	59
Περιορισμοί-Προτάσεις.....	63
Συμπεράσματα	65
Πηγές-Βιβλιογραφία.....	66
Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία.....	66
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.....	67
Επιστημονικά άρθρα και λοιπά.....	68

Ηλεκτρονικές Πηγές.....	70
Παραρτημα Ι	74
Παραρτημα ΙΙ.....	78

Πίνακες

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. ΙΕΡΑΡΧΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΕΙΛΩΝ/ΠΡΟΚΛΗΣΕΩΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΤΗΣ ΕΕ	49
ΠΙΝΑΚΑΣ 2. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑΣ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΛΟΧΟΥ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ ΚΑΙ ΛΟΧΟΥ ERASMUSΓΙΑ ΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ 2 ΕΩΣ 15	58

Διαγράμματα

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ "ΦΥΛΟΥ" ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΛΟΧΟΥ	
ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ ΚΑΙ ΛΟΧΟΥ ERASMUS ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ.....	47
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ "ΙΔΙΟΤΗΤΑΣ" ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΛΟΧΟΥ	
ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ ΚΑΙ ΛΟΧΟΥ ERASMUS ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ.....	48
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ "ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΕ ΚΟΙΝΕΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ	
ΑΣΚΗΣΕΙΣ, ΑΠΟΣΤΟΛΕΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΙΣ" ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΛΟΧΟΥ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ	
ΚΑΙ ΛΟΧΟΥ ERASMUS ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ.....	48
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ "ΚΛΑΔΟΥ ΕΝΟΠΙΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ" ΤΟΥ	
ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΛΟΧΟΥ ERASMUS	48
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΡΩΤΗΣΗΣ 2 ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	
ΛΟΧΟΥ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ ΚΑΙ ΛΟΧΟΥ ERASMUS ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ.....	50
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΡΩΤΗΣΗΣ 3 ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	
ΛΟΧΟΥ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ ΚΑΙ ΛΟΧΟΥ ERASMUS ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ.....	50
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΡΩΤΗΣΗΣ 4 ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	
ΛΟΧΟΥ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ ΚΑΙ ΛΟΧΟΥ ERASMUS ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ.....	51
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΡΩΤΗΣΗΣ 5 ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	
ΛΟΧΟΥ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ ΚΑΙ ΛΟΧΟΥ ERASMUS ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ.....	51
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΡΩΤΗΣΗΣ 6 ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	
ΛΟΧΟΥ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ ΚΑΙ ΛΟΧΟΥ ERASMUS ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ.....	52
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΡΩΤΗΣΗΣ 7 ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	
ΛΟΧΟΥ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ ΚΑΙ ΛΟΧΟΥ ERASMUS ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ.....	52
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΡΩΤΗΣΗΣ 8 ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	
ΛΟΧΟΥ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ ΚΑΙ ΛΟΧΟΥ ERASMUS ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ.....	53
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΡΩΤΗΣΗΣ 9 ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	
ΛΟΧΟΥ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ ΚΑΙ ΛΟΧΟΥ ERASMUS ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ.....	53
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 13. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΡΩΤΗΣΗΣ 10 ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	
ΛΟΧΟΥ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ ΚΑΙ ΛΟΧΟΥ ERASMUS ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ.....	54
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 14. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΡΩΤΗΣΗΣ 11 ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	
ΛΟΧΟΥ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ ΚΑΙ ΛΟΧΟΥ ERASMUS ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ.....	55
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 15. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΡΩΤΗΣΗΣ 12 ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	
ΛΟΧΟΥ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ ΚΑΙ ΛΟΧΟΥ ERASMUS ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ.....	55

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 16. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΡΩΤΗΣΗΣ 13 ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	
ΛΟΧΟΥ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ ΚΑΙ ΛΟΧΟΥ ERASMUS ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ.....	56
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 17 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΡΩΤΗΣΗΣ 14 ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	
ΛΟΧΟΥ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ ΚΑΙ ΛΟΧΟΥ ERASMUS ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ.....	57
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 18.ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΡΩΤΗΣΗΣ 15 ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	
ΛΟΧΟΥ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ ΚΑΙ ΛΟΧΟΥ ERASMUS ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ.....	57

Περίληψη

Ο 21^{ος} αιώνας χαρακτηρίζεται από αστάθεια και νέες ασύμμετρες προκλήσεις σε διεθνή, περιφερειακό, αλλά και κρατικό επίπεδο τόσο σε κοινωνικό, πολιτισμικό, πολιτικό και οικονομικό τομέα. Ποτέ άλλοτε δεν υπήρξαν τόσες στρατιωτικές συμμαχίες μεταξύ των κρατών, σε διμερές και πολυμερές επίπεδο, αλλά ταυτόχρονα και αβεβαιότητα ως προς το μέλλον του διεθνούς γίνεσθαι. Σε αυτό το διεθνές γίνεσθαι η ΕΕ, σε μια πολύχρονη διαδικασία, με αργά βήματα, προσπαθεί να αποτελέσει ένας ενιαίος δρών σε όλες τις πτυχές της πολιτικής.

Υπό αυτό το πρίσμα, η παρούσα ερευνητική μελέτη διερευνά και αναλύει το βαθμό συναντίληψης των κρατών-μελών της ΕΕ, που έχει επιτευχθεί έως τώρα, σε θέματα που εμπίπτουν της ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ και διαμορφώνουν τις Ευρωπαϊκές προκλήσεις ασφαλείας, εντός στρατιωτικού κύκλου.

Για την εξυπηρέτηση του σκοπού της ερευνητικής μελέτης δημιουργήθηκε και χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις πολλαπλών επιλογών και στη συνέχεια αναλύθηκαν συγκριτικά τα αποτελέσματα του δείγματος των Ελλήνων σε σχέση με αυτά του δείγματος των υπόλοιπων εννέα συμμετεχόντων κρατών-μελών.

Τα αποτελέσματα αυτής της ερευνητικής μελέτης υπογραμμίζουν την ποικιλομορφία που χαρακτηρίζει τα ευρωπαϊκά κράτη-μέλη λόγω γεωγραφίας και διαμορφώνουν την από κοινού αντίληψη για τις προκλήσεις ασφαλείας, των θεμάτων που εμπίπτουν στο πεδίο της ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ και τις συνθήκες για ευρωπαϊκή ολοκλήρωση σε σύγκριση με την Ελλάδα, παρέχοντας ορισμένες κατευθυντήριες γραμμές για μια βαθύτερη διακρατική σύγκριση.

Λέξεις-Κλειδιά: Προκλήσεις Ασφαλείας, ΕΕ, ΚΕΠΠΑ, ΚΠΑΑ

Abstract

The 21st century is characterised by instability and new asymmetric challenges at international, regional and state level in the social, cultural, political and economic spheres. Never before have there been so many military alliances between states, at bilateral and multilateral level, but at the same time there has been so much uncertainty about the future of international affairs. In this international arena, the EU, in a long process, is slowly trying to become a single actor in all aspects of politics.

In this regard, this study examines and analyses the common ground has been achieved, as a key component in identifying European security challenges, on issues falling within the CFSP/CSDP, mainly within military circles.

To serve the purpose of the research study, a questionnaire with multiple-choice questions was created and then the results of the sample of Greeks were analysed comparatively with those of the sample of the other nine participating member states.

The results of this study highlight the diversity that characterizes European member states due to their geography and shape the common perception of security challenges, issues falling within the scope of CFSP/CSDP and conditions for European integration compared to Greece, providing some guidelines for a deeper cross-national comparison.

Keywords: Security Challenges, EU, CFSP, CSDP

ΜΕΡΟΣ Α΄

Εισαγωγή

Η προσπάθεια των ευρωπαϊκών κρατών-μελών για μια κοινή εξωτερική πολιτική, αλλά και άμυνα, το οποίο θα καταστήσει την ΕΕ ως έναν ισχυρό «παίχτη» διαμόρφωσης πολιτικής στο διεθνές γίνεσθαι, το οποίο χαρακτηρίζεται από νέες ασύμμετρες προκλήσεις ασφαλείας, δεν είναι νέα ανάγκη ή ιδέα. Η προσπάθεια χρονολογείται ήδη από τη δεκαετία του 60΄ και μέχρι σήμερα έχει εξελιχθεί και έχει επιδείξει πρόοδο (Ζιώγας,2020:109-110), αλλά πάντα υπό το πρίσμα της συμπληρωματικότητας με το NATO (Μπλαβούκος&Λάμπρου, 2021:8), της χρήσης «ήπιας» ισχύος και του διακυβερνητισμού, καθώς τα κράτη-μέλη σε θέματα “high politics” είναι διστακτικά ως προς την εκχώρηση εθνικής κυριαρχίας σε ένα υπερεθνικό όργανο ή/και οργανισμό, το οποίο υπαγορεύεται, κυρίως, από την ομοφωνία κατά τη λήψη των αποφάσεων (Ιωακειμίδης,2000:23). Κάθε κράτος-μέλος έχει τα δικά του οικονομικά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά που υποδεικνύουν πολλές φορές, αλλά όχι απαραίτητα μόνο αυτά, τις πολιτικές του φιλοδοξίες και τις σχέσεις του με τρίτους, κυρίως το NATO (Μπλαβούκος&Λάμπρου,2021:47).

Τα ζητήματα αυτά θα αναλυθούν κατά το Μέρος Α΄, της παρούσας ερευνητικής μελέτης, ώστε να θέσουν το κατάλληλο θεωρητικό υπόβαθρο για το Μέρος Β΄, όπου εκεί θα διερευνηθεί ο βαθμός συναντίληψης των κρατών-μελών της ΕΕ, που έχει επιτευχθεί έως τώρα, σε θέματα που εμπίπτουν της ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ και διαμορφώνουν τις Ευρωπαϊκές προκλήσεις ασφαλείας, εντός στρατιωτικού κύκλου.

Εν συντομία, στο Κεφάλαιο 1 αναλύεται ο διακυβερνητικός και υπερεθνικός χαρακτήρας της ΕΕ, για θέματα της ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ, ως μια εσωτερική πρόκληση για το Ευρωπαϊκό Ιδεώδες, και στη συνέχεια στο Κεφάλαιο 2 παρατίθενται και αναλύονται οι εξωτερικές προκλήσεις της ΕΕ που η ίδια έχει θέσει μέσω της υιοθέτησης Ευρωπαϊκών Στρατηγικών Ασφαλείας. Στο Κεφάλαιο 3, δίνεται έμφαση στις αμυντικές και στρατιωτικές πρωτοβουλίες και ικανότητες που αναπτύχθηκαν μέσω των ευρωπαϊκών θεσμών, και υπαγορεύουν, μεταξύ άλλων, την Στρατιωτική Ισχύ της ΕΕ. Τέλος, στο Κεφάλαιο 4 εξετάζεται η σχέση ΕΕ-NATO, όπου τα όρια της αμυντικής αλληλεξάρτησής τους και η «τρωτότητα» της ΕΕ, θέτουν την «κυριαρχία» των ΗΠΑ σε θέματα ασφαλείας και άμυνας.

Κεφάλαιο 1: ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ και Εθνική Κυριαρχία

Η αυγή του 21ου αιώνα βρήκε τη διεθνή κοινωνία αντιμέτωπη με προκλήσεις και διλήμματα, απόρροια όχι μόνο των αλλαγών που επήλθαν στη φύση του διεθνούς συστήματος αλλά εσωτερικών κοινωνικών, πολιτιστικών και οικονομικών παραμέτρων που συνδέονται άμεσα με το μέλλον του κράτους-έθνους, των δημοκρατικών αξιών, της διεθνούς έννομης τάξης και των ιδεολογιών. Η διεθνής πολιτική σκηνή περιγράφεται, επίσης, από αβεβαιότητα, καθόσον, το μονοπολικό σύστημα με την αδιαμφισβήτητη ηγεμονία των ΗΠΑ κατά τη διάρκεια των τελευταίων τριάντα ετών, αντικαθίσταται από ένα πολυπολικό, με συνθήκες που προβάλλουν τη διεθνή αταξία παρά την ισορροπία του διεθνούς συστήματος. Η επανεμφάνιση της Ρωσίας με αναθεωρητική διάθεση, η οικονομική αύξηση της Κίνας με την κατά επέκταση αύξηση των στρατιωτικών της δυνατοτήτων, οι περιφερειακές συγκρούσεις και η μέχρι πρότινος στροφή της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής προς την Ασία (Asia pivot), είναι μερικά από τα βασικά στοιχεία που πρέπει να ληφθούν υπόψη στον επαναπροσδιορισμό της στρατηγικής και των δομών ασφαλείας στην Ευρώπη (Ντόκος, 2019: 164).

Ήδη από το 1954 με την αποτυχημένη προσπάθεια σύστασης της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας (ΕΑΚ)¹, η αποτυχία του σχεδίου Fouchet και την Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία (ΕΠΣ)², τα ευρωπαϊκά κράτη μέλη, σε ένα ψυχροπολεμικό περιβάλλον μετά από δύο Παγκοσμίους Πολέμους, με μεταπολεμικές επιτακτικές ανάγκες την οικονομική και κοινωνική ανόρθωση, καθώς και την εμφανή απειλή της Σοβιετικής Ένωσης, ανέλαβαν πρωτοβουλίες, κυρίως Γαλλία και Μ. Βρετανία, να οικοδομήσουν μια ευρωπαϊκή πολιτική άμυνας και ασφάλειας (Κοππά, 2017: 22, 37-38). Η αποτυχία έγκειται, μεταξύ άλλων, στις δύο πρώτες περιπτώσεις, στο γεγονός ότι κανένα κράτος-μέλος (κ-μ) δεν ήταν διατεθειμένο να εκχωρήσει μέρος της εθνικής του κυριαρχίας, εντός ενός ευρωπαϊκού υπερεθνικού οργανισμού, καθώς και προτίμησαν τη συλλογική άμυνα εντός NATO. Η ΕΠΣ κατάφερε να διατηρήσει ισορροπία στο λεπτό αυτό ζήτημα, καθώς δεν περιελάμβανε στρατιωτικής φύσεως

¹ Συμμετείχαν Ιταλία, Γαλλία και οι χώρες Benelux. Αν το σχέδιο είχε πραγματοποιηθεί, η ΕΑΚ θα αποτελούσε τον πρώτο πανευρωπαϊκό στρατό. (Χρυσόχοου κ.α., 2009: 146-149)

² Η ΕΠΣ, αποτελεί πρόγονο της Κοινής Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ) (Κοππά, 2016: 46)

ζητήματα και περιορίστηκε σε οικονομικά και πολιτικής φύσεως (Χρυσόχου, Τσινισιζέλης, Υφαντής, Σταυρίδης & Ξενάκης, 2009:146-149, Κοππά,2017:46).

Σταθμός αποτελεί η Συνθήκη του Μάαστριχ το 1992 (σε ισχύ το 1993), η οποία ουσιαστικά δημιουργεί την ΕΕ και εισαγάγει τρεις πυλώνες, εκ των οποίων ο δεύτερος θα αποτελέσει η ΚΕΠΠΑ με αναφορά στην κοινή αμυντική πολιτική και θα τοποθετήσει την εξωτερική πολιτική σε νέο πλαίσιο με σκοπό *«τη διαφύλαξη των κοινών αξιών, των θεμελιωδών συμφερόντων και της ανεξαρτησίας της Ένωσης»*, πάντα όμως υπό το πρίσμα του διακυβερνητισμού και της ομοφωνίας κατά τη λήψη των αποφάσεων. Η ειδική πλειοψηφία σε συγκεκριμένα ζητήματα προβλέπεται για πρώτη φορά στη Συνθήκη του Άμστερνταμ το 1997, καθώς γίνεται και αναφορά για εξωτερικά σύνορα και εδαφική ακεραιότητα της ΕΕ. Στην ίδια συνθήκη δημιουργείται η θέση του Υπατού Εκπροσώπου (ΥΕ) για ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας, δίχως όμως να υπάρχει σαφής καταμερισμός αρμοδιοτήτων μεταξύ αυτού και της Επιτροπής. Επιπλέον, εισαγάγετε η έννοια της *«κοινής στρατηγικής»*. (Κοππά,2017:51-53, 59-61).

Το ισχύον νομικό πλαίσιο για την ΚΕΠΠΑ και την Κοινή Πολιτική Ασφαλείας και Άμυνας (ΚΠΑΑ) ορίζεται από τη Συνθήκη της Λισαβόνας το 2007 (σε ισχύ το 2009). Καταργούνται οι τρεις (3) πυλώνες και πλέον η ΚΠΑΑ είναι αναπόσπαστο κομμάτι της ΚΕΠΠΑ, χωρίς, ωστόσο, πρόβλεψη για *«συλλογική άμυνα»*, η οποία επαφίεται στο ΝΑΤΟ, άρα και για όσα ευρωπαϊκά κ-μ ανήκουν σε αυτό. Η ΚΠΑΑ εμπεριέχει τη δημιουργία μιας κοινής αμυντικής πολιτικής της ΕΕ, που σταδιακά μπορεί να οδηγήσει σε μια κοινή άμυνα, όμως, όταν και εφόσον το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το αποφασίσει ομόφωνα (Κοππά, 2019: 212, 219).

Το ζήτημα των ορίων της εθνικής κυριαρχίας εντός θεσμικού πλαισίου της ΕΕ παραμένει μέχρι και σήμερα. Αυτό αποδεικνύεται από την διαδικασία λήψεων των αποφάσεων, καθώς προβλέπεται ομοφωνία σε θέματα ΚΠΑΑ. Οι αποφάσεις παίρνονται στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, δηλαδή ένα διακυβερνητικό όργανο, με σημαντικό ρόλο στη διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικής, και το Κοινοβούλιο, το μοναδικό υπερεθνικό όργανο, που εκλέγεται από το λαό, έχει συμβουλευτικό ρόλο. Αυτή η συνύπαρξη των υπερεθνικών και διακυβερνητικών θεσμών οδηγεί το *«κοινοτικό σύστημα»* σε μια *«θεσμική ισορροπία»*, άρα και τη διακρατική ισορροπία μεταξύ ισχυρότερων και μη κ-μ, διασφαλίζοντας το ευρύτερο *«ευρωπαϊκό»* συμφέρον, από την επικράτηση του εθνικού και πιθανόν ηγεμονικού χαρακτήρα(Ιωακειμίδης,2000:23).

Καθόσον, ενώ όλες οι πρωτοβουλίες βρίσκονται σε εξέλιξη υλοποίησης, οι κυβερνήσεις των κ-μ δεν έχουν ακόμα συμφωνήσει πολιτικά για το τι πρέπει να παραμείνει στην αποκλειστική αρμοδιότητα των εθνικών αποφάσεων και τι σε διακυβερνητικό ή κοινοτικό επίπεδο. Αφενός η ΕΕ έχει τη βούληση να δράσει στο εξωτερικό της περιβάλλον διασφαλίζοντας τον πλήρη σεβασμό του Διεθνούς και του Ευρωπαϊκού Δικαίου, αφετέρου όμως ο διακυβερνητικός χαρακτήρας της εξωτερικής της πολιτικής και η πολυπλοκότητα της λήψης ομόφωνων αποφάσεων, την οδηγούν σε μη έγκαιρες και αποτελεσματικές ενέργειες κατά τη λήψη και εφαρμογή των αποφάσεών της. Προς επιβεβαίωση της παραπάνω θέσης είναι το γεγονός πως το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, δέκα (10) ημέρες μετά τη μονομερή στρατιωτική δράση της Τουρκίας στη Βορειοανατολική Συρία, κατάφερε να λάβει ομόφωνη απόφαση καταδίκης της στρατιωτικής εισβολής, όπου και αποφάσισε την αναστολή της άδειας εξαγωγής όπλων στην Τουρκία. Τέλος, η πολυμορφία στις εθνικές στρατηγικές και συμφέροντα οδηγούν σε διμερείς σχέσεις και συνεργασίες που μπορεί πολλές φορές να είναι εκτός ευρωπαϊκής κοινής πολιτικής, όπως στον τομέα της ενεργειακής ασφάλειας, με την Γερμανο-Ρωσική συνεργασία στον αγωγό Nordstream-2.

Ως απόρροια των απαιτήσεων των κ-μ, βάσει των εθνικών τους στρατηγικών, σε συνδυασμό με την ομοφωνία στη διαδικασία λήψεων των αποφάσεων σε θέματα ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ, η ΕΕ απομακρύνεται ή/και μένει στάσιμη σε μια Ευρωπαϊκή Κοινή Εξωτερική πολιτική, με τον Μπλαβούκο & Παγουλάτο (2022) να στηρίζουν την ειδική πλειοψηφία και σε θέματα ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ, με τον Ζιώγα (2020:131) να προτείνει το σεβασμό των θεσμικών ρυθμίσεων, που επιτάσσουν οι εκάστοτε πολιτικές συνθήκες, και με τον Ιωακείμδη (2000:25-26) να προτείνει ως λύση την πολιτική ένωση εάν η ΕΕ επιθυμεί να είναι ενεργός διεθνής παίχτης διαμόρφωσης πολιτικής και διαχείρισης κρίσεων, με ταυτόχρονη αντιμετώπιση του Δημοκρατικού ελλείμματος.

Κεφάλαιο 2: ΕΕ και Προκλήσεις Ασφαλείας

«...οι απειλές σήμερα είναι πιο ποικιλόμορφες, λιγότερο ευδιάκριτες και λιγότερο προβλέψιμες...» (ΕΣΑ,2003)

Παρά τον «δυσκίνητο» χαρακτήρα της ΕΕ κατά τη διαδικασία λήψης των αποφάσεων, επιπλέον, υφίστανται διαφορετικές αντιλήψεις για το τι καθίσταται απειλή για τα κ-μ της ΕΕ, το οποίο πολλές φορές οδηγεί και σε διαφορετικές εθνικές στρατηγικές και μονομερείς πρωτοβουλίες και δράση. Σημαίνοντα ρόλο στην παραπάνω τοποθέτηση διαδραματίζει η γεωγραφική θέση και η ιστορία των κ-μ (Μπορέλ, 2020:6). Για παράδειγμα, ένα τμήμα της ΕΕ δεν θεωρεί τη Ρωσία ως πρωταρχική απειλή για την ευρωπαϊκή ασφάλεια. Η προτεραιότητα είναι η προσφυγική κρίση, οι μεταναστευτικές ροές και η τρομοκρατία. Συναφώς, η σταθεροποίηση των κρατών της περιφέρειας (Λιβύη, Συρία) από την οποία πηγάζουν αυτές οι απειλές αποτελεί πρώτη προτεραιότητα. Επομένως, η Ρωσία αποτελεί κρίσιμος στρατηγικός εταίρος λόγω της επιρροής που μπορεί να ασκήσει σε αυτές τις χώρες. Αντίθετα, άλλα κ-μ αισθάνονται την αύξηση της ρωσικής επιρροής ως απειλή για τα συμφέροντά τους και προσβλέπουν στο ΝΑΤΟ. Σε αυτό το σημείο, αξίζει να γίνει αναφορά σε ένα σημείο της Λευκής Βίβλου το οποίο ενδιαφέρει άμεσα τη χώρα μας και αυτό είναι: *«Οι πολίτες μιας χώρας που υφίσταται παραβιάσεις του εναέριου χώρου ή διαδικτυακές επιθέσεις στον κυβερνοχώρο από ξένη δύναμη δυσκολεύονται να κατανοήσουν για ποιον λόγο η ΕΕ των 27 ή ακόμα και γειτονικές χώρες δεν καταλήγουν σε συμφωνία για την επιβολή κυρώσεων»*. Είναι ξεκάθαρη η απουσία της απαιτούμενης συνοχής μεταξύ κ-μ, σε πολιτικό επίπεδο, που δεν συνάδει με την επιθυμητή ευρωπαϊκή αλληλεγγύη (Ζιώγας,2020:130).

Παρόλα αυτά, η ανησυχία για την αυτονομία, ασφάλεια και την επιβίωσή της ΕΕ παραμένει με νέες απειλές και προκλήσεις, διαφορετικές από αυτές της μεταπολεμικής και Ψυχρού Πολέμου εποχής και ενόσω μία ένοπλη σύγκρουση μεταξύ Ρωσίας-Ουκρανίας βρίσκεται σε εξέλιξη, η οποία έχει επηρεάσει ποικιλοτρόπως τα κ-μ. Η ΕΕ δεν θεωρεί επίσημα τη Ρωσία ως απειλή, παρά το γεγονός ότι έχει καταδικάσει τις ενέργειες τις τελευταίας, λαμβάνοντας, κυρίως, μέτρα οικονομικών κυρώσεων, πλην όμως, οι προκλήσεις ασφαλείας που έχουν αναγνωρισθεί από την ΕΕ αποτέλεσαν και δύνανται να αποτελέσουν πεδίο δράσης της Ρωσίας. Οι προκλήσεις ασφαλείας για την ΕΕ διαφαίνονται από τη Συνθήκη του

Μάαστριχ 1992, του Άμστερνταμ 1997, την ΕΣΑ το 2003 και την έκθεση της εφαρμογής της το 2008, την Eu Global Strategy (EUGS) το 2016 έως και το 2021 με τη Στρατηγική Πυξίδα. Συνοπτικά οι νέες και κύριες προκλήσεις-απειλές για την ευρωπαϊκή ασφάλεια, όπως έχουν ορισθεί από τα παραπάνω κείμενα είναι οι εξής:

- Όπλα Μαζικής Καταστροφής (ΟΜΚ)
- Διεθνής τρομοκρατία
- Οργανωμένο έγκλημα
- Πειρατεία
- Ανεξέλικτες μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές και εργαλειοποίηση του μεταναστευτικού
- Κυβερνοασφάλεια
- Ενεργειακή ασφάλεια
- Περιβαλλοντική επιβάρυνση και κλιματική αλλαγή
- Υβριδικές απειλές

2.1 Όπλα Μαζικής Καταστροφής (ΟΜΚ)

Ο όρος «Όπλα Μαζικής Καταστροφής» ορίστηκε επίσημα για πρώτη φορά το 1946, από την Επιτροπή του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) και αναφέρεται πρωτίστως *«στη χρήση χημικών, βιολογικών και πυρηνικών όπλων, της τεχνολογίας και των φορέων αυτών με σκοπό τη μαζική καταστροφή, τον τραυματισμό ακόμη και το θάνατο, τα οποία βρίσκονται σε πλήρη αντίθεση με ό,τι πρεσβεύει το Διεθνές και Ανθρωπιστικό Δίκαιο»*.

Οι ελπίδες, με το τέλος του ψυχρού πολέμου και την κατάρρευση του διπολισμού, για τη μείωση του ρόλου της πυρηνικής ισχύος στη νέα εποχή, δεν τερμάτισε τη διασπορά των πυρηνικών όπλων, απλώς άλλαξε τους όρους «εκμετάλλευσης» και γίνανε εργαλεία ισχύος για τους αδύναμους του διεθνούς συστήματος. Επιπλέον, η ιδιότητα της μαζικής καταστροφής των ΟΜΚ αποτελεί το βασικό κίνητρο για την απόκτησή τους από τους κρατικούς και μη δρώντες, όπως οι τρομοκρατικές ομάδες (Kamp, 1994:117). Τα κίνητρα, όμως, της πυρηνικής ισχύος κρατικών και μη δρώντων είναι διαφορετικά. Τα κράτη την επιδιώκουν για στρατηγικούς και πολιτικούς λόγους, διότι η κατοχή και η ενίσχυση του πυρηνικού οπλοστασίου μιας χώρας αποτελεί, με όρους Ρεαλισμού, πάγια τακτική για την αύξηση της ασφάλειάς της και αποτελεί αποτρεπτικό παράγοντα πολέμου (Mueller, 2010:18), όμως εγκυμονεί ο κίνδυνος να γίνει χρήση πυρηνικών από ηγέτη

ενός κράτους, που είναι πολιτικά ανεξέλεγκτος και αψηφά τις συνέπειες, για την επίτευξη των στόχων του ή την πολιτική του επιβίωση, με πρόσφατο παράδειγμα της άμεσης και υπαρκτής απειλής της χρήσης των Πυρηνικών όπλων όπως η ίδια η Ρωσία έχει θέσει, κάτι το οποίο συνιστά πυρηνική τρομοκρατία.

Ως απόρροια αυτών, η χρήση όπλων μαζικής καταστροφής αποτελεί μια πραγματικότητα με αυξημένη επικινδυνότητα, η οποία επιβάλλει την περαιτέρω ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας για αντιμετώπιση της σοβαρής αυτής απειλής. Η Ε.Ε. κινούμενη προς αυτή την κατεύθυνση μέσω της ΕΣΑ χαρακτήρισε τη διάδοση των ΟΜΚ από κράτη και τρομοκράτες ως *«δυναμικά τη μεγαλύτερη απειλή για την ασφάλεια της ΕΕ»*, με τη στρατηγική της³ να εστιάζεται στην πρόληψη, τον αφοπλισμό και την εξασφάλιση της υπεύθυνης ανάπτυξης ειρηνικών χρήσεων της πυρηνικής ενέργειας από τις χώρες που το επιθυμούν (Συμβούλιο της ΕΕ, 2009:11-12). Προάγει μια αποτελεσματική, πολυμερής προσέγγιση, πρόληψη και διεθνής συνεργασία στον τομέα αυτό και παράλληλα εργάζεται στη διευκόλυνση της εφαρμογής της απόφασης 1540 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ⁴, η οποία υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα μέρη να μη στηρίζουν με οποιονδήποτε τρόπο μη κρατικούς παράγοντες ως προς τα εξής:

- την ανάπτυξη,
- την απόκτηση,
- την κατασκευή,
- την κατοχή,
- τη μεταφορά,
- τη μεταβίβαση ή τη χρήση

πυρηνικών, χημικών ή βιολογικών όπλων και των συστημάτων διανομής τους (Συμβούλιο της ΕΕ, 2017).

³ Η στρατηγική εφαρμόζεται μέσα από προγράμματα και δραστηριότητες όπως:

- τη στήριξη του Κώδικα Συμπεριφοράς της Χάγης, μιας δέσμης μέτρων κατά των βαλλιστικών πυραύλων (απόφαση 2014/913/ΚΕΠΠΑ)
- τη στήριξη του Οργανισμού για την Απαγόρευση των Χημικών Όπλων (απόφαση 2015/259/ΚΕΠΠΑ)
- το ευρωπαϊκό δίκτυο ανεξάρτητων κέντρων μελετών κατά της διάδοσης όπλων μαζικής καταστροφής (απόφαση 2010/430/ΚΕΠΠΑ)
- τη στήριξη των δραστηριοτήτων βιοασφάλειας/βιοπροστασίας της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας (απόφαση 2013/668/ΚΕΠΠΑ)

⁴ Με βασικό κείμενο της ΕΕ η Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2017/809 του Συμβουλίου, της 11ης Μαΐου 2017.

2.2 Διεθνής Τρομοκρατία

Η Τρομοκρατία σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ ορίζεται ως εξής:

«Τα τρομοκρατικά εγκλήματα είναι πράξεις που τελούνται με σκοπό να εκφοβιστεί σοβαρά ένας πληθυσμός, να εξαναγκαστεί αθέμιτα κυβέρνηση ή διεθνής οργανισμός να εκτελέσει ή να παραλείψει οποιαδήποτε πράξη και να αποσταθεροποιηθούν σοβαρά ή να καταστραφούν οι θεμελιώδεις πολιτικές, συνταγματικές, οικονομικές ή κοινωνικές δομές χώρας ή διεθνούς οργανισμού» (Συμβούλιο της ΕΕ, 2022). Έως και σήμερα πραγματοποιήθηκαν επιθέσεις στην Ευρώπη, ενδεικτικά, σε Μαδρίτη, Λονδίνο, Νίκαια, ενώ άλλες αποτράπηκαν⁵.

Η τρομοκρατική επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου του 2001 αποτέλεσε το έναυσμα για το αίσθημα ανασφάλειας, τόσο εντός ΗΠΑ και ΕΕ όσο και εκτός, με την υπάρχουσα τάξη πραγμάτων να αποδεικνύεται ελλιπής, διότι έδινε περιθώριο δράσης σε μη κρατικούς δρώντες (π.χ. ισλαμικοί εξτρεμιστές). Έτσι, η μεταψυχροπολεμική εποχή διαμορφώνεται σε ένα νέο περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από την απουσία καθορισμένου εχθρικού περιγύρου και την εμφάνιση του κινδύνου της ασύμμετρης απειλής, αύξηση της αβεβαιότητας και της αστάθειας, καθώς και τη δημιουργία ενός συγκεχυμένου γεωστρατηγικού τοπίου στα πλαίσια του οποίου τα όρια μεταξύ ειρήνης και πολέμου τείνουν να εξαλειφθούν (Hoffman, 1994:117).

Επιπλέον, η τρομοκρατία μπορεί να πάρει και τη μορφή μιας πυρηνικής, βιολογικής, χημικής τρομοκρατίας και αποτελούν μια εξτρεμιστική μορφή βίας, με πολιτικό ή/και θρησκευτικό υπόβαθρο από κρατικούς και μη δρώντες. Λόγω του πλήθους πληροφοριών, που, πλέον, παρέχετε μέσω του διαδικτύου και την εκτενή προβολή των δράσεων των τρομοκρατών και των δυνατοτήτων των ΟΜΚ από τα ΜΜΕ δίνεται η δυνατότητα στους τρομοκράτες να αναπτύξουν ΟΜΚ με μεγαλύτερη ευκολία, αλλά ταυτόχρονα αυξάνεται το αίσθημα ανασφάλειας στους πολίτες (Hoffman, 2006:149).

Η αντιτρομοκρατική στρατηγική της ΕΕ ⁶ αναπτύσσετε δίχως να υπονομεύονται οι κοινές αξίες της ΕΕ, όπως η δημοκρατία, η δικαιοσύνη και η ελευθερία του λόγου. Η ασφάλειά της, συνδέεται στενά με την κατάσταση σε άλλες

⁵ Για περισσότερες λεπτομέρειες και σχετικά ενημερωτικά γραφήματα για την Τρομοκρατία στην ΕΕ: <https://www.consilium.europa.eu/el/infographics/terrorism-eu-facts-figures/>

⁶ Με βασικό κείμενο της ΕΕ η οδηγία 2017/541 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2017.

χώρες, ιδίως τις γειτονικές. Επικεντρώνεται στην πρόληψη, την προστασία⁷, την καταδίωξη και την αντίδραση. Για την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης, της στρατολόγησης τρομοκρατών, της εξτρεμιστικής ιδεολογίας και καταπολέμησης των διακρίσεων, η ΕΕ εντείνει την εξωτερική δράση, προωθεί τον διαπολιτισμικό διάλογο και τις κοινές προσπάθειες με τους βασικούς εταίρους, ιδίως στη Μεσόγειο, τη Μέση Ανατολή, τη βόρεια Αφρική, τον Περσικό Κόλπο και το Σαχέλ, αλλά και με τις ΗΠΑ, εστιάζοντας στην αποτελεσματική ανταλλαγή πληροφοριών και την πρόληψη, τηρώντας κατάλογο τρομοκρατών-προσώπων, ώστε να ενισχύσουν την κοινή καταπολέμηση της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας. Επιπλέον, δημιουργήθηκε η θέση του συντονιστή αντιτρομοκρατικής δράσης της ΕΕ, θεσπίστηκαν νέοι κανόνες για τον έλεγχο της απόκτησης και κατοχής πυροβόλων όπλων και ψηφιοποιήθηκε η δικαστική συνεργασία (Συμβούλιο της ΕΕ, 2019 και 2022).

2.3 Οργανωμένο Έγκλημα

Αν και υπάρχει σύγχυση στην επιστημονική κοινότητα και τους Διεθνείς οργανισμούς ως προς τον ακριβή ορισμό του «οργανωμένου εγκλήματος», η Ε.Ε., αρχικά, είχε επιχειρήσει να δώσει, ιδίως με τη Συνθήκη Schengen⁸ και τη Σύμβαση ΕυροποΙ⁹, τον κάτωθι ορισμό: *«Οργανωμένο έγκλημα είναι κάθε επιχείρηση ή ομάδα ατόμων που εμπλέκεται σε διαρκή παράνομη δραστηριότητα, η οποία έχει ως πρωταρχικό σκοπό την απόκτηση κερδών ανεξάρτητα από τα εθνικά σύνορα»*. Πλέον, έχει προσδιορίσει τα χαρακτηριστικά, τα οποία απαντώνται στον όρο οργανωμένο έγκλημα και με τα οποία εξετάζουν οι εθνικές αρχές των κ-μ μια εγκληματική δράση, ώστε να την εντάξουν σε αυτή τη μορφή εγκλήματος (Συμβούλιο της ΕΕ, 2000).

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992), συνέβαλλε καθοριστικά στην κοινή δράση των κ-μ σε αυτόν το τομέα, τοποθετώντας για πρώτη φορά, μεταξύ άλλων, τη διακίνηση ναρκωτικών ουσιών και άλλων σοβαρών εγκληματικών δράσεων. Με την έκθεση της εφαρμογής της ΕΣΑ (2008), προωθείται η συνεργασία με τις γειτονικές χώρες και βασικούς εταίρους, υπό το πλαίσιο του ΟΗΕ, καθώς και η αστυνομική και

⁷ Το συγκεκριμένο πεδίο δράσης περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τη θωράκιση των εξωτερικών συνόρων, ένα σημαντικό ζήτημα για την Ελλάδα. Για περισσότερες λεπτομέρειες:

<https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2017/03/07/regulation-reinforce-checks-external-borders/>

⁸ Ν. 2514/1997, άρθρα 40, παρ.7 και 41, παρ.4

⁹ Ν. 2605/1998

δικαστική συνεργασία, με προτροπή για κοινές προσπάθειες διαφάνειας και ευελιξίας, τόσο σε εθνικό, όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Υπό αυτό το πνεύμα συνεργασίας, το 2012, με πρωτοβουλία της ΕΕ, δημιουργήθηκε η «Ευρωπαϊκή Πολυκλαδικής Πλατφόρμα κατά των Εγκληματικών Απειλών» (EMPACT), η οποία περιλαμβάνει *«τόσο προληπτικά όσο και κατασταλτικά μέτρα, καθώς και επιχειρησιακές και στρατηγικές δράσεις»*. Παρόλα αυτά, το οργανωμένο έγκλημα υφίστανται και εξακολουθεί να απειλεί έως και σήμερα όλα τα κ-μ, διότι συχνά δραστηριοποιείται σε διασυνοριακό επίπεδο, απειλώντας τόσο τις επιχειρήσεις και τους θεσμούς, όσο και την ευρωπαϊκή οικονομία. Επιπλέον, τον Μάιο του 2021 η Ε.Ε. καθόρισε τις προτεραιότητές της για την καταπολέμηση του φαινομένου, οι οποίες θα υλοποιηθούν την περίοδο 2022-2025(Συμβούλιο της ΕΕ,2021).Αυτές είναι:

- Εγκληματικά δίκτυα υψηλού κινδύνου
- Κυβερνοεπιθέσεις
- Εμπορία ανθρώπων
- Σεξουαλική εκμετάλλευση παιδιών
- Παράνομη διακίνηση μεταναστών
- Παράνομη εμπορία και διακίνηση ναρκωτικών
- Απάτη, οικονομικά και χρηματοοικονομικά εγκλήματα
- Οργανωμένο έγκλημα κατά της ιδιοκτησίας
- Περιβαλλοντικό έγκλημα
- Διακίνηση πυροβόλων όπλων

Τέλος, κρίνεται αναγκαίο, να γίνει αναφορά στο πώς επηρέασε το Οργανωμένο έγκλημα η εξάπλωση της πανδημίας Covid-19 και η στρατιωτική σύρραξη μεταξύ Ουκρανίας-Ρωσίας. Όσον αφορά την πανδημία Covid-19, υπήρξε αύξηση της κακοποίησης και της εκμετάλλευσης παιδιών στο διαδίκτυο, των κυβερνοεπιθέσεων, κυρίως σε υποδομές υγείας, η παράνομη εμπορία και διακίνησης ναρκωτικών, οι απάτες και τα οικονομικά εγκλήματα, με στόχο κυρίως ιατρικό υλικό. Όμως μείωση παρουσιάστηκε στο Οργανωμένο έγκλημα κατά της ιδιοκτησίας. Όσον αφορά τη στρατιωτική επίθεση της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας, η ΕΕ έθεσε δράσεις έκτακτης ανάγκης¹⁰ ενεργοποιώντας την EMPACT, υπό το πρίσμα της στρατιωτικής

¹⁰ Σε αυτές τις δράσεις έκτακτης ανάγκης συμπεριλαμβάνονται:

- η εμπορία ανθρώπων
- η χρηματοδότηση του εγκλήματος
- η νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και η ανάκτηση περιουσιακών στοιχείων

σύγκρουσης, η οποία δίνει πρόσφορο έδαφος στις εγκληματικές ομάδες, οι οποίες καθίστανται απειλή για την εσωτερική ασφάλεια(Ευρωπαϊκό Συμβούλιο-Συμβούλιο της ΕΕ,2022).

2.4 Πειρατεία

Σύμφωνα με το Άρθρο 101, της Σύμβασης των ΗΕ (1982) «Περί Ανοιχτών θαλασσών», «Πειρατεία» υφίσταται όταν συντρέχουν συσσωρευτικά οι παρακάτω προϋποθέσεις:

- βίαιη πράξη
- να διαπράττεται για ιδιωτικούς σκοπούς
- στην ανοικτή θάλασσα ή τα διεθνή ύδατα
- να διαπράττεται από ένα πλοίο προς ένα άλλο και να στρέφεται κατά των προσώπων ή της ιδιοκτησίας

Στο ίδιο άρθρο «πειρατεία» θεωρείται και κάθε πράξη που υποκινεί τις ανωτέρω πράξεις ή εκούσια συμμετέχει στη λειτουργία του πλοίου ή το διευκολύνει, έχοντας τη γνώση ότι είναι πειρατικό.

Η πειρατεία δεν είναι ένα σύγχρονο φαινόμενο, υπάρχει από την αρχαιότητα και έχει εξελιχθεί ποσοτικά και ποιοτικά, πολλές φορές αγγίζει τα όρια της τρομοκρατίας και με την τεχνολογία της δίνετε η δυνατότητα άσκησης υβριδικών τακτικών. Πηγάζει, μεταξύ άλλων, από την αστάθεια του κράτους, στο οποίο αναπτύσσετε (Nelson, 2012). Η ασφάλεια των θαλάσσιων οδών και επικοινωνιών διαδραματίζει σημαίνοντα ρόλο για το εμπόριο και την παγκόσμια οικονομία και ευημερία, ενώ ταυτόχρονα δημιουργεί ανησυχίες σχετικά με την ενεργειακή ασφάλεια, τα εξωτερικά σύνορα, την παράτυπη μετανάστευση, ακόμα και την προστασία του περιβάλλοντος. Για την ΕΕ, όπως αποτυπώθηκε στην Έκθεση εφαρμογής της ΕΣΑ(2008:20), η πειρατεία είναι «*μια νέα διάσταση του οργανωμένου εγκλήματος*».

Το 2008 υπό την αιγίδα της ΕΕ, στα πλαίσια της ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ, συστάθηκε η επιχείρηση «ATALANTA», με σκοπό την καταπολέμηση της πειρατείας στη Σομαλία. Το 2010 έγινε προσπάθεια εντός ευρωπαϊκού θεσμικού πλαισίου ανάπτυξης στρατηγικής ασφαλείας για τη θάλασσα (πέρα από την έννοια της πειρατείας), η

-
- οι νέες ψυχοδραστικές ουσίες και τα συνθετικά ναρκωτικά και τα εγκληματικά δίκτυα υψηλού κινδύνου.

(Ευρωπαϊκό Συμβούλιο-Συμβούλιο της ΕΕ,2022)

οποία καθώς εμπεριείχε περιορισμένους στρατιωτικούς σκοπούς δεν εκπονήθηκε, παρά μόνο το 2013 με απόφαση Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, με θέμα ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ, κατά το οποίο η προσέγγιση ήταν, πλέον, ολιστική¹¹ και με το τελικό κείμενο να εκδίδεται το 2014. Η στρατηγική αυτή απαιτεί συνεργασία σε διεθνές (συνυπολογίζοντας ΟΗΕ και ΝΑΤΟ), αλλά και ευρωπαϊκό επίπεδο, καθώς και σύμπνοια ως προς την έννοια των θαλάσσιων απειλών και της ασφάλειας, τα οποία υπαγορεύονται από τα άμεσα και έμμεσα συμφέροντα, κυρίως γεωπολιτικά και οικονομικά (Μαζαράκης, 2020:217-229).

Κατά τον απολογισμό της στρατηγικής της ΕΕ για την θαλάσσια ασφάλεια, διαφαίνεται ότι η ΕΕ πέτυχε κατά την επιχείρηση «ATALANTA», διότι τον όρο «πειρατεία» αντιλήφθηκαν τα κ-μ με τον ίδιο τρόπο, καθώς πλήττονταν τα συμφέροντά τους, ενώ με την νέα ολιστική προσέγγιση, η αντιμετώπιση είναι κατά περίπτωση, όπως συνέβη χαρακτηριστικά στο Αιγαίο, όπου κατά την επιχείρηση «SOPHIA»¹² στη Μεσόγειο, δεν επετράπη η ανάπτυξη ευρωπαϊκών στρατιωτικών δυνάμεων, παρά μόνο η Frontex και δυνάμεις του ΝΑΤΟ, έπειτα και από τις ενστάσεις της Τουρκίας. Ως απόρροια γεννάται το ερώτημα εάν η ΕΕ είναι σε θέση να προστατέψει τα σύνορά της (Μαζαράκης, 2020:243-247).

2.5 Ανεξέλικτες μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές, καθώς και εργαλειοποίηση του μεταναστευτικού

Η μετανάστευση δεν είναι ένα σύγχρονο φαινόμενο, η Ευρώπη καλείται να ανταποκριθεί στην πιο σοβαρή μεταναστευτική πρόκληση από το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου, όπου τότε συντάχθηκε η Σύμβαση της Γενεύης (1951), η οποία ορίζει τον όρο «πρόσφυγας» και τις υποχρεώσεις του ίδιου και της χώρας

¹¹ Εντοπίζονται τέσσερις(4) διαστάσεις της θαλάσσιας ασφάλειας:

- διακρατικός ανταγωνισμός
- ασύμμετρες απειλές
- θαλάσσιο έγκλημα
- προστασία του περιβάλλοντος-κλιματική αλλαγή

Άρα, προκύπτει ότι η έννοια της θαλάσσιας ασφάλειας για την Ε.Ε. εμπεριέχει στοιχεία “high politics”, τα οποία αντιμετωπίζονται επί των πλείστων με τη χρήση «σκληρής» ισχύος, αλλά ταυτόχρονα και “low politics”, τα οποία χρήζουν πολλαπλά επίπεδα της «ήπιας» ισχύος, όπως η διπλωματία. (Μαζαράκης, 2020:233-234)

¹² Αφορά την προσπάθεια της ΕΕ από το 2015 να αντιμετωπίσει την παράτυπη μετανάστευση και την προάσπιση των εξωτερικών συνόρων στο νότιο τμήμα της Κεντρικής Μεσογείου. Για περισσότερες λεπτομέρειες: <https://www.operationsophia.eu/>

υποδοχής. Όμως, η μορφή της μετανάστευσης άλλαξε και τα ποσοστά μετακίνησης έχουν αυξηθεί κατακόρυφα τα τελευταία χρόνια, τα οποία οδηγούν σε αμφιβολίες για τη σημασία της Σύμβασης της Γενεύης, κυρίως σε ευρωπαϊκό επίπεδο, διότι η εν λόγω Σύμβαση δεν προοριζόταν να ρυθμίσει μεταναστευτικά κύματα (Uphcr,2016). Σε αυτό το πλαίσιο, έχουν δοθεί οι ορισμοί «παράτυπος μετανάστης», «νόμιμος μετανάστης» και «πρόσφυγας», ανάλογα με το καθεστώς και το λόγο μετακίνησης, αλλά και τον τρόπο εισόδου του ατόμου σε άλλη χώρα (Διεθνής Αμνηστία,2016).

Η πρωτοφανής άφιξη προσφύγων και παράτυπων μεταναστών στην ΕΕ, που κορυφώθηκε το 2015, με αίτια, κυρίως, την πολιτική αστάθεια σε τρίτες χώρες και τη «γειτονιά» της ΕΕ¹³, αποκάλυψε μια σειρά από αδυναμίες και κενά στις πολιτικές της Ένωσης για το άσυλο, τα εξωτερικά σύνορα και τη μετανάστευση, το οποίο πηγάζει κυρίως από την «παραγωγή πολιτικής», με τη μη πολιτική συμφωνία των κ-μ της ΕΕ σε διακυβερνητικό επίπεδο, αλλά και την «εξαγωγή πολιτικής», με την ποικιλομορφία στην ερμηνεία και υλοποίηση των συμφωνηθέντων από τα κ-μ, ανάλογα με τα εθνικά, γεωπολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά συμφέροντα (Τσάκωνας,2019:342,348,369). Αν και η «μετανάστευση» προβλεπόταν θεσμικά από την Συνθήκη της Λισαβόνας (άρθρο 67, παρ.2) δεν είχε συμπεριληφθεί στην ΕΣΑ (2003), παρά μόνο στη EUGS (2016), υποδεικνύοντας έτσι την πρόκληση του φαινομένου σε συνάρτηση με την ανάπτυξη και ασφάλεια της ΕΕ. Ως απόρροια, η ΕΕ έχει λάβει μέτρα, που εστιάζουν στις εσωτερικές και εξωτερικές διαστάσεις, δηλαδή ισόρροπη σχέση αλληλεγγύης και ευθύνης μεταξύ των κ-μ και συνεργασία με τρίτες χώρες¹⁴, με τη χρήση πολιτικών και οικονομικών μέσων, αντίστοιχα, ώστε να αντιμετωπίσει το φαινόμενο με ανθρωπιστική προσέγγιση και στοχεύει στα κάτωθι:

- μείωση των κινήτρων για παράτυπη μετανάστευση
- βελτίωση των επιστροφών και επανεισδοχών
- εξάρθρωση των δικτύων παράνομης διακίνησης και εμπορίας
- ανάπτυξη μηχανισμών έρευνας και διάσωσης
- βελτίωση της επιτήρησης των εξωτερικών συνόρων¹⁵

¹³Ενδεικτικά, οι αραβικές εξεγέρσεις (2010) και η Συριακή κρίση (2011) .

¹⁴ Αφορά χώρες προελεύσεως ή διελεύσεως των μεταναστών εκτός ΕΕ. Σταθμός αποτελεί η Κοινή Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας το 2016.

¹⁵Όσον αφορά την έννοια των εξωτερικών συνόρων, μέχρι προσφάτως, η Ελλάδα φαίνεται να ήταν η μόνη χώρα, κ-μ της Ε.Ε., η οποία αισθανόταν «εξωτερική» απειλή στην εδαφική της ακεραιότητα και τα σύνορά της από την γειτονική χώρα Τουρκία. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε καθοριστικός παράγοντας

- βελτίωση της πολιτικής ασύλου της ΕΕ (Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου-ΚΕΣΑ)
- ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών

Σε αυτό το πλαίσιο έχουν αναπτυχθεί και χρηματοδοτηθεί νέοι οργανισμοί, όπως ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής (Frontex), που ασχολείται με τη διαχείριση και τον έλεγχο των εξωτερικών συνόρων, η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Υποστήριξης για το Άσυλο (EASO), η οποία συνεπικουρεί τα κράτη μέλη, και ο Οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Επιβολή του Νόμου (Europol), που βοηθά στην αστυνομική συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών, μεταξύ άλλων για την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης μεταναστών (Arap, Radjenovic & Dobрева, 2019:10).

Η μεταναστευτικές ροές, όμως, από το 2020 και μετά, έχουν λάβει χαρακτήρα πολιτικής και κρατική εργαλειοποίησης. Συνέβη πρώτη φορά το 2020 στον Έβρο στα σύνορα Ελλάδας-Τουρκίας, έπειτα από το Μαρόκο στα σύνορα με την Ισπανία και την Ιταλία και το 2021, λίγο πριν και την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, στα σύνορα Λευκορωσίας με τις γείτονες ενωσιακές χώρες. Ως απόρροια, η ΕΕ στις 14 Δεκεμβρίου 2021 δημοσίευσε Κανονισμό του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την αντιμετώπιση καταστάσεων εργαλειοποίησης στον τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου¹⁶, ως συμπληρωματική της αντίστοιχης πρότασης του 2020, στην οποία δεν προβλεπότανε καταστάσεις «εργαλειοποίησης» αλλά μόνο «μαζικής εισροής». Με τη νέα πρόταση δεν υπονομεύεται το δικαίωμα ασύλου ή η αρχή της μη επαναπροώθησης και διασφαλίζεται πλήρως η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των προσώπων που έχουν εργαλειοποιηθεί, και επιπλέον ενισχύονται τα επιχειρησιακά μέτρα και αλληλεγγύης προς στήριξη του οικείου κράτους μέλους (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021).

στη διαμόρφωση της εθνικής και ευρωπαϊκής πολιτικής της, πετυχαίνοντας το 1997 στη Συνθήκη του Άμστερνταμ (σε ισχύ το 1999) να ενσωματωθεί στις διατάξεις της η έννοια της προστασίας των εξωτερικών συνόρων (Ιωακειμίδης, 2000:103-106).

¹⁶ Η πρόταση τροποποίησης του κώδικα συνόρων του Σένγκεν ορίζει την «εργαλειοποίηση μεταναστών» ως: «κατάσταση κατά την οποία τρίτη χώρα υποκινεί αντικανονικές μεταναστευτικές ροές προς την Ένωση ενθαρρύνοντας ή διευκολύνοντας ενεργά την κυκλοφορία υπηκόων τρίτων χωρών στα εξωτερικά σύνορα, προς ή από την επικράτειά της και στη συνέχεια προς τα εν λόγω εξωτερικά σύνορα, όταν οι ενέργειες αυτές αποτελούν ένδειξη της πρόθεσης τρίτης χώρας να αποσταθεροποιήσει την Ένωση ή κράτος μέλος, όταν η φύση των ενεργειών αυτών ενδέχεται να θέσει σε κίνδυνο βασικές λειτουργίες του κράτους, συμπεριλαμβανομένων της εδαφικής ακεραιότητάς του, της διατήρησης της δημόσιας τάξης ή της διαφύλαξης της εθνικής του ασφάλειας» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021).

Τέλος, ο περιορισμός των ανεξέλεγκτων μεταναστευτικών ροών, της επιθετικότητας, της ανθρωπιστικής κρίσης και των προβλημάτων που προκύπτουν ως απόρροια αυτών, όπως το αίσθημα ανασφάλειας, μπορεί να επιτευχθεί με τη σταθερότητα στην περιοχή, την ανάπτυξη και τη δημοκρατία (Ιωακειμίδης,2000:109). Σε αυτό καθοριστικό ρόλο διαδραματίζουν οι θεσμικές διεργασίες της Ε.Ε. ως προς αυτή την κατεύθυνση, λαμβάνοντας μέτρα, σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας, όπως ορίζεται στο άρθρο 5, παρ.3 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση(Ευρωπαϊκή Επιτροπή,2021).

2.6 Κυβερνοασφάλεια

Στη νέα ψηφιακή εποχή οι κοινωνίες γίνονται όλο και σε μεγαλύτερο βαθμό τεχνολογικά συνδεδεμένες και εξαρτημένες, καθώς οι κίνδυνοι και τα τρωτά σημεία στον κυβερνοχώρο αυξάνονται, ειδικά και μετά την πανδημία του Covid-19, όπου αναδύθηκαν πολλαπλές και νέες απειλές. Καθώς οι απειλές στον κυβερνοχώρο αλλάζουν μορφή και φύση είναι δύσκολο να οριστούν οι έννοιες κυβερνοασφάλεια και κυβερνοάμυνα, με αποτέλεσμα τα κ-μ να προβαίνουν σε εθνικές στρατηγικές με διαφορετικές προσεγγίσεις και δυνατότητες για την αντιμετώπιση αυτής της πρόκλησης (Καψόλη, 2020:357-359). Για αυτό κρίνεται αναγκαίο να δοθούν οι παρακάτω ορισμοί όπως προκύπτουν από τα θεσμικά όργανα της ΕΕ (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2022):

- Οι κυβερνοεπιθέσεις συνιστούν προσπάθειες κατάχρησης της πληροφορίας, μέσω της κλοπής, της καταστροφής ή της έκθεσής της, και έχουν ως στόχο να διακόψουν ή να καταστρέψουν συστήματα και δίκτυα υπολογιστών.
- Η κυβερνοασφάλεια αφορά την ασφάλεια πληροφοριών και επικοινωνιών, τις λειτουργικές τεχνολογίες και τις πλατφόρμες πληροφορικής που απαιτούνται για τη διασφάλιση των ψηφιακών συστημάτων.
- Η κυβερνοάμυνα περιλαμβάνει την κυβερνοασφάλεια, τις αναλύσεις απειλών και τις στρατηγικές που στοχεύουν στην προστασία έναντι των απειλών που αφορούν πολίτες, οργανισμούς και κυβερνήσεις.

Οι κυβερνοεπιθέσεις στοχεύουν σε τομείς όπως, μεταφορές, ενέργεια, υγειονομική περίθαλψη, τηλεπικοινωνίες και ψηφιακές υποδομές, τραπεζικές και χρηματοπιστωτικές αγορές, διάστημα, άμυνα και ασφάλεια, καθώς και τόσο σε ζητήματα ελευθερίας λόγου, ιδιωτικότητας και προστασίας προσωπικών δεδομένων (Καψόλη, 2020:358), όσο και σε δημοκρατικές διαδικασίες και παραπληροφόρηση,

που σε συνδυασμό με την οικονομική πίεση και τις συμβατικές ένοπλες επιθέσεις, δοκιμάζουν την ανθεκτικότητα των δημοκρατικών κρατών και οργανισμών, στοχεύοντας στην ειρήνη και στην ασφάλεια στην ΕΕ. Πρόσφατο παράδειγμα αποτελεί, σύμφωνα με τον Οργανισμό της ΕΕ για την Κυβερνοασφάλεια (ENISA), οι στρατιωτικές επιχειρήσεις της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας, οι οποίες συνοδεύονται από επιθέσεις στον κυβερνοχώρο, με στόχο να καταστρέψουν και να διαταράξουν τη λειτουργία κυβερνητικών υπηρεσιών και υποδομών ζωτικής σημασίας, καθώς και να υπονομεύσουν την εμπιστοσύνη του κοινού στην ηγεσία της χώρας. Επιπρόσθετα, κομμάτι της απειλής στον κυβερνοχώρο αποτελεί και η ηλεκτρονική τρομοκρατία με χαρακτηριστικά παραδείγματα να αποτελούν οι επεμβάσεις σε στρατιωτικούς κώδικες, η πρόσβαση και αλλοίωση στοιχείων στρατηγικής σημασίας χωρών, η πρόσβαση σε τραπεζικά δίκτυα και οι δολιοφθορές (Μπόση, 2000:64-65).

Η πρώτη αναφορά της ΕΕ για την ασφάλεια στον κυβερνοχώρο έγινε στην έκθεση εφαρμογής της ΕΣΑ το 2008, αν και μια πρώτη στρατηγική θεσπίστηκε το 2006, καλύπτοντας το διαδικτυακό έγκλημα. Έπειτα, η στρατηγική αυτή ενισχύθηκε από το 2013 και μετά, με σταθμό το 2017, όπου η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε μια ολοκληρωμένη πρόταση μέτρων για την ασφάλεια στον κυβερνοχώρο, στη οποία συμπεριλαμβάνεται και ο ENISA, για την ταχεία αντίδραση και την αποτροπή(Ευρωπαϊκό Συμβούλιο-Συμβούλιο της ΕΕ,2023). Επιπλέον, ενισχύθηκε η συνεργασία με τους εταίρους, το NATO και τις ΗΠΑ, με τις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις και οργανισμούς να επενδύουν σημαντικά λιγότερο στην κυβερνοασφάλεια από ότι οι αντίστοιχοι στις ΗΠΑ (Καψόλη, 2020:359,373). Τέλος, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε τη στρατηγική της ΕΕ για την ασφάλεια στον κυβερνοχώρο τον Δεκέμβριο του 2020 και το Νοέμβριο του 2022 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αναθεώρησε την οδηγία για την ασφάλεια δικτύων και πληροφοριών, καθώς και έδωσε την τελική του έγκριση σε κανόνες που στοχεύουν στην αποτελεσματικότερη προστασία των κρίσιμων υποδομών της ΕΕ (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2022).

Σύμφωνα με την Καψόλη (2020) η στρατηγική της ΕΕ για την ασφάλεια στον κυβερνοχώρο είναι το λιγότερο ανεπτυγμένο σκέλος όλων των στρατηγικών και βασίζεται στην αρχή της ανθεκτικότητας και της αποτροπής, κάτι το οποίο και απαιτεί μια βαθύτερη δέσμευση συνεργασίας και εμπιστοσύνης από τα κ-μ, του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, καθώς και πιστή τήρηση των παραπάνω στρατηγικών και μέτρων, αν και παραμένουν τα κενά υλοποίησης του στόχου της ΕΕ για ένα «ανοιχτό και ασφαλές κυβερνοχώρο» (ibid: 358-359, 378-379). Τέλος, για τον

Μπαζίνη (2020: 279), η αντιμετώπιση των κυβερνοεπιθέσεων απαιτεί διεύρυνση της αντίληψης της απειλής, το οποίο συνεπάγεται ικανότητα εντοπισμού και αντιμετώπισής με ταυτόχρονη ικανή ισχύ μέσων για ανάληψη ανάλογων επιχειρήσεων.

2.7 Ενεργειακή ασφάλεια

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Ενέργειας ορίζει την ενεργειακή ασφάλεια ως *«την αδιάκοπη διαθεσιμότητα ενεργειακών πηγών σε προσιτή τιμή»*. Διακρίνεται μία *μακροπρόθεσμη* πτυχή, η οποία περιλαμβάνει επενδύσεις εφοδιασμού, υπό το πρίσμα των οικονομικών εξελίξεων και των περιβαλλοντικών αναγκών, και μία *βραχυπρόθεσμη*, συνδεδεμένη με την άμεση αντίδραση στην διατάραξη της ισορροπίας προσφοράς-ζήτησης.

Η εντονότερη ένταξη των ενεργειακών ζητημάτων, μεταξύ άλλων, στα ζητήματα ασφάλειας ακολούθησε την εμπειρική διαπίστωση, μετά και την πρόσφατη ένοπλη σύρραξη μεταξύ Ουκρανίας-Ρωσίας, πως κάθε διαταραχή στην απρόσκοπτη ροή ενέργειας και κάθε κώλυμα στην λειτουργία του ενεργειακού τομέα και της παγκόσμιας ενεργειακής αγοράς επιφέρει άμεσες επιπτώσεις στην οικονομία και το εμπόριο (π.χ. αύξηση τιμών), στις διακρατικές σχέσεις, στην κοινωνία και στο αίσθημα ασφάλειας των ευρωπαίων πολιτών. Επιπλέον, διαπιστώθηκε, έπειτα από τις κυρώσεις της ΕΕ στην Ρωσία και από τις απειλές της τελευταίας για πάγωμα της διάθεσης φυσικού αερίου, πέρα από την ασύμμετρη αλληλεξάρτηση Ρωσίας-ΕΕ, ως σημαντικός συντελεστής των σχέσεών τους, πως η προσφορά, κατοχή και έλεγχος της ενέργειας μπορεί να λειτουργήσει τόσο ως διαπραγματευτικό χαρτί για τη μεγιστοποίηση της γεωπολιτικής και οικονομικής ισχύος, όσο και ως «όπλο» εκφοβισμού στα χέρια κυβερνήσεων, εταιριών, ακόμα και τρομοκρατικών οργανώσεων(Λένναξ,2020). Η ενεργειακή ασφάλεια, όμως, είχε αποτελέσει και μείζων ζήτημα εθνικής ασφάλειας κατά τις πετρελαϊκές κρίσεις του 1973 και του 1979, καθότι τότε το πετρέλαιο χρησιμοποιήθηκε ως οικονομικό όπλο. Πετρέλαιο και φυσικό αέριο είναι μη ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και αυτός είναι ένας από τους βασικούς λόγους συσχέτισης των ζωτικών πόρων με την εθνική ασφάλεια (Κουκουδάκης, 2022).

Υπό το πρίσμα των παραπάνω συνθηκών, αλλά και του γεγονότος ότι η ευρωπαϊκή ενεργειακή ανάγκη όλο και αυξάνεται, αλλά μόλις το 48% αυτής καλύπτεται από εσωτερικές πηγές ενώ το υπόλοιπο εισάγεται, η ΕΕ έχει διαπιστώσει

την πρόκληση και για την αντιμετώπισή της έχει δραστηριοποιηθεί από το 2000 και 2006 με την έκδοση της Πράσινης Βίβλου από την επιτροπή και έχει συμπεριλάβει την ενεργειακή ασφάλεια στην ΕΣΑ (2003) και στις μεταγενέστερες αντίστοιχες στρατηγικές προτάσσοντας, μεταξύ άλλων, την ενεργειακή αυτονομία, τη συνεργασία μεταξύ κ-μ και βασικών εταίρων και την πράσινη μετάβαση. Σήμερα, όμως, όσο ποτέ άλλοτε, τα κ-μ συμφώνησαν και έλαβαν σε σύντομο χρονικό διάστημα ουσιαστικά μέτρα αντιμετώπισης του ζητήματος, τα οποία και τηρήθηκαν¹⁷. Συνυπολογίζοντας ότι η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) το 1952 είχε ως σημείο αναφοράς σύστασής της την συνδιαχείριση ενεργειακών πόρων, απαραίτητων για την οικονομική, γεωστρατηγική και στρατιωτική ισχύ, ίσως να αποδεικνύεται ότι τα κ-μ αντιλαμβάνονται όμοιους κινδύνους και υπό αυτή τη συνθήκη οδηγούνται σε βαθύτερη πολιτική ενοποίηση, άρα και ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ (Κουκουδάκης, 2022).

2.8 Περιβαλλοντική επιβάρυνση και κλιματική αλλαγή

“Climate neutrality is no longer a question of choice, it is beyond doubt a necessity”

Charles Michel, European Council President, July 2020

Η Ε.Ε. έχει δείξει το ενδιαφέρον της για το περιβάλλον από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, δεδομένου ότι η οικονομική ευημερία και η προστασία του περιβάλλοντος είναι έννοιες αλληλοεξαρτώμενες, και την έχει καταστήσει πλέον ως κεντρικό σημείο της Εξωτερικής της Πολιτικής. Οι διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος θεσπίστηκαν με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη το 1987 και στη συνέχεια επεκτάθηκαν με την ιδρυτική Συνθήκη της ΕΕ. Η κλιματική αλλαγή συμπεριλήφθηκε στην ΕΣΑ (2003) και σε μετέπειτα αντίστοιχες στρατηγικές, το οποίο καταδεικνύει τις προεκτάσεις της σε θέματα ασφάλειας. Στην έκθεση εφαρμογής της ΕΣΑ το 2008 η αλλαγή του κλίματος χαρακτηρίζεται ως «πολλαπλασιαστής απειλών». Οι φυσικές καταστροφές, η υποβάθμιση του

¹⁷ Οι κύριοι στόχοι της απόκρισης της ΕΕ στην ενεργειακή κρίση είναι:

- να εξασφαλιστεί οικονομικά προσιτή και ανταγωνιστική ενέργεια για τους καταναλωτές της ΕΕ
- να αυξηθεί η ενεργειακή ασφάλεια και η ετοιμότητα της ΕΕ σε περίπτωση έκτακτων αναγκών
- να ενισχυθεί η ενεργειακή ανθεκτικότητα και η αυτονομία των χωρών της ΕΕ

Για περισσότερες πληροφορίες: <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/energy-prices-and-security-of-supply/>

περιβάλλοντος και ο ανταγωνισμός για τον έλεγχο και εκμετάλλευση των πόρων ευνοούν τις συγκρούσεις, με επιπτώσεις τόσο σε ανθρωπιστικό, πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό τομέα, με πιθανή επισιτιστική κρίση (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο-Συμβούλιο της ΕΕ,2022),όσο και στον τομέα της ασφάλειας, συμπεριλαμβανομένης της αύξησης της μετανάστευσης (ΕΣΑ, 2003). Σταθμός αποτελεί η Συμφωνία των Παρισίων (σε ισχύ το 2016), η οποία περιλαμβάνει σχέδιο δράσης για τον περιορισμό της υπερθέρμανσης του πλανήτη και έχει επικυρωθεί από όλα τα κ-μ.

Η δράση για το κλίμα έχει ενσωματωθεί σε αρκετούς τομείς πολιτικής και, κυρίως, από το 2014 και μετά, έχουν καταβληθεί αρκετές προσπάθειες από μέρους της ΕΕ, οι οποίες την έχουν καταστήσει το μεγαλύτερο χορηγό χρηματοδότησης για το κλίμα στον κόσμο, διότι η ΕΕ έχει αντιληφθεί από νωρίς ότι οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής δεν αναγνωρίζουν σύνορα. Σε αυτό το πλαίσιο, για την ΕΕ κρίνεται αναγκαία τόσο η διεθνής συνεργασία με τους διεθνείς εταίρους της και οργανώσεις (π.χ. ΟΗΕ), όσο και η συλλογικότητα στο εσωτερικό της, διότι στους περισσότερους τομείς της περιβαλλοντικής πολιτικής απαιτείται ομοφωνία στο Συμβούλιο σε θέματα όπως η φορολογική πολιτική και το ενεργειακό μίγμα (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο-Συμβούλιο της ΕΕ,2022). Το τελευταίο, λόγω διαφορετικών εθνικών στρατηγικών και συμφερόντων, κυρίως, ό,τι αφορά την εξάρτηση των κ-μ από το πετρέλαιο ή/και το φυσικό αέριο, έχει ως συνέπεια τη δυσκολία χάραξης πολιτικών αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής (Bocquillon & Maltby,2017:88-105).

Τέλος, σημαντικές προεκτάσεις έχει η δράση της ΕΕ για το κλίμα όσον αφορά την ενεργειακή ασφάλεια, διότι συμβάλλει στην επίτευξη των στόχων που έθεσαν πρόσφατα οι ευρωπαίοι ηγέτες για να αντιμετωπιστεί η νέα ενεργειακή πρόκληση, όπως αυτή έχει προκύψει μετά και την ένοπλη σύρραξη μεταξύ Ουκρανίας-Ρωσίας και την «οπλοποίηση της ενέργειας» από την τελευταία, όπως χαρακτηριστικά ειπώθηκε από τον Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, κ. Charles Michel, στην πρόσφατη 27η Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την κλιματική αλλαγή «Conference of the Parties»(COP27). Ενδεικτικά, προωθείται η εξοικονόμηση ενέργειας, η εξασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού και η αειφόρος ανάπτυξη¹⁸,

¹⁸ Με τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας προωθείται, μεταξύ άλλων, η τοπική και εγχώρια αγορά από ότι με τη χρήση ορυκτών καυσίμων, τα οποία εισάγονται ως επί το πλείστον από τρίτες χώρες, όπως η Ρωσία(Wilson & Dobрева, 2019:8).

ώστε να επιτευχθεί η ενεργειακή αυτονομία και η κλιματική ουδετερότητα, για την οποία χρόνος επίτευξης έχει τεθεί το 2050(Ευρωπαϊκό Συμβούλιο-Συμβούλιο της ΕΕ,2022, Ευρωπαϊκή Επιτροπή,2021).

2.9 Υβριδικές Απειλές

Ο όρος «Υβριδικές απειλές» και «Υβριδικός Πόλεμος» δεν τυγχάνουν ενός ευρεία αποδεκτού ορισμού και αυτό γιατί όπως επισημάνθηκε στην Κοινό Πλαίσιο, αναφορικά με την αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών, το οποίο υιοθετήθηκε τον Απρίλιο του 2016,«...πρέπει να διακατέχονται από ευελιξία ώστε να ανταποκρίνονται στην εξελισσόμενη φύση τους...». Ωστόσο, στο ίδιο κείμενο, γίνεται προσπάθεια προσδιορισμού της φύσης της «Υβριδικής Απειλής» όπως παρακάτω: «η έννοια της Υβριδικής Απειλής έχει στόχο να καλύψει τον συνδυασμό συμβατικών και μη συμβατικών μεθόδων που χρησιμοποιούνται από κρατικούς ή μη κρατικούς φορείς για την επίτευξη ειδικών στόχων, παραμένοντας, ωστόσο, κάτω από το όριο της επίσημης κήρυξης πολέμου» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή,2016).

Προκύπτει ότι οι διαχωριστικές γραμμές μεταξύ πολέμου και ειρήνης είναι λεπτές και οι ασύμμετρες απειλές καθίστανται ουσιαστικά ως ένα σημαντικό εργαλείο του υβριδικού πολέμου, που στοχεύουν στα τρωτά σημεία των κρατών. Ως απόρροια, οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων παρεμποδίζονται, το οποίο δυσχεραίνει και την άμεση και αποτελεσματική αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών. Επιπλέον, δεν είναι εμφανές εάν για την αντιμετώπισή τους είναι εύλογο να γίνει χρήση πολιτικών ή στρατιωτικών μέσων ή και των δύο. Όπως και να έχει η φύση του πολέμου έχει αλλάξει και με τη βοήθεια, πλέον της τεχνολογίας και της αλληλεξάρτησης, μπορεί να λάβει τη μορφή της παραπληροφόρησης και των κυβερνοεπιθέσεων, της ενεργειακής κρίσης και της εργαλειοποίησης του μεταναστευτικού, ακόμα και της τρομοκρατίας με την πιθανότητα χρήσης ΟΜΚ (Καρατράντος, 2019:390-391).

Για την ΕΕ, η αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών είναι ένα νέο πεδίο πολιτικής, έπειτα και τον πρώτο ευρεία γνωστό, αλλά και εγγύτερα σε αυτή υβριδικό πόλεμο, το 2014 με την Κρίση στην Κριμαία. Μετά και το Κοινό Πλαίσιο για την αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών του 2016, ενισχύθηκαν και εναρμονίστηκαν οι πολιτικές της για την αντιμετώπιση των ήδη αναγνωρισμένων απειλών ασφαλείας, οι οποίες συνδέονται με τη νέα μορφή πολέμου, υιοθετήθηκε το 2018 η Κοινή Ανακοίνωση για την ενίσχυση της ανθεκτικότητας και την αναβάθμιση των

δυνατοτήτων για την αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών και συστάθηκε το 2019 για τη διασφάλιση των άνω, με ταυτόχρονη συνοχή και συνεργασία μεταξύ τη των κ-μ, ειδική ομάδα¹⁹.

Εν κατακλείδι, η ΕΕ αντιμετωπίζει και τις υβριδικές απειλές με ολιστική προσέγγιση, σε συνεργασία με Διεθνείς Οργανισμούς (ΝΑΤΟ,ΟΗΕ) και άλλα κράτη, στοχεύοντας στο να έχει καθοριστικό διεθνή ρόλο στην αντιμετώπιση του φαινομένου, στη βελτίωση της ανθεκτικότητας των κ-μ της, των οποίων η πολιτική και συμφέροντα ως προς αυτόν τον ασύμμετρο παράγοντα είναι συμβατές, έχοντας συμφωνήσει πως η παραπληροφόρηση έχει πρωταγωνιστικό ρόλο, και έχει ευνοήσει την «παραγωγή» και «εξαγωγή» πολιτικής εντός θεσμικού πλαισίου ΕΕ (Καρατράντος, 2019:394-395).

¹⁹ Η Οριζόντια Ομάδα για την ενίσχυση της ανθεκτικότητας και την αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών εστιάζει τις εργασίες της στην αντιμετώπιση υβριδικών απειλών, στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας των κρατών και της κοινωνίας σε τέτοιου είδους απειλές, στη βελτίωση της στρατηγικής επικοινωνίας και την πάταξη της παραπληροφόρησης (Συμβούλιο της ΕΕ,2022).

Κεφάλαιο 3: ΕΕ και Στρατιωτική Ισχύς

Όλες οι παραπάνω προκλήσεις ασφαλείας δημιουργούν μία τάση αναζήτησης συνθηκών διασφάλισης, σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο, που μάλλον ανατιμά τον ρόλο και την αναγκαιότητα του κράτους, παρά το αντίθετο, ενισχύοντας τον διακυβερνητικό παρά τον υπερεθνικό χαρακτήρα. Σε αυτό το πλαίσιο έχουν αναπτυχθεί, κυρίως από το 2010 και μετά, διακρατικές συνεργασίες, διμερείς ή πολυμερείς, εκτός πλαισίου της Ε.Ε. στον τομέα της Αμυντικής Πολιτικής (Κοππά, 2017: 117-119). Μια από αυτές μπορεί να χαρακτηριστεί η Ελληνογαλλική συμμαχία. Ελλάδα και Γαλλία είναι δύο κ-τ της ΕΕ με επιθυμία για ευρωπαϊκή αμυντική ολοκλήρωση και αυτονομία, κάτι το οποίο μπορεί να σημαίνει πως αυτή η συνεργασία να αποτελεί το πρώτο βήμα για μια σταδιακή στρατηγική αυτονομία της ΕΕ (Καρατράντος, 2021).

Μετά και από τη Συνθήκη του Άμστερνταμ το 1997, έγινε γρήγορα αποδεκτό πως δεν μπορεί να υπάρξει αξιόπιστη άμυνα χωρίς στρατό και έτσι ακολουθεί η Διακήρυξη του Σαιν Μάλο (1998), από τη Γαλλία και τη Βρετανία, τονίζοντας την ανάγκη για αυτόνομη δράση, λαμβάνοντας και εφαρμόζοντας αποφάσεις, ανεξάρτητα από τις ΗΠΑ, με δικές τις δομές και στρατιωτικές δυνάμεις, ταυτόχρονα όμως χωρίς να υπονομεύεται ο ρόλος του NATO (Κοππά, 2017: 62-63). Η παραπάνω πολιτική υιοθετήθηκε στο Ελσίνκη το 1999, καθώς και ο Κεφαλαιώδης Στόχος του Ελσίνκι (Helsinki Headline Goal), ο οποίος περιελάμβανε τη δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Δύναμης Ταχείας Αντίδρασης. Σύμφωνα με την παραπάνω πρωτοβουλία έως και το 2003, όσες χώρες το επιθυμούσαν μπορούσαν να συμμετέχουν, ώστε να αναπτύσσουν γρήγορα και να διατηρούν δυνάμεις με καθήκοντα Πέτερσμπεργκ (Κοππά, 2019: 212).

Το 2001 δημιουργείται η Επιτροπή Πολιτικής και Ασφαλείας (ΕΠΑ) για τον στρατηγικό έλεγχο των επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων, η οποία ενσωματώνεται το 2003 στη Συνθήκη της Νίκαιας. Στην ίδια συνθήκη δημιουργούνται και δύο στρατιωτικά όργανα, επικουρικά της ΕΠΑ, η Στρατιωτική Επιτροπή και το Στρατιωτικό Συμβούλιο. (Χρυσόχοου κ.α., 2009: 159-161). Επιπλέον, το Δεκέμβριο της ίδιας χρονιάς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο θέσπισε την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας (ΕΣΑ) καθορίζοντας, για πρώτη φορά, αρχές και σαφείς στόχους για την προαγωγή των συμφερόντων της ΕΕ στον τομέα της ασφάλειας στη βάση των αξιών της, τροφοδοτώντας τη φιλοδοξία της στρατηγικής της αυτονομίας. Στην ΕΣΑ

τονίζεται, επίσης, ότι οι επιχειρήσεις Πέτεσπεργκ μπορούν να περιλαμβάνουν και επιχειρήσεις αφοπλισμού και υποστήριξη τρίτων χωρών για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, όρος που για πρώτη φορά περιλήφθηκε επίσημα στην Ε.Ε.(Κοππά, 2019: 212). Ωστόσο, σύμφωνα με την κα Κοππά, το περιεχόμενο των αποστολών θα πρέπει να αναθεωρηθεί, προκειμένου να προσαρμοστούν στο σημερινό σύνθετο περιβάλλον ασφαλείας (Κοππά, 2017:306).

Το 2004 τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. έθεσαν τον Headline Goal 2010, ο οποίος προέβλεπε τη δημιουργία Μάχιμων Μονάδων (EU BattleGroups - BGs), επιπέδου Σχηματισμού, ως εργαλείο για γρήγορη αντίδραση σε κρίσεις και συγκρούσεις, όμως δεν έχουν ποτέ ακόμη αναπτυχθεί λόγω πολιτικών, τεχνικών και οικονομικών προβλημάτων (Κοππά, 2017:68,117). Παρόλα αυτά, προκειμένου να ενισχυθούν οι δυνατότητες ταχείας αντίδρασης της ΕΕ, οι ηγέτες της ΕΕ συμφώνησαν στις 22 Ιουνίου 2017 να περιλάβουν την ανάπτυξη των μάχιμων μονάδων στις κοινές δαπάνες. Η χρηματοδότηση των μάχιμων μονάδων θα γίνεται σε μόνιμη βάση στο επίπεδο της ΕΕ μέσω του μηχανισμού European Peace Facility, και «ATHENA» μέχρι προσφάτως (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο-Συμβούλιο της ΕΕ,2023).

Όπως έχει ήδη αναφερθεί στο Κεφάλαιο 1, το ισχύον νομικό πλαίσιο για την ΚΕΠΠΑ και την ΚΠΑΑ ορίζεται από τη Συνθήκη της Λισαβόνας. Όμως η ΚΠΑΑ αναλαμβάνει δράση μόνο εκτός του εδάφους της Ε.Ε. με επιχειρησιακή ικανότητα βασισμένη σε στρατιωτικά και μη μέσα²⁰, τα οποία διατίθενται από τα κ-μ, καθώς και δεν υπάρχει πρόβλεψη για «συλλογική άμυνα», η οποία επαφίεται στο ΝΑΤΟ, άρα και για όσα ευρωπαϊκά κ-μ ανήκουν σε αυτό (Κοππά, 2019: 212, 219). Η «συλλογική άμυνα» εντός Ε.Ε. είναι ζήτημα πολιτικής ένωσης, ώστε οι προστασία των συνόρων και η ασφάλεια κάθε κ-μ να αντιμετωπίζεται σε θεσμικό ευρωπαϊκό πλαίσιο (Ιωακειμίδης, 2000:134).

Επιπλέον με τη νέα ιδρυτική Συνθήκη, επαναπροσδιορίζεται ο ρόλος του ΥΕ αποφεύγοντας τον όρο «Υπουργού Εξωτερικών» της Ε.Ε, όπου, πλέον, θα είναι

²⁰ Με τη συνθήκη της Λισαβόνας (άρθρο 43), ορίζεται πως τα καθήκοντα Πέτεσπεργκ και Berlin Plus δηλώσεις κατονομάζονται αποστολές στρατιωτικών και μη μέσων και περιλαμβάνουν: «κοινές δράσεις αφοπλισμού, ανθρωπιστικά και καθήκοντα διάσωσης, καθήκοντα συμβουλευτικής και βοήθειας, αποτροπή συγκρούσεων και καθήκοντα διατήρησης ειρήνης, καθήκοντα δυνάμεων μάχης σε διαχείριση κρίσεων, συμπεριλαμβανομένης της επιβολής ειρήνης, και τη σταθεροποίηση μετά από συγκρούσεις. Όλα αυτά τα καθήκοντα μπορούν να συμβάλουν στη μάχη κατά της τρομοκρατίας και, μέσω της στήριξης τρίτων χωρών, στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας εντός των εδαφών τους».

ταυτόχρονα και Επίτροπος για τις Εξωτερικές σχέσεις, αντιπρόεδρος της Επιτροπής, μόνιμος πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και θα εκλέγεται από το Ευρωκοινοβούλιο. Ταυτόχρονα προβλέπεται η δημιουργία της Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης (Χρυσόχοου κ.α., 2009:250) και η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία (ΜΔΣ / Permanent Structured Cooperation – PESCO), η οποία έμενε αδρανής από το veto που ασκούσε η Μεγάλη Βρετανία, αλλά και πέρα από αυτό έπρεπε να συνδυαστούν δυο αντίθετες προοπτικές. Μια πολύ φιλόδοξη Γαλλία, που θεωρούσε ότι έπρεπε να μετέχουν τα λίγα εκείνα κράτη που είχαν ανώτερο επίπεδο στρατιωτικών δυνατοτήτων, και μια περιεκτική προσέγγιση της Γερμανίας, χωρίς αποκλεισμούς, όπου όσοι ήθελαν μπορούσαν να μετέχουν. Τελικά, ιδρύθηκε από το Συμβούλιο στις 11 Δεκεμβρίου 2017, μετά την κοινή δήλωση των ΥΠΕΞ 25 κ-μ για την πρόθεση δημιουργίας της (Κοππά, 2019:221 , Δασκαλάκης, 2020: 95-96).

Αναλυτικότερα, η ΜΔΣ διαθέτει δύο σκέλη: πρώτον, το επιχειρησιακό που αφορά στη λήψη των αποφάσεων και στην ανάπτυξη δυνάμεων και δυνατοτήτων και δεύτερον το αναπτυξιακό που αφορά σε έρευνα και ανάπτυξη δυνατοτήτων. Το δεύτερο σκέλος αποτελεί αρμοδιότητα του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Άμυνας (EOA / European Defence Agency - EDA), ενώ θα υπάρχει στενή συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Ταμείο για την Άμυνα (European Defence Fund – EDF), για την παροχή οικονομικών κινήτρων, με σκοπό την προώθηση των επενδύσεων στην έρευνα και στην παραγωγή καινοτόμων αμυντικών προϊόντων. Αυτό που πρέπει ιδιαίτερα να επισημανθεί, είναι ότι ο EOA θα προβαίνει σε ετήσιο έλεγχο των δαπανών των κ-μ, αναφορικά με την υλοποίηση αμυντικών προγραμμάτων, μέσω ενός μηχανισμού που ονομάζεται Coordinated Annual Review on Defence (CARD) (Δασκαλάκης, 2020: 97-98).

Το πιο σημαντικό ζήτημα είναι η δέσμευση των κ-μ για αύξηση των αμυντικών δαπανών στο επίπεδο του 2% του ΑΕΠ, (σύμφωνα και με τα κριτήρια του NATO), με το 20% αυτού του ποσού να διατίθεται στις επενδύσεις, με λίγες χώρες να έχουν εκπληρώσει αυτό το κριτήριο. Επιπλέον, δεσμεύονται τα κ-μ να συμμετέχουν τουλάχιστον σε ένα πρόγραμμα, όπως και στις δράσεις του EOA. Τέλος, η επιχειρησιακή δέσμευση επιβάλλει τη συμμετοχή ενός κ-μ όχι μόνο σε μια Μάχημη Μονάδα (EUBG), αλλά, κυρίως, σε μια σημαντική αποστολή και επιχείρηση η οποία θα λαμβάνει χώρα εκτός των συνόρων της ΕΕ, επιταχύνοντας ταυτόχρονα την εθνική διαδικασία λήψης αποφάσεως για συμμετοχή σε στρατιωτική αποστολή. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (EYED), από το 2003 και τις πρώτες

παρεμβάσεις στα Δυτικά Βαλκάνια, η ΕΕ έχει δρομολογήσει και διεξάγει 36 επιχειρήσεις και αποστολές σε τρεις ηπείρους, υπάρχουν 18 εν εξελίξει αποστολές και επιχειρήσεις ΚΠΑΑ, εκ των οποίων 11 είναι μη στρατιωτικές και 7 στρατιωτικές ανά την Ευρώπη, την Αφρική και την Μέση Ανατολή.

Επιπλέον, η Γαλλία και η Γερμανία εντός ΕΕ, έπειτα από το BREXIT, προσπαθούν να καλύψουν το κενό στην Ευρωπαϊκή Ασφάλεια και τη στρατιωτική ισχύ. Με τη Γαλλία ως στρατιωτική και πυρηνική δύναμη και υπέρμαχη της ενίσχυσης της στρατιωτικής ισχύς και της αυτονομίας και από την άλλη με μια Γερμανία οικονομικά και βιομηχανικά ισχυρή με μετριοπαθείς αντιλήψεις για τη «σκληρή» ισχύ και την αλλαγή της υφιστάμενης κατάστασης και τη θέση του NATO (Μπλαβούκος&Λάμπρου,2021:47-48). Τέλος, αξίζει να γίνει αναφορά στην Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία Παρέμβασης (European Intervention Initiative-E2I), αν και είναι εκτός θεσμικού πλαισίου της ΕΕ. Στις 25 Ιουνίου 2018, εννέα ευρωπαϊκά κράτη²¹ εντάχθηκαν σε αυτή την πρωτοβουλία του Προέδρου της Γαλλίας, κ. Μακρόν, η οποία στοχεύει στη δημιουργία ενός μηχανισμού Ταχείας Αντίδρασης έναντι απειλών και προκλήσεων για την Ευρωπαϊκή Ασφάλεια. Καθόσον, συμμετέχουν δύο κράτη (ΗΒ και Δανία) που δεν υπέγραψαν την ένταξή τους στη ΜΔΣ και το ΗΒ να βρίσκεται εκτός ΕΕ, η πρωτοβουλία αυτή χαρακτηρίζεται ως μια προσπάθεια να ενώσει τον σκληρό πυρήνα της ΕΕ με μη κ-μ αλλά και με κ-μ τα οποία τηρούν αποστάσεις από την εμβάθυνση της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Εν κατακλείδι, ο Ζαν Κλοντ-Γιούνκερ σε Ομιλία «Η Κατάσταση της Ένωσης» το 2018 αναφέρει το εξής: *«...δεν επιδιώκεται η στρατιωτικοποίηση της ΕΕ, αλλά η ανεξαρτησία της. Γιατί μόνο μια Ευρώπη που είναι ισχυρή και ενωμένη μπορεί να προστατεύσει τους πολίτες της από τις εσωτερικές και τις εξωτερικές απειλές, από την τρομοκρατία μέχρι την κλιματική αλλαγή»*. Γίνεται αντιληπτό ότι οι ευρωπαϊκές προκλήσεις ασφαλείας έχουν οδηγήσει την ΕΕ σε ενέργειες μεγιστοποίησης της Ισχύς της, ειδικά της στρατιωτικής της Ισχύς, και ότι η ίδια η Ευρώπη θα πρέπει να μεριμνήσει για την ασφάλειά της. Η «ήπια ισχύς» δεν είναι πλέον αρκετά δυνατή, όταν η ισχύς μπορεί να υπερκεράσει τους κανόνες, και σε έναν οικονομικά αλληλεξαρτώμενο κόσμο, η οικονομική ισχύς αναλαμβάνει με τη στρατιωτική ισχύ, το χαρακτήρα της «σκληρής» ισχύος (Μπορέλ, 2020: 4-5). Έτσι σταδιακά αυτά τα χρόνια έχουν αναπτύχθει πρωτοβουλίες, όπως αναλύθηκαν, αν και κάποιες από αυτές

²¹ Αυτά ήταν: Γαλλία, ΗΒ, Γερμανία, Ολλανδία, Βέλγιο, Εσθονία, Ισπανία, Πορτογαλία

χωρίς εφαρμογή. Η εφαρμογή τους κωλυσιεργεί, μεταξύ άλλων, από τους πόρους που πρέπει να διαθέσουν τα κ-μ και η θέση του NATO ως προς την άμυνά τους (Μπλαβούκος&Λάμπρου,2021:8). Το βασικό, όμως, πρόβλημα, στο επίπεδο της εξωτερικής δράσης της ΕΕ, έγκειται στο πώς θα προσδιοριστεί και θα ιεραρχηθεί επαρκώς η «ευρωπαϊκή» στρατηγική σε όλη την κλίμακα που επιτάσσουν οι αναγκαιότητες του διεθνούς συστήματος, ώστε οι Εθνικές προτεραιότητες των κ-μ να γίνουν Ευρωπαϊκές.

Κεφάλαιο 4: ΕΕ και NATO

Σε μια στρατιωτική συμμαχία, τα στρατιωτικά ασθενέστερα μέλη επιδιώκουν την επιβίωση και την ασφάλειά τους μέσω της συλλογικής άμυνας και ασφάλειας που προσφέρει, εις βάρος μιας αυτονομίας στην εξωτερική πολιτική και ανεξαρτησία, ενώ τα ισχυρότερα επιλέγουν να συμμαχήσουν ώστε να εδραιώσουν την κυριαρχία τους, επεκτείνοντας την αμυντική και εξωτερική τους πολιτική, παράλληλα, όμως, είναι και αυτά που αναλογικά συνεισφέρουν περισσότερο, οικονομικά, στρατιωτικά και τεχνολογικά, στη συμμαχία. Όσο περισσότερο είναι ανεπτυγμένο το κυρίαρχο κράτος στους παραπάνω τομείς, τόσο μεγαλύτεροι είναι και οι δεσμοί αλληλεξάρτησης, το οποίο μπορεί να οδηγήσει και σε εξάρτηση και επικυριαρχία. Αναπόφευκτα, το NATO έχει αναλάβει το κομμάτι της συλλογικής άμυνας, ακόμα και για τα κ-μ της ΕΕ, και οι ΗΠΑ από την αρχή δημιουργίας της συμμαχίας έχει αναλάβει το ρόλο του κυρίαρχου κράτους (Ραγιές, 2014: 93-94, 98-99, 109).

Οι ΗΠΑ, ιστορικά, έχουν στηρίξει σημαντικά το μεταπολεμικό εγχείρημα της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, τόσο σε οικονομικό επίπεδο όσο και σε στρατιωτικό. Από το σχέδιο Μάρσαλ έως και σήμερα, στην οικονομία και στους εμπορικούς δεσμούς η ΕΕ είναι ο βασικός εταίρος τους και αυτό δεν εμποδίζει τις ΗΠΑ να εντείνει την οικονομική της αλληλεξάρτηση με την Ευρώπη. Όσων αφορά τη στήριξη των ΗΠΑ στον τομέα της ευρωπαϊκής ασφάλειας αυτό έχει επιτευχθεί με την συνεχή παρουσία Αμερικανικών στρατευμάτων στο χώρο της Ευρώπης και με τις εγγυήσεις ασφαλείας και άμυνας στα πλαίσια του NATO, αρχικά υπό το φόβο της Σοβιετικής απειλής, το οποίο δημιούργησε μία αμοιβαία ασύμμετρη αλληλεξάρτηση μεταξύ ΕΕ και NATO (Υφαντής, 2006: 43-45) και έχει συνεχιστεί έως και σήμερα βασιζόμενο σε ένα θεσμικό πλαίσιο συνεργασίας και συμπληρωματικότητας, που έχουν αναπτύξει οι δύο οργανισμοί, το οποίο όλο και εξελίσσεται έπειτα και από την πολεμική σύρραξη μεταξύ Ουκρανίας-Ρωσίας, με την εισβολή της τελευταίας στα τέλη του Φεβρουαρίου 2022. Διαφαίνεται για άλλη μια φορά πως στη νέα πρόκληση ασφάλειας το NATO παραμένει η κύρια επιλογή της ΕΕ και *«η φιλοδοξία της ΕΕ να αναπτύξει τη στρατηγική της αυτονομία αποκτά ουσιαστικό νόημα μόνο στο πλαίσιο της ευρωατλαντικής συμμαχίας»* (Μπλαβούκος & Παγουλάτος, 2022).

Η ΕΕ και NATO έχουν κοινούς στόχους, τη διατήρηση της ειρήνης με ένα σταθερό διεθνές σύστημα μέσω των διεθνών κανόνων και της ισχυροποίησης των μελών τους (Ντόκος, 2019: 157). Τα Ευρωπαϊκά κράτη, όπως ήδη έχει αναφερθεί στο

Κεφάλαιο 1 της παρούσας εργασίας, παράλληλα με την οικοδόμηση του NATO προσπάθησαν από τη δεκαετία του 1950 να δημιουργήσουν έναν «ευρωπαϊκό στρατό». Η πρωτοβουλία, μεταξύ άλλων, απέτυχε διότι η κυριαρχία των ΗΠΑ, οπότε και του NATO, ήταν εμφανή. Καθοριστικό ρόλο στην πορεία της ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ και NATO, ήταν η αδυναμία των ευρωπαίων να δράσουν κατά την Γιουγκοσλαβική κρίση. Εκεί φάνηκε, πρώτον, η πρωτοκαθεδρία του NATO σε στρατιωτικά ζητήματα, τόσο κατά τη λήψη αποφάσεων όσο και σε μέσα (Ντάλης, 1999:47) και, δεύτερον, ότι οι ευρωπαίοι είχαν εγκαταλείψει την ευθύνη της άμυνά τους σε βαθμό που θεωρούσαν ακόμα και την αποτροπή υποχρέωση τρίτων, και δε των ΗΠΑ (Ραγιές, 2014:114). Σε αυτό, συνηγόρησε και το γεγονός ότι οι νέες βάσεις που έθεσε η Συνθήκη του Μάαστριχ, οι χώρες της ανατολικής Ευρώπης επειδή δεν πληρούσαν τους περιοριστικούς όρους της Συνθήκης, λόγω, κυρίως, των αδύναμων οικονομιών τους, να ενταχθούν άμεσα στην ΕΕ, ήλθε σαν αντιστάθμισμα η επέκταση της αμυντικής κοινότητας του NATO προς ανατολάς με την ένταξη μιας ομάδας κρατών της Κεντρικής Ευρώπης (Judt, 2012:716).

Ως απόρροια, με διστακτικά βήματα και πρωτοβουλίες των στρατιωτικά ισχυρών ευρωπαϊκών κρατών, Γαλλία και Μ. Βρετανία, συμφωνούνται με το NATO οι λεγόμενες διατάξεις Berlin plus, οι οποίες υιοθετούνται και από την ΕΕ με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, με τρία βασικά στοιχεία (Κοππά, 2017: 57):

- Πρόσβαση στον σχεδιασμό του NATO
- Πρόσβαση στις υποδομές και τις δυνατότητες του NATO
- Αποκλειστικά ευρωπαϊκή διαδικασία λήψης αποφάσεων και διοίκησης των επιχειρήσεων

Τα κ-μ της ΕΕ, τα οποία δεν ανήκουν στο NATO, έχουν σχέση συνεργασίας στην ασφάλεια με το NATO (π.χ. Πρόγραμμα Συνεργασίας για την Ειρήνη), πλην της Κύπρου, και μπορούν να συμμετέχουν ενεργά σε δράσεις αυτού του χαρακτήρα, καθώς και το αντίστροφο. Με δεδομένο αυτό η Τουρκία, ως μέλος του NATO, έχει αποκλείσει την Κύπρο, κ-μ της ΕΕ, από τις αποστολές που κάνουν χρήση των νατοϊκών υποδομών και μέσων (Berlin plus) και σε συνδυασμό της πρόθεσης της ΕΕ ότι οι οποίες σχέσεις θα πρέπει να συμπεριλαμβάνουν ισότιμα όλα τα κ-μ της ΕΕ, παρακωλύεται η συνεργασία των δύο οργανισμών (Acikmese & Triantaphyllou, 2012:2,9-10).

Το παραπάνω, σε συνδυασμό με τον ανταγωνισμό που επικρατούσε μεταξύ NATO-ΕΕ, έως και τις αρχές της δεκαετίας 2010, παρά το θεσμικό πλαίσιο

συνεργασίας, που είχε μέχρι τότε αναπτυχθεί, τα αποτελέσματα της συνεργασίας ήταν περιορισμένα και για τα δύο μέρη. Το γεγονός αυτό δικαιολογεί ότι κατά τις κοινές Δηλώσεις NATO-ΕΕ και στα επίσημα έγγραφα των δύο οργανισμών, πάντα τονίζεται ο συμπληρωματικός ρόλος του NATO-ΕΕ, χωρίς να υπονομεύεται η Βοραιοατλαντική Συμμαχία, κατά την προσπάθεια ευρωπαϊκής αμυντικής ολοκλήρωσης και αυτονομίας (Ντόκος, 2019: 159-161).

Η ισχυρή επίδραση και αλληλεξάρτηση του NATO, επί της προσπάθειας ευρωπαϊκής αμυντικής ολοκλήρωσης διαφαίνεται και από το γεγονός ότι 21 από τα 27 κ-μ ανήκουν σε αυτό, με την υποχρέωση να τηρούν συγκεκριμένη στρατιωτική ισχύ, καθώς και περιορισμούς στα εξοπλιστικά και στις αμυντικές δαπάνες. Επιπλέον, οι εμπλεκόμενες υπηρεσίες NATO-ΕΕ έχουν σε μεγάλο βαθμό ενσωματωθεί σε αυτή τη συνεργασία, όπως και η εκπροσώπηση του ενός σε συσκέψεις και συναντήσεις του άλλου. Επιπλέον, συνεργάζονται στενά και σε επιχειρησιακό επίπεδο, τόσο σε ανταλλαγή πληροφοριών, όσο και σε κοινή χρήση υποδομών και μέσα. Σημαντικό είναι και το γεγονός πως η ΕΕ μέσω των ελεγκτικών της μηχανισμών για την άμυνα (π.χ. CARD) και του ΕΟΑ προωθεί την δική της αμυντική βιομηχανία και έρευνα και επιδιώκει να φτάσει σε πρότυπα NATO (ibid: 161-162), χωρίς να φτάσει σε επίπεδα εξάρτησης, άρα και τρωτότητας της. Κάτι τέτοιο είναι εξαιρετικά δύσκολο, διότι η Ε.Ε. δεν είναι κράτος, ούτε ομοσπονδία ή συνομοσπονδία, άρα εντός αυτής υπάρχουν διαφορετικές εθνικές πολιτικές και οικονομικά συμφέροντα που πρέπει να συνυπολογιστούν (Ραγίς, 2014:99, 134-135).

Διαφαίνεται, λοιπόν, μεταξύ των δύο οργανισμών, κατά επέκταση ΕΕ-ΗΠΑ, μια σημαντική διαφορά, ότι δηλαδή η ΕΕ αντιμετωπίζει «capability & technology gap»²². Αυτό για να αμβλυνθεί προϋποθέτει οι ευρωπαϊκές στρατιωτικές δυνάμεις να προετοιμάζονται για ίδιες αποστολές με αντίστοιχο εξοπλισμό, στο ίδιο γεωγραφικό πλαίσιο, με όμοια στρατηγικά, επιχειρησιακά και τακτικά δόγματα με τις ΗΠΑ. Το ζήτημα είναι σε ποιο βαθμό τα παραπάνω υλοποιούν την ευρωπαϊκή στρατηγική ασφαλείας (ibid:169-170). Από τις αποστολές που έχουν μέχρι τώρα αναληφθεί από την ΕΕ και αυτές, οι οποίες βρίσκονται σε εξέλιξη (ΕΥΕΔ,2023) διακρίνεται η προσπάθεια συμπληρωματικότητας με το NATO σε μη στρατιωτικές δράσεις (Civil),

²² Η έννοια «capability gap» (κενό ικανοτήτων) αναφέρεται στην μη συμβατότητα των πολιτικών επιδιώξεων και των στρατιωτικών ικανοτήτων. Η ΕΕ, εν αντιθέσει των ΗΠΑ, στη στρατηγική της αντιμετωπίζει αυτό το κενό, ταυτόχρονα με το «technology gap» (κενό τεχνολογίας), δηλαδή οι απαιτήσεις ικανοτήτων δεν συνάδουν με τις διαθέσιμες τεχνολογικές ικανότητες (ibid:169).

καθώς και μια τάση ανεξαρτητοποίησης κατά τις θαλάσσιες επιχειρήσεις. Τα παραπάνω συνιστούν επιχειρήσεις χαμηλού ρίσκου, αλλά υψηλής στρατηγικής αξίας, από οικονομικής και πολιτικής πλευράς (Μπαζίνης, 2020: 276).

Εν κατακλείδι, οι Ευρωατλαντικές σχέσεις, χαρακτηρίζονται ως σχέση αλληλεξάρτησης με «κυρίαρχο» τις ΗΠΑ, και ανταγωνισμού, παρά τις κοινές δηλώσεις για συνεργασία και συμπληρωματικότητα. Όσο η ΕΕ δεν οδηγείται σε αμυντική ολοκλήρωση και δεν αμβλύνει το capability & technology gap μεταξύ των δύο οργανισμών, κατά επέκταση των ισχυρών ευρωπαϊκών κρατών σε σχέση με τις ΗΠΑ, τόσο η τρωτότητά της θα αυξάνεται. Η ΕΕ έχει εναποθέσει τη χρήση «σκληρής ισχύος» στο NATO, παρά τις πρωτοβουλίες της Γαλλίας για αμυντική αυτονομία (π.χ. E2I), και έχει επικεντρωθεί στη χρήση «ήπιας ισχύος».

ΜΕΡΟΣ Β΄

Εισαγωγή

Η ΕΕ έχει προσδιορίσει επίσημα απειλές/προκλήσεις ασφαλείας, που μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία τον Μάρτιο του 2022, η ενεργειακή ασφάλεια έχει αναδειχθεί, ως η μείζων πρόκληση, όπως αυτή περιγράφηκε στα αποτελέσματα του έκτακτου Ευρωβαρόμετρου που δημοσιεύτηκε στις 05 Μαΐου 2022 και του Ευρωβαρομέτρου στις 15 Ιουνίου 2022 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022). Επιπλέον, η πρόκληση των περιβαλλοντικών ζητημάτων καταλαμβάνει υψηλή θέση για δύο λόγους. Πρώτον, είναι συνδεδεμένη με την ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια και αυτονομία, (όπως έχει αναλυθεί στο Ά Μέρος) και δεύτερον, έχει αναδειχθεί στο YouthSurvey 2021 της ΕΕ από τις υπό εξέταση προκλήσεις ασφαλείας της ΕΕ και τις συμμετέχουσες χώρες της παρούσας έρευνας, ως ένα βασικό ζήτημα για τους νέους, (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2021:16). Επιπρόσθετα, για την Ελλάδα το ζήτημα της μετανάστευσης και της εργαλειοποίησης αποτελεί σημαντική πρόκληση και τοποθετείται επίσης σε υψηλή θέση κατά την ιεράρχηση των προκλήσεων ασφαλείας της ΕΕ, λόγω του ότι η Ελλάδα μαζί με άλλες Μεσογειακές χώρες στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ, όπως Ιταλία και Μάλτα, έχουν επωμισθεί δυσανάλογα με τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κ-μ τη διαχείριση των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών. Επιπλέον η Ελλάδα, καθημερινά, με κορύφωση τον Μάρτιο του 2020, διαχειρίζεται περιστατικά εργαλειοποίησης του μεταναστευτικού από την γειτονική χώρα Τουρκία.

Η εργαλειοποίηση του μεταναστευτικού από τρίτες χώρες, όπως η Τουρκία και η Λευκορωσία, αλλά και Μαρόκο, σε συνδυασμό με την ένοπλη σύρραξη μεταξύ Ουκρανίας-Ρωσίας, ανέδειξε, μεταξύ άλλων, και την ανάγκη της από κοινού ανάληψης ενεργειών όσων αφορά την υπεράσπιση του εδάφους της ΕΕ και τη στενότερη συνεργασία σε αμυντικά θέματα σε επίπεδο ΕΕ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022). Αναμένεται, λοιπόν, οι νέες απειλές ασφαλείας του σύγχρονου διεθνούς περιβάλλοντος, με χαρακτήρα υβριδικό, και ο αναθεωρητισμός των περιφερειακών μεγάλων δυνάμεων να έχουν ανατρέψει τις προτεραιότητες των Ενόπλων Δυνάμεων των κ-μ της ΕΕ, να επιζητείται εντονότερα η από κοινού προάσπιση των εξωτερικών ευρωπαϊκών συνόρων, η δημιουργία ενός κοινού ευρωπαϊκού στρατού και, πιθανόν, η ισχυροποίηση της ρήτηρας για αμοιβαία συνδρομή της Λισαβόνας ώστε να φτάσει στο επίπεδο εγγυήσεων του άρθρου 5 του ΝΑΤΟ περί «Συλλογικής Άμυνας».

Παρόλα αυτά το NATO θεωρείται ως ο βασικός πυλώνας ασφάλειας και άμυνας για την ΕΕ (Μπλαβούκος&Λάμπρου, 2021:8), διότι έως τώρα η ΕΕ περιορίζεται στη χρήση «ήπιας» ισχύος και σε όλες τις πολιτικές και στρατηγικές της για την αντιμετώπιση των προκλήσεων ασφαλείας τονίζεται η ανάγκη για συνεργασία και συμπληρωματικότητα με το NATO. Επιπλέον, παρατηρείται η τάση για διμερή και τριμερή σχήματα συμμαχιών μεταξύ ευρωπαϊκών κ-μ, ακόμα και με κράτη εκτός ΕΕ, εκτός πλαισίου της ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ. Τα παραπάνω, όμως, δεν αποκλείουν ότι οι κρίσεις, που κλήθηκε να αντιμετωπίσει και αντιμετωπίζει η ΕΕ, κυρίως, από το 2020 και μετά, ότι την απομακρύνουν από την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (Ζιώγας,2020:130). Άλλωστε, ειδικά με την ενεργειακή κρίση, οι ευρωπαίοι ηγέτες αντέδρασαν άμεσα και αποτελεσματικά, όσο ποτέ άλλοτε, αποδεικνύοντας ότι η ΚΕΠΠΑ είναι ένα σημαντικό εργαλείο για την ευημερία των κ-μ.

Επιπρόσθετα, ο αναθεωρητισμός της Ρωσίας, παράλληλα με τη σύσταση προς τρίτες χώρες να μην ενταχθούν στο NATO και την πυρηνική απειλή, έχει χαρακτηριστεί και ως ο νέος «Ψυχρός Πόλεμος» (Κουκουδάκης,2022). Σε συνδυασμό με τις υβριδικές τακτικές που χρησιμοποιεί, από το 2014 με την κρίση στην Κριμαία έως και σήμερα με τον ενεργειακό εφοδιασμό, εκμεταλλευόμενη την ευρωπαϊκή εξάρτηση, αναμένεται να μην αποτελεί κίνδυνο παραδοσιακής στρατιωτικής απειλής και η σύγκρουση με την ΕΕ, ίσως, να λάβει έναν μόνιμο χαρακτήρα. Ως απόρροια, αναμένεται και η θετικά προσκείμενη οπτική για πιθανή διεύρυνση του NATO ή/και της ΕΕ.

Τέλος, η κυβερνοασφάλεια είναι ο λιγότερο ανεπτυγμένος τομέας της ευρωπαϊκής στρατηγικής και βασίζεται στην αρχή της ανθεκτικότητας και της αποτροπής(Καψόλη,2020:359). Δεδομένου και ότι οι κοινωνίες είναι όλο και σε μεγαλύτερο βαθμό τεχνολογικά συνδεδεμένες και εξαρτημένες, καθώς οι κίνδυνοι και τα τρωτά σημεία στον κυβερνοχώρο αυξάνονται, και μπορούν να λάβουν έως και τρομοκρατικές και στρατιωτικές διαστάσεις(Μπόση,2000:64-65), αναμένεται στα αποτελέσματα της έρευνας τα μέτρα που έχει λάβει έως τώρα η ΕΕ για τις κυβερνοεπιθέσεις να μην είναι επαρκή.

Εν κατακλείδι, η παρούσα έρευνα επιχειρεί να διερευνήσει την αντίληψη των συμμετεχόντων κ-μ του δείγματος, σε σύγκριση με την Ελλάδα, όσων αφορά τις προκλήσεις ασφαλείας και θέματα που εμπίπτουν στο πεδίο της ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ, εντός στρατιωτικού κύκλου.

Μεθοδολογία

Για την εξυπηρέτηση του σκοπού της έρευνας στα πλαίσια της διπλωματικής εργασίας δημιουργήθηκε και χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις πολλαπλών επιλογών²³. Για τη συλλογή των απαντήσεων χρησιμοποιήθηκε το εργαλείο του Google Form και η εξαγωγή των αποτελεσμάτων πραγματοποιήθηκε με την μορφή στατιστικών Μέσων Όρων. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε στο διάστημα Μάιος-Ιούνιος του 2022 και η συμμετοχή στην έρευνα ήταν εθελοντική και ανώνυμη. Οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν από τον ερευνητή για τη φύση και τον σκοπό της έρευνας, καθώς και για το περιεχόμενο του ερωτηματολογίου και δόθηκαν οδηγίες για τον τρόπο συμπλήρωσής του.

Το ερωτηματολόγιο δόθηκε σε σπουδαστές και αξιωματικούς ενός τυχαίου Λόχου Ευελπίδων της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων(ΣΣΕ), αποτελούμενο από Έλληνες. Επιπλέον, δόθηκε και στο Λόχο Erasmus, ο οποίος φιλοξενήθηκε στη ΣΣΕ το διάστημα Μαρτίου-Ιουνίου 2022, στα πλαίσια του “Military Spring Semester”, αποτελούμενο από σπουδαστές και αξιωματικούς των κάτωθι κ-μ της ΕΕ: Σλοβακία, Ιταλία, Ρουμανία, Λιθουανία, Πολωνία, Τσεχία, Αυστρία, Βέλγιο και Κύπρο. Το εν λόγω ερωτηματολόγιο χορηγήθηκε στα ελληνικά στο Λόχο Ευελπίδων, ενώ στο Λόχο Erasmus στα αγγλικά, με σκοπό την διευκόλυνση των Ελλήνων Ευελπίδων στην πλήρη κατανόηση και συμπλήρωση των ερωτήσεων, και στη συνέχεια επέτρεψε την ανάλυση των αποτελεσμάτων. Κύριο στόχο αποτέλεσε η συγκριτική ανάλυση των δύο διαφορετικών δειγμάτων, ώστε να διαπιστωθούν τυχόν αποκλείσεις και διαφορές, αλλά και η σύγκλιση απόψεων, ως προς το υπό εξέταση θέμα σχετικά με τις προκλήσεις ασφαλείας της ΕΕ και ζητήματα που εμπίπτουν στην ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ.

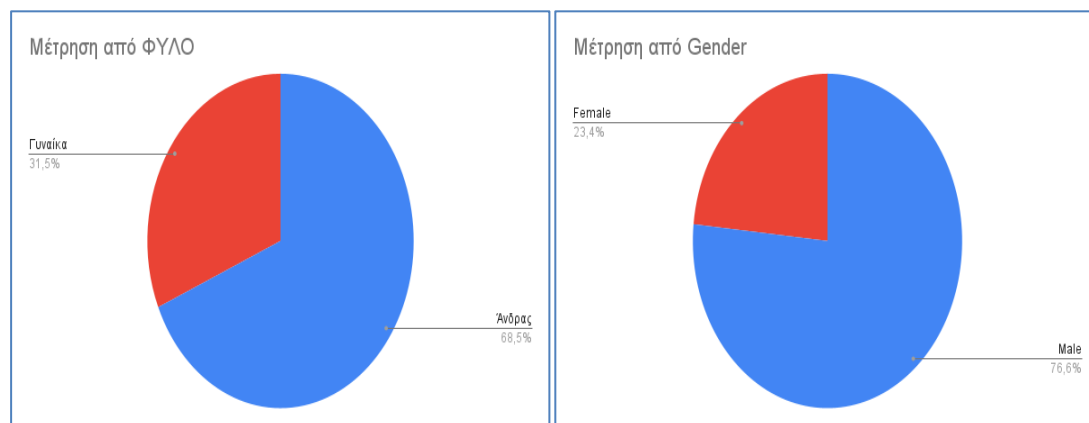
Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από δύο ενότητες. Η πρώτη αφορά δημογραφικά στοιχεία του δείγματος, όπως το φύλο, η ηλικία, η χώρα και ο κλάδος των Ενόπλων Δυνάμεων (Στρατός Ξηράς, Πολεμικό Ναυτικό, Πολεμική Αεροπορία) και η συμμετοχή σε κοινές ευρωπαϊκές ή/και νατοϊκές ασκήσεις, αποστολές και εκπαιδεύσεις. Η ερώτηση σχετικά με τον κλάδο των Ενόπλων Δυνάμεων δεν υπήρχε ως δυνατότητα επιλογής στο ερωτηματολόγιο που δόθηκε στην ελληνική έκδοση, διότι όλοι οι Ευέλπιδες υπηρετούν στο Στρατό Ξηράς. Τέλος, η δεύτερη ενότητα

²³Βλ. Παράρτημα Ι και ΙΙ

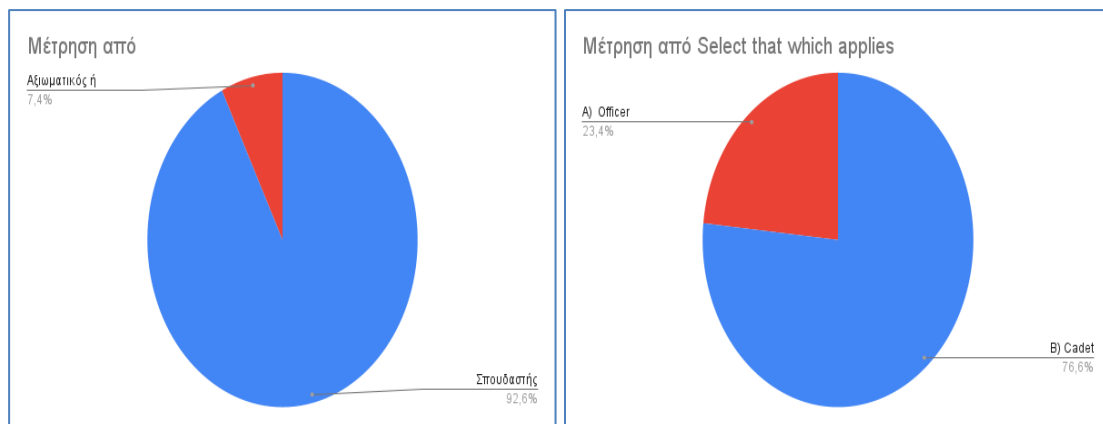
αποτελείται από 15 ερωτήσεις με τη μορφή κλειστού τύπου ερωτήσεων πολλαπλών επιλογών, η ανάλυση των οποίων θα ακολουθήσει στην επόμενη ενότητα.

Αποτελέσματα

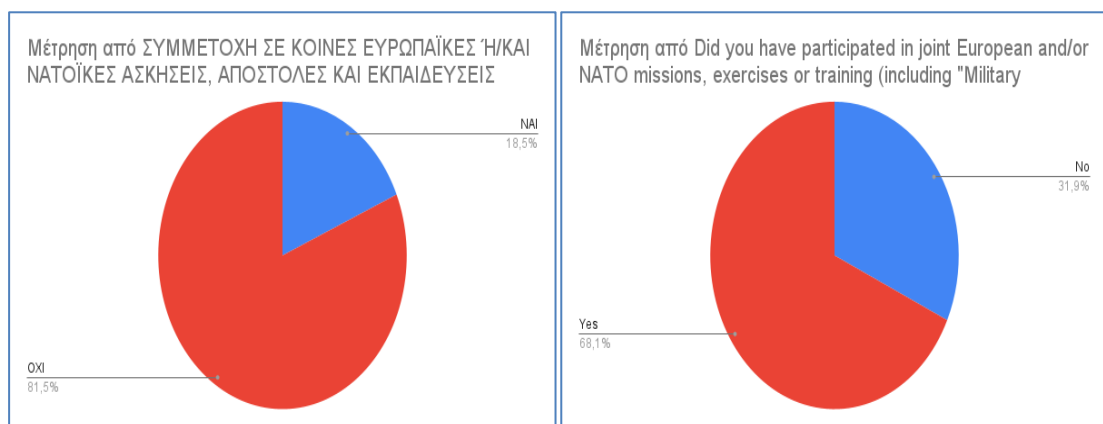
Από τους συμμετέχοντες στο Λόχο Ευελπίδων το 68,5% ήταν άντρες και το 31,5% γυναίκες, ηλικίας 19-23 ετών με Μ.Ο. ηλικίας 20,5 έτη. Το 92,6% αντιστοιχεί σε σπουδαστές Ευέλπιδες και το 7,4% σε Αξιωματικούς. Εκ του συνόλου τους το 18,5% έχει συμμετάσχει σε κοινές ευρωπαϊκές ή/και νατοϊκές ασκήσεις, αποστολές και εκπαιδεύσεις. Για το Λόχο Erasmus το 76,6% ήταν άντρες και το 23,4% γυναίκες, ηλικίας 19-34 ετών με Μ.Ο. ηλικίας 23,5 έτη. Το 76,6% αντιστοιχεί σε σπουδαστές στρατιωτικών ακαδημιών των συμμετεχόντων χωρών και το 23,4% σε Αξιωματικούς των αντίστοιχων χωρών. Από το σύνολό τους το 91,5% ανήκει στο Στρατό Ξηράς, το 6,4% στην Πολεμική Αεροπορία και το 2,1% στο Πολεμικό Ναυτικό. Εκ του συνόλου τους το 68,1% δηλώνει ότι έχει συμμετάσχει σε κοινές ευρωπαϊκές ή/και νατοϊκές ασκήσεις, αποστολές και εκπαιδεύσεις. Αναλυτικότερα τα δημογραφικά στοιχεία του δείγματος φαίνονται στα διαγράμματα 1 έως 4.

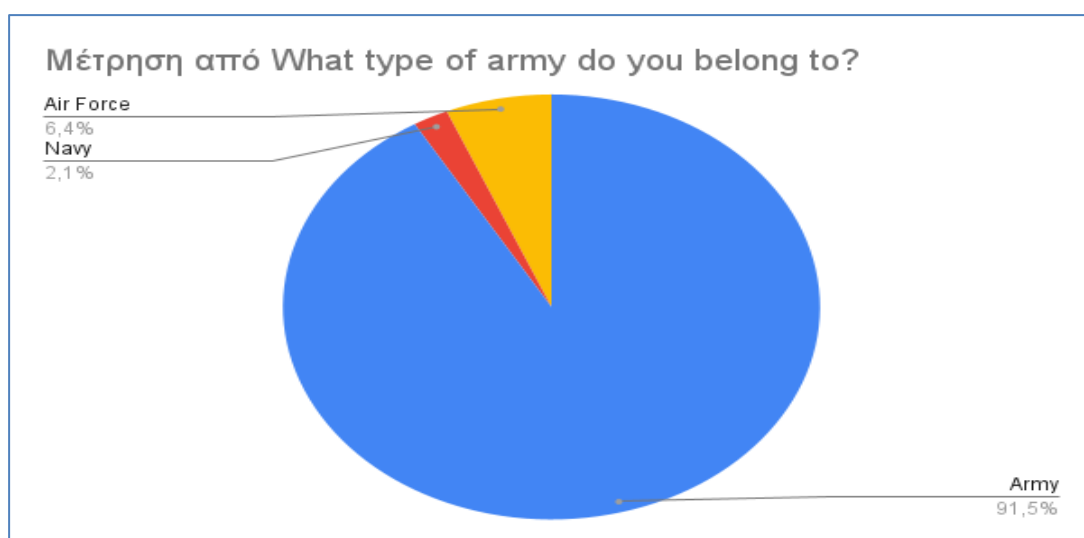
Διάγραμμα 1. Δημογραφικά στοιχεία "ΦΥΛΟΥ" του δείγματος Λόχου Ευελπίδων και Λόχου Erasmus αντίστοιχα

Διάγραμμα 2. Δημογραφικά στοιχεία "ΙΔΙΟΤΗΤΑΣ" του δείγματος Λόχου Ευελπίδων και Λόχου Erasmus αντίστοιχα

Διάγραμμα 3. Δημογραφικά στοιχεία "Συμμετοχής σε κοινές ευρωπαϊκές ασκήσεις, αποστολές και εκπαιδεύσεις" του δείγματος Λόχου Ευελπίδων και Λόχου Erasmus αντίστοιχα

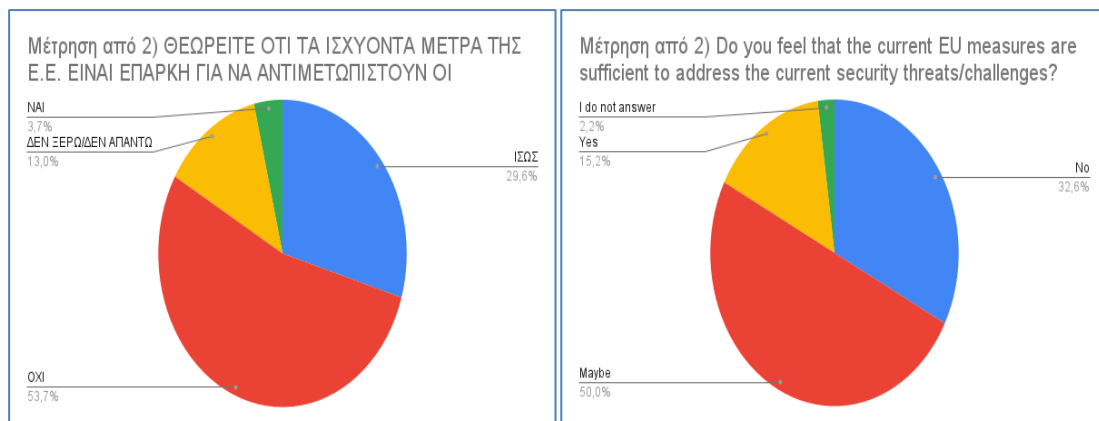
Διάγραμμα 4. Δημογραφικά στοιχεία "Κλάδου Ενόπλων Δυνάμεων" του δείγματος Λόχου Erasmus

Αναφορικά με την δεύτερη ενότητα, η πρώτη ερώτηση ζητά από τους συμμετέχοντες να ιεραρχήσουν τις 8 απειλές/προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ΕΕ όπως αυτές έχουν προσδιοριστεί από τα επίσημα ευρωπαϊκά θεσμικά κείμενα και στρατηγικές. Δόθηκαν οι εξής επιλογές: Διεθνής Τρομοκρατία, Υβριδικές Απειλές, Οργανωμένο Έγκλημα, Όπλα Μαζικής Καταστροφής, Κυβερνοασφάλεια, ανεξέλεγκτες Μεταναστευτικές και Προσφυγικές Ροές και Εργαλειοποίηση αυτού, Περιβαλλοντική Επιβάρυνση και Κλιματική Αλλαγή, Ενεργειακή Ασφάλεια. Στον Πίνακα 1 φαίνονται τα αποτελέσματα σχετικά με τις ευρωπαϊκές απειλές/προκλήσεις ασφαλείας, όπως αυτές ιεραρχήθηκαν από την σημαντικότερη και με σειρά φθίνουσα:

Πίνακας 1. Ιεράρχηση των απειλών/προκλήσεων ασφαλείας της ΕΕ

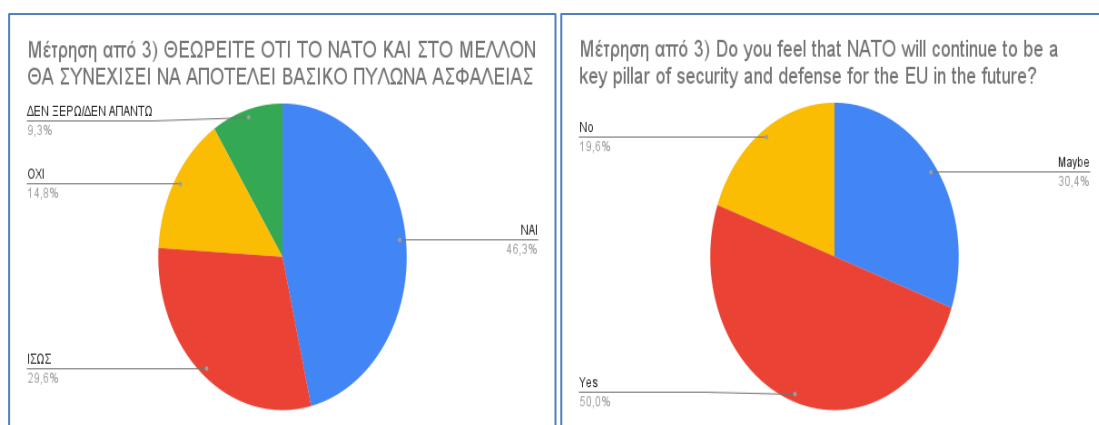
A/A	Λόγος Ευελπίδων	Λόγος Erasmus
1	Διεθνής Τρομοκρατία	Υβριδικές Απειλές
2	ΟΜΚ	Ανεξέλεγκτες Μεταναστευτικές και Προσφυγικές Ροές και Εργαλειοποίηση αυτού
3	Οργανωμένο Έγκλημα	ΟΜΚ
4	Υβριδικές Απειλές	Ενεργειακή Ασφάλεια
5	Κυβερνοασφάλεια	Διεθνής Τρομοκρατία
6	Ανεξέλεγκτες Μεταναστευτικές και Προσφυγικές Ροές και Εργαλειοποίηση αυτού	Κυβερνοασφάλεια
7	Περιβαλλοντική Επιβάρυνση και Κλιματική Αλλαγή	Οργανωμένο Έγκλημα
8	Ενεργειακή Ασφάλεια	Περιβαλλοντική Επιβάρυνση και Κλιματική Αλλαγή

Στην ερώτηση 2 «εάν θεωρούν ότι τα ισχύοντα μέτρα της ΕΕ είναι επαρκή για να αντιμετωπιστούν οι τρέχουσες απειλές/προκλήσεις ασφαλείας» το 53,7% του Λόχου Ευελπίδων απάντησε «ΟΧΙ», 29,6% «ΙΣΩΣ», 13% «ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ» και μόλις 3,7% «ΝΑΙ». Αντίστοιχα στο Λόχο Erasmus 32,5% απάντησε «ΟΧΙ», 15,2% «ΝΑΙ» και οι μισοί με ποσοστό 50% «ΙΣΩΣ». Στο Διάγραμμα 5 φαίνονται αναλυτικά τα ποσοστά.

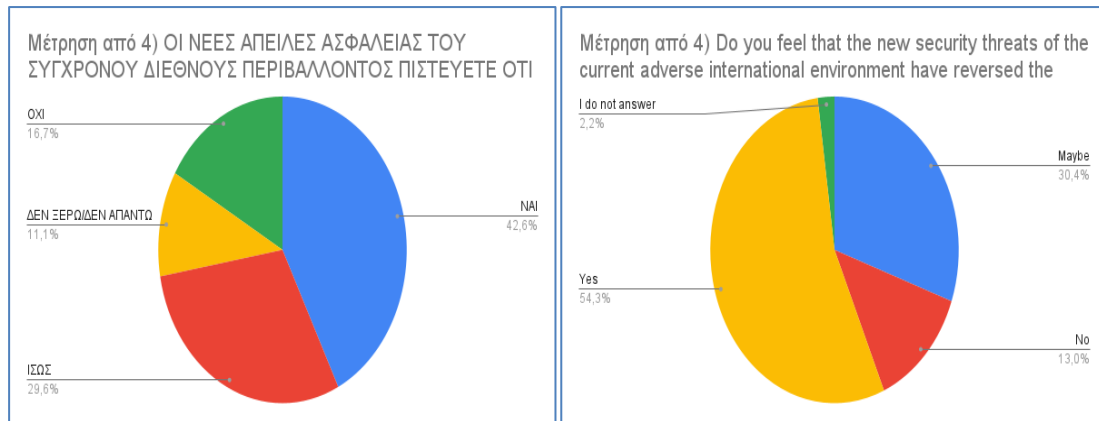
Διάγραμμα 5. Αποτελέσματα των απαντήσεων της ερώτησης 2 του δείγματος Λόχου Ευελπίδων και Λόχου Erasmus αντίστοιχα

Στην ερώτηση 3 σχετικά με το ΝΑΤΟ και εάν θα συνεχίσει να αποτελεί βασικό πυλώνα ασφάλειας και άμυνας για την ΕΕ, στο Λόχο Ευελπίδων το 46,3% «ΝΑΙ», το 29,6% «ΙΣΩΣ», το 14,8% «ΟΧΙ» και ένα ποσοστό της τάξεως 9,3% «ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ». Στο Λόχο Erasmus το 50% απάντησε «ΝΑΙ», το 30,4% «ΙΣΩΣ» και το 19,6% «ΟΧΙ». Ακολουθεί το αντίστοιχο διάγραμμα.

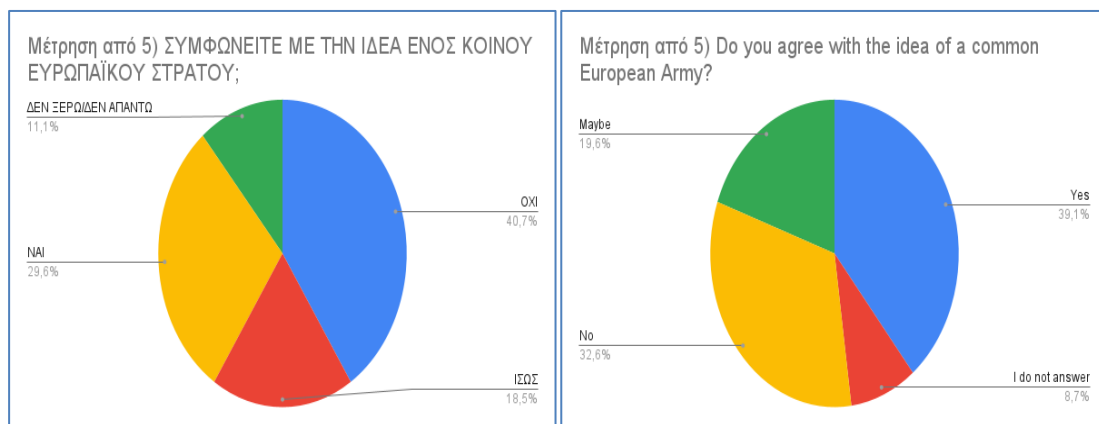
Διάγραμμα 6. Αποτελέσματα των απαντήσεων της ερώτησης 3 του δείγματος Λόχου Ευελπίδων και Λόχου Erasmus αντίστοιχα

Ακολουθεί η ερώτηση 4 με το 42,6% του Λόχου Ευελπίδων να πιστεύει ότι με τις νέες απειλές του σύγχρονου διεθνούς περιβάλλοντος έχουν ανατραπεί οι προτεραιότητες των Ενόπλων Δυνάμεων των κ-μ της ΕΕ, το 29,6% να απαντά «ΙΣΩΣ», το 16,7% «ΟΧΙ» και το 11,1% «ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ». Όμοια στο Λόχο Erasmus το 50% απάντησε «ΝΑΙ», το 30,4% «ΙΣΩΣ» και το 19,6% «ΟΧΙ». Στο Διάγραμμα 7 φαίνονται αναλυτικά τα ποσοστά.

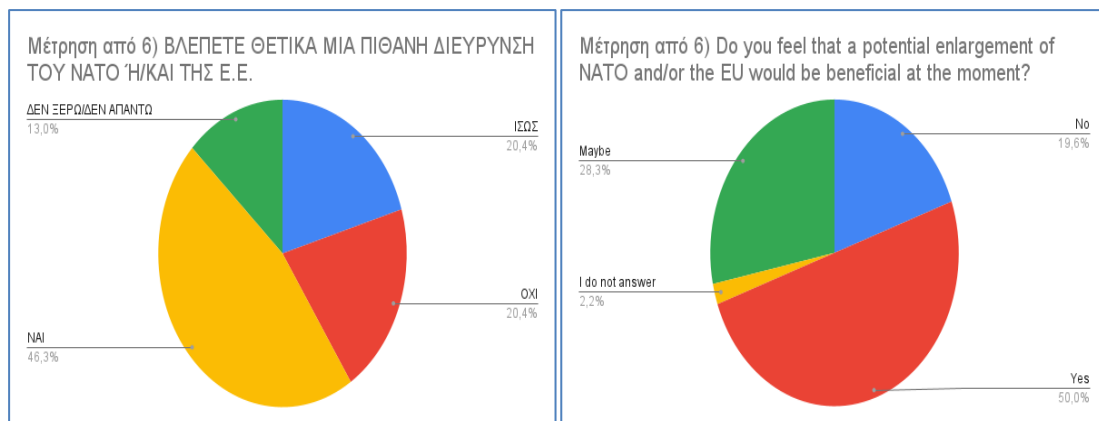
Διάγραμμα 7. Αποτελέσματα των απαντήσεων της ερώτησης 4 του δείγματος Λόχου Ευελπίδων και Λόχου Erasmus αντίστοιχα

Στην ερώτηση 5 «εάν συμφωνούν με την ιδέα ενός Κοινού Ευρωπαϊκού Στρατού» το 40,7% του Λόχου Ευελπίδων απάντησε «ΟΧΙ», 29,6% «ΝΑΙ», 18,5% «ΙΣΩΣ» και 11,1% «ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ». Αντίστοιχα στο Λόχο Erasmus 39,1% απάντησε «ΝΑΙ», 32,6% «ΟΧΙ», 19,6% «ΙΣΩΣ» ΚΑΙ 8,7% «ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ». Ακολουθεί το αντίστοιχο διάγραμμα.

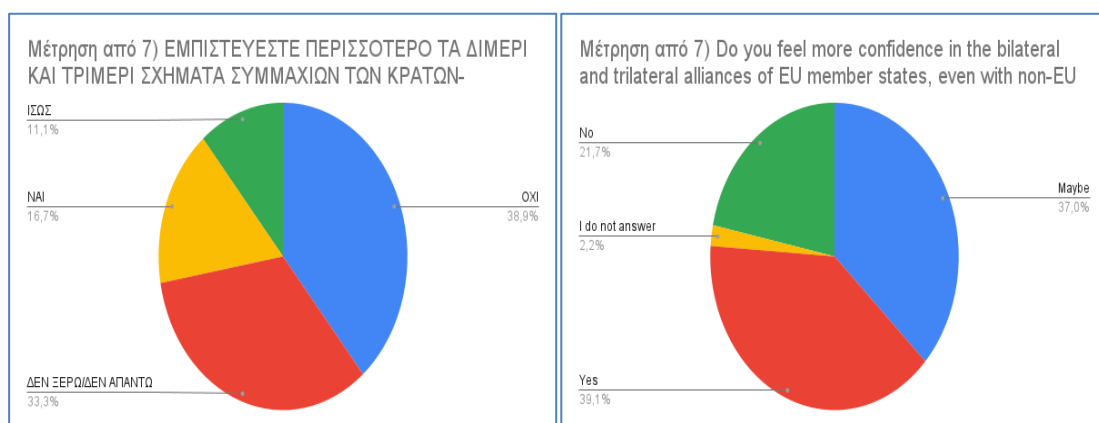
Διάγραμμα 8. Αποτελέσματα των απαντήσεων της ερώτησης 5 του δείγματος Λόχου Ευελπίδων και Λόχου Erasmus αντίστοιχα

Στην ερώτηση 6 σχετικά με την πιθανή διεύρυνση του NATO ή/και της ΕΕ, στο Λόχο Ευελπίδων το 46,3% είναι θετικά προσκείμενοι, το 20,4% «ΙΣΩΣ», όμοια το 20,4% «ΟΧΙ» και ένα ποσοστό της τάξεως 13% επέλεξε το «ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ». Στο Λόχο Erasmus το 50% απάντησε «ΝΑΙ», το 28,3% «ΙΣΩΣ» και το 19,6% «ΟΧΙ». Στο Διάγραμμα 9 φαίνονται αναλυτικά τα ποσοστά.

Διάγραμμα 9. Αποτελέσματα των απαντήσεων της ερώτησης 6 του δείγματος Λόχου Ευελπίδων και Λόχου Erasmus αντίστοιχα

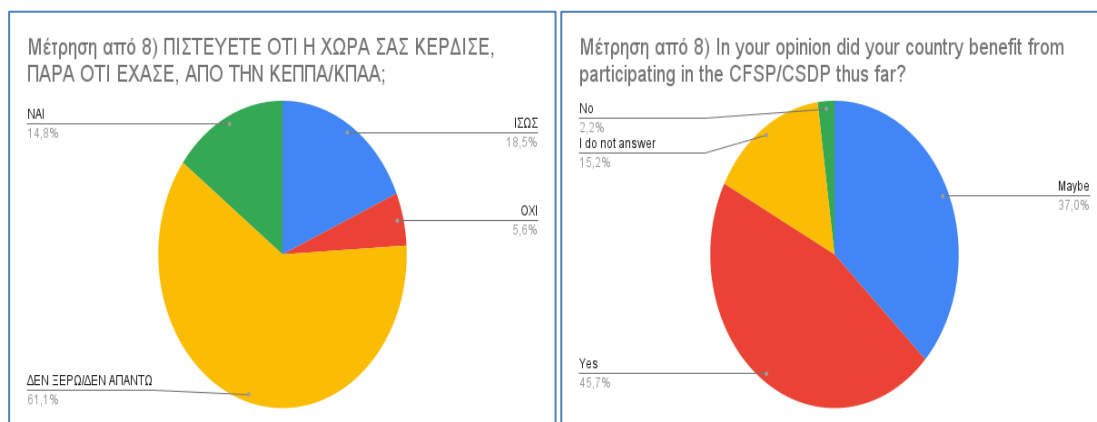
Ακολουθεί η ερώτηση 7 με το 16,7% του Λόχου Ευελπίδων να εμπιστεύεται περισσότερο τα διμερή και τριμερή σχήματα συμμαχιών των κ-μ της ΕΕ, ακόμα και με κράτη εκτός ΕΕ, παρά την ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ, το 38,9% να απαντά «ΟΧΙ», το 11,1% «ΙΣΩΣ» και το 33,3% «ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ». Ενώ στο Λόχο Erasmus το 39,1% απάντησε «ΝΑΙ», το 37% «ΙΣΩΣ» και το 21,7% «ΟΧΙ». Ακολουθεί το αντίστοιχο διάγραμμα.

Διάγραμμα 10. Αποτελέσματα των απαντήσεων της ερώτησης 7 του δείγματος Λόχου Ευελπίδων και Λόχου Erasmus αντίστοιχα

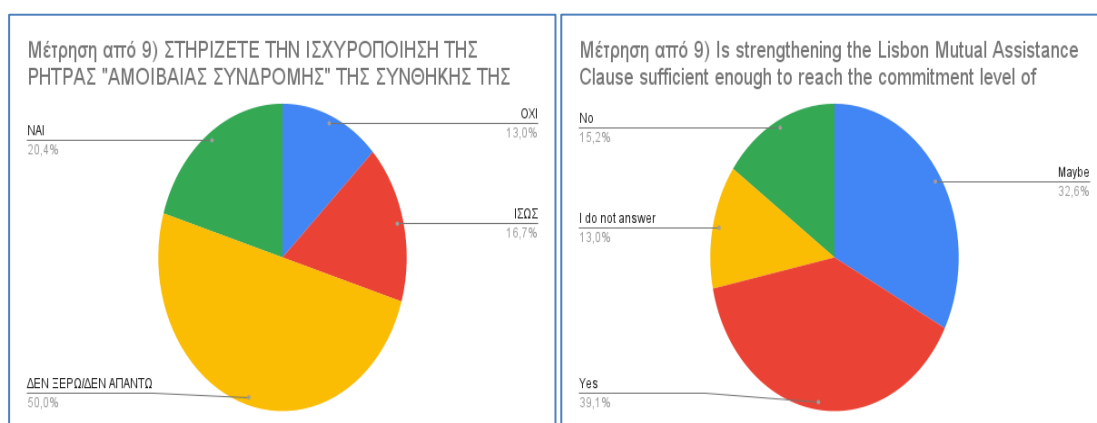
Στην ερώτηση 8 «εάν πιστεύουν ότι η χώρα τους κέρδισε, παρά έχασε, από την συμμετοχή της στην ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ» το 61,1% του Λόχου Ευελπίδων απάντησε «ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ», το 14,8% «ΝΑΙ», το 18,5% «ΙΣΩΣ» και μόλις το 5,6% «ΟΧΙ». Αντίστοιχα στο Λόχο Erasmus 45,7% απάντησε «ΝΑΙ», 37% «ΙΣΩΣ»,

15,2% «ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ» και μόλις το 2,2% «ΟΧΙ».Στο Διάγραμμα 11 φαίνονται αναλυτικά τα ποσοστά.

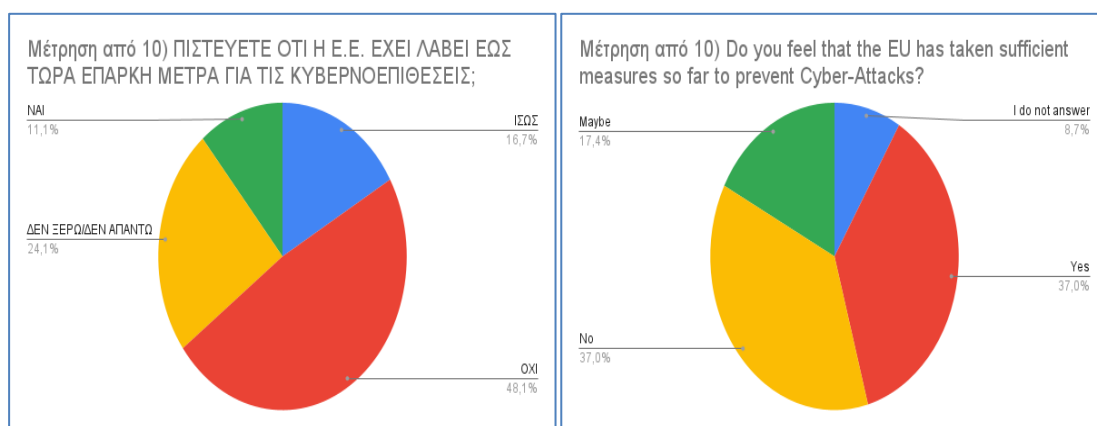
Διάγραμμα 11. Αποτελέσματα των απαντήσεων της ερώτησης 8 του δείγματος Λόχου Ευελπίδων και Λόχου Erasmus αντίστοιχα

Στην ερώτηση 9 σχετικά με την ισχυροποίηση της ρήτρας «Αμοιβαίας Συνδρομής» της Συνθήκης της Λισαβόνας ώστε να φτάσει στο επίπεδο εγγυήσεων του άρθρου 5 του ΝΑΤΟ περί «Συλλογικής Άμυνας», το 50% του Λόχου Ευελπίδων απάντησε «ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ», το 16,7% «ΙΣΩΣ», το 13% «ΟΧΙ» και το 20,4% είναι θετικά προσκείμενοι, ενώ στο Λόχο Erasmus το ποσοστό για την επιλογή «ΝΑΙ» ανέρχεται στο 39,1%, το 32,6% απάντησε «ΙΣΩΣ», το 15,2% «ΟΧΙ» και το 13% «ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ». Ακολουθεί το αντίστοιχο διάγραμμα.

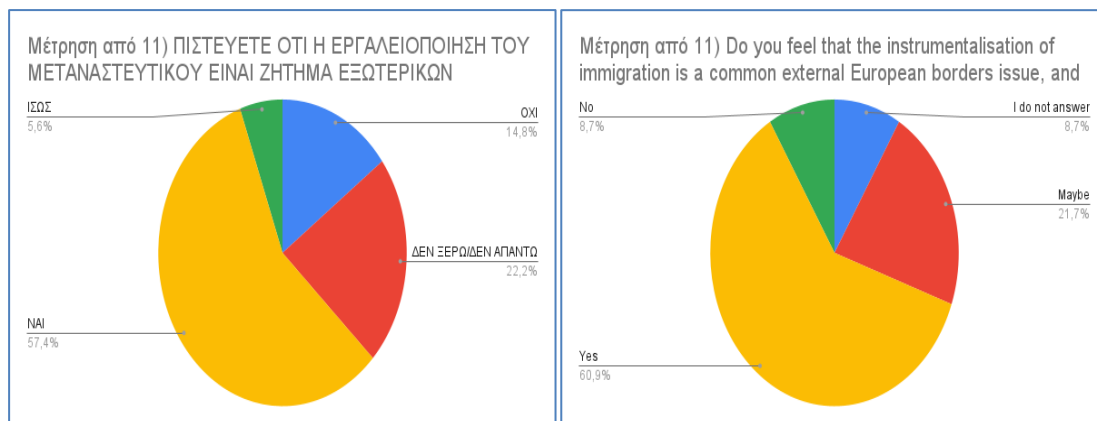
Διάγραμμα 12. Αποτελέσματα των απαντήσεων της ερώτησης 9 του δείγματος Λόχου Ευελπίδων και Λόχου Erasmus αντίστοιχα

Ακολουθεί η ερώτηση 10 με το 48,1% του Λόχου Ευελπίδων να θεωρεί ότι η ΕΕ δεν έχει λάβει έως τώρα επαρκή μέτρα για τις Κυβερνοεπιθέσεις, το 16,7% να πιστεύει «ΙΣΩΣ» και να έχει λάβει, το 11,1% ότι έχει λάβει επαρκή μέτρα, αλλά υπάρχει και ένα ποσοστό της τάξεως του 24,1%, το οποίο απάντησε «ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ». Στο Λόχο Erasmus το 37% απάντησε «ΝΑΙ», όμοια, 37% «ΟΧΙ», το 17,4% «ΙΣΩΣ» και το 8,7% «ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ». Στο Διάγραμμα 13 φαίνονται αναλυτικά τα ποσοστά.

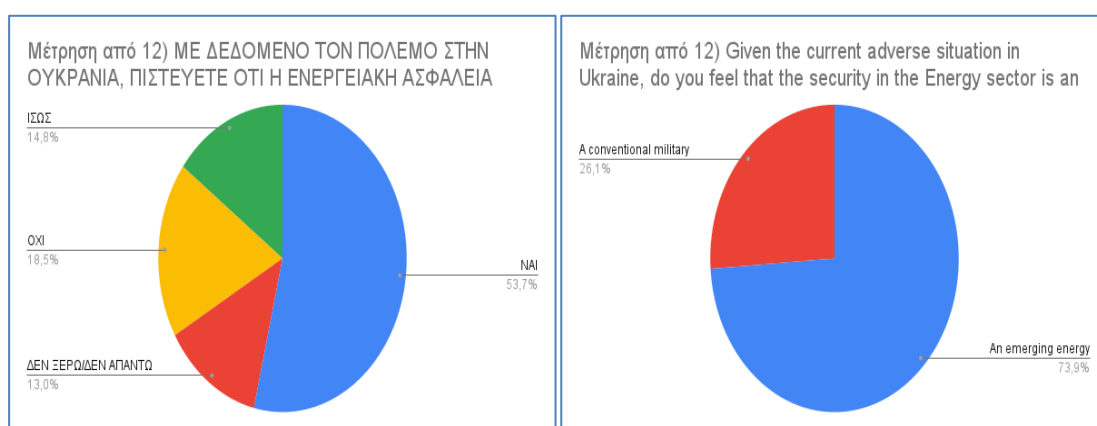
Διάγραμμα 13. Αποτελέσματα των απαντήσεων της ερώτησης 10 του δείγματος Λόχου Ευελπίδων και Λόχου Erasmus αντίστοιχα

Στην ερώτηση 11 «εάν πιστεύουν ότι η Εργαλειοποίηση του Μεταναστευτικού είναι ζήτημα Εξωτερικών Συνόρων της ΕΕ, άρα και η από κοινού προώσπιση αυτών» το 57,4% του Λόχου Ευελπίδων απάντησε «ΝΑΙ», το 22,2% «ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ», το 14,8% «ΟΧΙ» και μόλις το 5,6% «ΙΣΩΣ». Αντίστοιχα στο Λόχο Erasmus 60,9% απάντησε «ΝΑΙ», 21,7% «ΙΣΩΣ», και 8,7% «ΟΧΙ» και «ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ». Ακολουθεί το αντίστοιχο διάγραμμα.

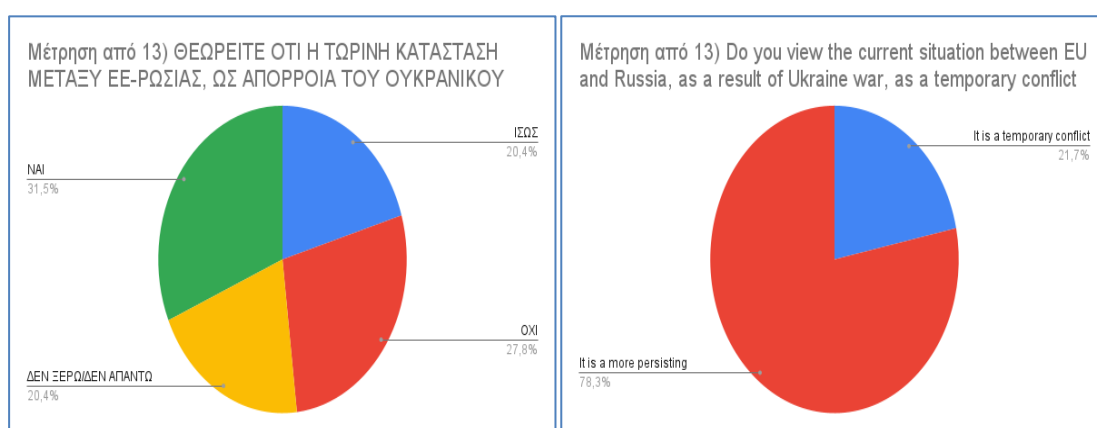
Διάγραμμα 14. Αποτελέσματα των απαντήσεων της ερώτησης 11 του δείγματος Λόχου Ευελπίδων και Λόχου Erasmus αντίστοιχα

Στην ερώτηση 12 και δεδομένο τον πόλεμο στην Ουκρανία, το 53,7% του Λόχου Ευελπίδων απάντησε ότι η Ενεργειακή Ασφάλεια αναδεικνύεται η κυρίαρχη ευρωπαϊκή απειλή/πρόκληση ασφαλείας, το 13,7% «ΙΣΩΣ» και να αναδεικνύεται, το 18,5% πιστεύει ότι ο εν λόγω πόλεμος αποτελεί κίνδυνο παραδοσιακής στρατιωτικής απειλής, καθώς και ένα ποσοστό της τάξεως 13% απάντησε «ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ», ενώ στο Λόχο Erasmus αυτή την επιλογή δεν την απάντησε κανείς και τα αποτελέσματα βρέθηκαν ως εξής: 73,9% θεωρεί ότι η Ενεργειακή Ασφάλεια αναδεικνύεται η κυρίαρχη ευρωπαϊκή απειλή/πρόκληση ασφαλείας και το 26,1% ότι ο εν λόγω πόλεμος αποτελεί κίνδυνο παραδοσιακής στρατιωτικής απειλή. Στο Διάγραμμα 15 φαίνονται αναλυτικά τα ποσοστά.

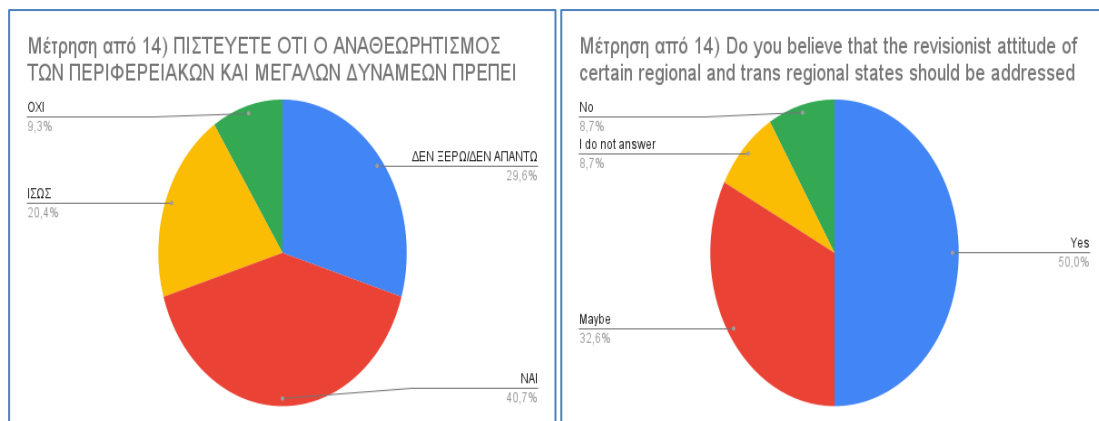
Διάγραμμα 15. Αποτελέσματα των απαντήσεων της ερώτησης 12 του δείγματος Λόχου Ευελπίδων και Λόχου Erasmus αντίστοιχα

Ακολουθεί η ερώτηση 13 με το 31,5% του Λόχου Ευελπίδων να θεωρεί ότι η τωρινή κατάσταση μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας, ως απόρροια του Ουκρανικού πολέμου, θα λάβει ένα μόνιμο χαρακτήρα, το 20,4% «ΙΣΩΣ» και να λάβει και το 27,8% να πιστεύει ότι είναι μια κατάσταση που μπορεί να ξεπεραστεί. Στο Λόχο Ευελπίδων δόθηκε και η απάντηση «ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ» σε ποσοστό 20,4%, ενώ στο Λόχο Erasmus κανείς δεν την έδωσε. Έτσι, λοιπόν, τα αποτελέσματα για το Λόχο Erasmus διαμορφώνονται με το 78,3% να πιστεύει πως η εν λόγω σύγκρουση μπορεί και να λάβει έναν μόνιμο χαρακτήρα και το 21,7% ότι μπορεί να ξεπεραστεί. Ακολουθεί το αντίστοιχο διάγραμμα.

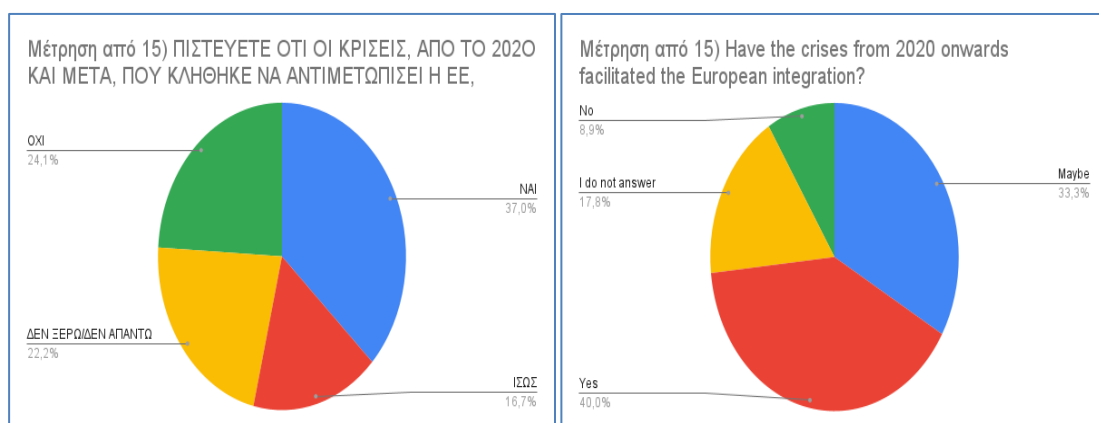
Διάγραμμα 16. Αποτελέσματα των απαντήσεων της ερώτησης 13 του δείγματος Λόχου Ευελπίδων και Λόχου Erasmus αντίστοιχα

Στην ερώτηση 14 σχετικά με το εάν ο αναθεωρητισμός των μεγάλων και περιφερειακών δυνάμεων πρέπει να αντιμετωπιστεί από τα κ-μ της ΕΕ από κοινού στα πλαίσια της ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ, το 40,7% του Λόχου Ευελπίδων βρέθηκε να συμφωνεί με την από κοινού δράση, το 20,4% απάντησε «ΙΣΩΣ» και το 9,3% πως δεν συμφωνεί. Επιπλέον, υψηλό ήταν το ποσοστό των απαντήσεων της επιλογής «ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ» και ανέρχεται στο 29,6%, ενώ στο Λόχο Erasmus ανέρχεται μόλις στο 8,7%. Επιπρόσθετα, βρέθηκε πως το 50% του Λόχου Erasmus είναι θετικά προσκείμενοι για την από κοινού αντιμετώπιση των αναθεωρητικών δυνάμεων στα πλαίσια της ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ, το 32,6% να απαντά «ΙΣΩΣ» και αυτοί που δεν συμφώνησαν να ανέρχονται μόλις στο 8,7%. Στο Διάγραμμα 17 φαίνονται αναλυτικά τα ποσοστά.

Διάγραμμα 17 Αποτελέσματα των απαντήσεων της ερώτησης 14 του δείγματος Λόχου Ευελπίδων και Λόχου Erasmus αντίστοιχα

Τέλος, στην ερώτηση 15 το 37% του Λόχου Ευελπίδων θεωρεί ότι οι κρίσεις, που κλήθηκε να αντιμετωπίσει η ΕΕ, από το 2020 και μετά, βοήθησαν στην Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, το 16,7% πιστεύει «ΙΣΩΣ» και να βοήθησαν και το 24,1% πως «ΟΧΙ», δεν συνέβη κάτι τέτοιο. Αλλά υπάρχει, και σε αυτή την ερώτηση, ένα ποσοστό της τάξεως του 22,2%, το οποίο απάντησε «ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ» και στο Λόχο Erasmus απάντηση αυτή ανέρχεται στο 17,8%. Επιπλέον, στο Λόχο Erasmus το 40% συμφωνεί ότι οι κρίσεις βοήθησαν το Ευρωπαϊκό ιδεώδες, το 33,3% «ΙΣΩΣ» και μόλις το 8,9% πως «ΟΧΙ». Ακολουθεί το αντίστοιχο διάγραμμα.

Διάγραμμα 18.Αποτελέσματα των απαντήσεων της ερώτησης 15 του δείγματος Λόχου Ευελπίδων και Λόχου Erasmus αντίστοιχα

Ακολουθεί συγκεντρωτικός πίνακας των απαντήσεων της πλειοψηφίας για τα ερευνητικά ερωτήματα 2 έως 15, για την διευκόλυνση της συγκριτικής ανάλυσης των δύο δειγμάτων.

Πίνακας 2. Απαντήσεις της πλειοψηφίας του δείγματος Λόχου Ευελπίδων και Λόχου Erasmus για τις ερωτήσεις 2 έως 15

Αριθμός Ερώτησης	Ερώτηση	Λόχος Ευελπίδων	Λόχος Erasmus
2	Θεωρείτε ότι τα ισχύοντα μέτρα είναι επαρκή για να αντιμετωπιστούν οι τρέχουσες προκλήσεις ασφαλείας;	OXI	ΙΣΩΣ
3	Πιστεύεται ότι και στο μέλλον το NATO θα συνεχίσει να αποτελεί βασικό πυλώνα ασφαλείας και άμυνας για την ΕΕ;	NAI	NAI
4	Οι νέες προκλήσεις ασφαλείας του σύγχρονου διεθνούς περιβάλλοντος πιστεύεται ότι έχουν ανατρέψει τις προτεραιότητες των ενόπλων δυνάμεων των κρατών-μελών της ΕΕ;	NAI	NAI
5	Συμφωνείτε με την ιδέα ενός Κοινού Ευρωπαϊκού Στρατού;	OXI	NAI
6	Βλέπετε θετικά μια πιθανή διεύρυνση του NATO ή/και της ΕΕ;	NAI	NAI
7	Εμπιστεύεστε περισσότερο τα διμερή και τριμερή σχήματα συμμαχιών των κρατών-μελών της ΕΕ, ακόμα και με κράτη εκτός ΕΕ, παρά την ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ;	OXI	NAI
8	Πιστεύεται ότι η χώρα σας κέρδισε, παρά ότι έχασε, από την ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ;	ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ	NAI
9	Στηρίζετε την ισχυροποίηση της ρήτρας «Αμοιβαίας Συνδρομής» της Συνθήκης της Λισαβόνας, ώστε να φτάσει στο επίπεδο εγγυήσεων του Άρθρου 5 του NATO περί «Συλλογικής Άμυνας»;	ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ	NAI
10	Πιστεύετε ότι η ΕΕ έχει λάβει επαρκή μέτρα για τις κυβερνοεπιθέσεις;	OXI	OXI-NAI
11	Πιστεύεται ότι η εργαλειοποίηση του μεταναστευτικού είναι ζήτημα εξωτερικών ευρωπαϊκών συνόρων, άρα και η από κοινού προάσπιση αυτών;	NAI	NAI
12	Με δεδομένο τον πόλεμο στην Ουκρανία, πιστεύετε ότι η ενεργειακή ασφάλεια αναδεικνύεται η κυρίαρχη ευρωπαϊκή πρόκληση ασφαλείας ή ο εν λόγω πόλεμος αποτελεί κίνδυνο παραδοσιακής στρατιωτικής απειλής;	«Ενεργειακή Ασφάλεια»	«Ενεργειακή Ασφάλεια»
13	Θεωρεί ότι η τωρινή κατάσταση μεταξύ ΕΕ-Ρωσίας, ως απόρροια του Ουκρανικού πολέμου, θα λάβει ένα μόνιμο χαρακτήρα ή είναι μια κατάσταση που μπορεί να ξεπεραστεί;	«Μόνιμο χαρακτήρα»	«Μόνιμο χαρακτήρα»
14	Πιστεύετε ότι ο αναθεωρητισμός των μεγάλων και περιφερειακών δυνάμεων πρέπει να αντιμετωπιστεί από τα κράτη-μέλη της ΕΕ από κοινού στα πλαίσια της ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ;	NAI	NAI
15	Πιστεύετε ότι οι κρίσεις, που κλήθηκε να αντιμετωπίσει η ΕΕ, από το 2020 και μετά, βοήθησαν στην Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση;	NAI	NAI

Συζήτηση

Η συγκεκριμένη μελέτη αφορά δείγμα ευρωπαϊών αξιωματικών και σπουδαστών στρατιωτικών πανεπιστημίων και ακαδημιών από εννέα ευρωπαϊκά κ-μ σε σύγκριση με το αντίστοιχο δείγμα σπουδαστών Ευέλπιδων και αξιωματικών από την Ελλάδα, όσων αφορά την συναντίληψη αυτών των κ-μ, εντός στρατιωτικού κύκλου, σε θέματα που εμπίπτουν της ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ και διαμορφώνουν τις ευρωπαϊκές προκλήσεις ασφαλείας.

Αρχικά, συγκρίνοντας από τον Πίνακα 1 το πώς έχουν ιεραρχήσει τις προκλήσεις ασφαλείας τα δύο δείγματα, ως το βασικό ερευνητικό ερώτημα, διαπιστώνονται σημαντικές διαφορές. Η «Διεθνής Τρομοκρατία» αναδείχθηκε ως η σημαντικότερη πρόκληση ασφαλείας για την Ελλάδα, αν και δεν είναι χώρα που έχει δεχτεί τρομοκρατικό χτύπημα παρά μόνο θεωρείται ενδιάμεσος σταθμός για τους Τρομοκράτες, ενώ για τα υπόλοιπα κ-μ αναδείχθηκαν οι «Υβριδικές Απειλές».

Για τους τελευταίους οι «Ανεξέλεγκτες Μεταναστευτικές και Προσφυγικές Ροές και η Εργαλειοποίηση του Μεταναστευτικού» έλαβε τη δεύτερη θέση, ενώ για την Ελλάδα την έκτη ως τη σημαντικότερη πρόκληση ασφαλείας μεταξύ των οχτώ επιλογών που δόθηκαν. Επιπλέον, σημαντική διαφορά εμφανίζεται και στη θέση που έλαβε το «Οργανωμένο Έγκλημα». Για τους Έλληνες στρατιωτικούς βρέθηκε στην τρίτη θέση, ενώ για τους υπόλοιπους ευρωπαίους στην προτελευταία. Προκύπτει, λοιπόν, ένα ενδιαφέρον εύρημα. Δεδομένου ότι η Ελλάδα, τουλάχιστον εδώ και μια δεκαετία, αντιμετωπίζει μεγάλες μεταναστευτικές ροές, με πρόσφατο επεισόδιο εργαλειοποίησης αυτού από την Τουρκία την Άνοιξη του 2020, για την αντιμετώπιση του οποίου κλήθηκε μεγάλο μέρος των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων να συνδράμει, αναμένονταν να λάβει υψηλή θέση ως προς τη σημαντικότητά του για την ευρωπαϊκή ασφάλεια, άρα και της Ελλάδας. Πιθανόν, το «Οργανωμένο Έγκλημα» και οι «Υβριδικές Απειλές», άμεσα συνδεδεμένα με το φαινόμενο του «Μεταναστευτικού και της Εργαλειοποίησης αυτού» (Συμβούλιο της ΕΕ, 2021, Καρατράντος, 2019:390-391), ως γενίκευση του τελευταίου να ανησυχεί τους έλληνες στρατιωτικούς περισσότερο.

Υπό αυτό το πλαίσιο και σε συνδυασμό με τον πόλεμο στην Ουκρανία, καθώς το δείγμα περιελάμβανε άτομα από τις γειτονικές της χώρες Πολωνία, Σλοβακία και Ρουμανία, από τις οποίες η Πολωνία έχει δεχτεί και υβριδική απειλή από τη Λευκορωσία υπό τη μορφή εργαλειοποίησης μεταναστών στα κοινά τους σύνορα,

μπορεί να δικαιολογηθεί η σημαντικότητα των «Υβριδικών Απειλών» και του «Μεταναστευτικού», με ό,τι άλλο συνεπάγεται το τελευταίο, για το δείγμα με τα υπόλοιπα κ-μ.

Παρά, όμως, τις διαφορές ως προς την ιεράρχηση των προκλήσεων ασφαλείας, η πλειοψηφία και στα δύο δείγματα, κάτι το οποίο αναμενόταν(Ευρωπαϊκή Επιτροπή,2022), κυρίως για την Ελλάδα, συμφώνησαν ότι η εργαλειοποίηση του μεταναστευτικού είναι ζήτημα εξωτερικών συνόρων, άρα και η από κοινού προάσπιση αυτών(Διάγραμμα 14), για το οποίο η ΕΕ έχει ήδη λάβει δράση, όπως με τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής (Frontex), που ασχολείται με τη διαχείριση και τον έλεγχο των εξωτερικών συνόρων, καθώς και με νέα επιχειρησιακά μέτρα και αλληλεγγύης προς στήριξη του οικείου κράτους μέλους (Ευρωπαϊκή Επιτροπή,2021).

Επιπλέον, η ενεργειακή ασφάλεια είναι και αυτή μία πρόκληση ασφαλείας, η οποία ταξινομήθηκε διαφορετικά από τα δύο δείγματα της παρούσας έρευνας με μεγάλη απόκλιση ως προς τη σημαντικότητά της. Πιο αναλυτικά, για τους Έλληνες θεωρείται η λιγότερο σημαντική, ενώ για τα υπόλοιπα κ-μ του δείγματος λίγο πάνω από τη μέση. Αν και αναμενόταν, δεδομένου του πολέμου στην Ουκρανία και των αντίστοιχων ερευνών της ΕΕ κατά την ίδια περίοδο διεξαγωγής της παρούσας μελέτης(Ευρωπαϊκή Επιτροπή,2022), να λάβει υψηλότερη θέση και για τις δύο υπό εξέταση ομάδες, δεν επαληθεύτηκε. Όμοια, συνέβη και με την πρόκληση «Περιβαλλοντική Επιβάρυνση και Κλιματική Αλλαγή», η οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ενεργειακή ασφάλεια και αυτονομία(Ευρωπαϊκό Συμβούλιο/Συμβούλιο της ΕΕ,2022). Σε αυτή την περίπτωση, όμως, και τα δύο δείγματα κατέταξαν την κλιματική αλλαγή στο τέλος. Το γεγονός αυτό μπορεί να αποδοθεί στην ιδιότητα του δείγματος, καθώς ανήκει εντός στρατιωτικού κύκλου και έχει λάβει την αντίστοιχη εκπαίδευση, ενώ η χειμερινή περίοδος στην οποία θα ήταν οι συνέπειες περισσότερο εμφανείς δεν είχε περιέλθει κατά την εξέταση του δείγματος. Επιπρόσθετα, για την Ελλάδα μπορεί να δικαιολογηθεί και για δύο επιπλέον λόγους. Πρώτον, είναι μία χώρα, η οποία δεν εξαρτάται άμεσα από το φυσικό αέριο της Ρωσίας, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα συμμετέχοντα κ-μ της έρευνας με μεγαλύτερη εξάρτηση, και δεύτερον, είναι μία Μεσογειακή χώρα με ευνοϊκότερες καιρικές συνθήκες.

Παρόλα αυτά, η πλειοψηφία και των δύο δειγμάτων συμφώνησε, με δεδομένο τον πόλεμο στην Ουκρανία, ότι για την ΕΕ αναδεικνύεται η ενεργειακή ασφάλεια η

κυρίαρχη πρόκληση που καλείται να αντιμετωπίσει και ότι οι τεταμένες σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας θα λάβουν έναν πιο μόνιμο χαρακτήρα με την μειοψηφία να πιστεύει ότι ο εν λόγω πόλεμος αποτελεί κίνδυνο παραδοσιακής στρατιωτικής απειλής και ότι η κρίση στην ευρω-ρωσική σχέση είναι κάτι το οποίο μπορεί να ξεπεραστεί(Διάγραμμα 15, 16). Μέχρι τα έως τώρα δεδομένα, τα αποτελέσματα επαληθεύονται, καθώς οι σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας δεν παρουσίασαν θετική πρόοδο, με την τελευταία να απειλεί με χρήση τακτικών πυρηνικών όπλων και να μένει αδιάλλακτη ως προς το ζήτημα του φυσικού αερίου(Κουκουδάκης,2022).

Επιπρόσθετα, η κυβερνοασφάλεια και οι κυβερνοεπιθέσεις φάνηκε να απασχολεί περισσότερο τους Έλληνες, διότι αν και στις δύο υπό εξέταση ομάδες η συγκεκριμένη πρόκληση ασφαλείας βρέθηκε στο μέσω κατά την ιεράρχηση των απειλών/προκλήσεων ασφαλείας της ΕΕ (Πίνακας 1), δεν συμφώνησαν απόλυτα στο ότι τα μέτρα που έχει λάβει η ΕΕ για να αντιμετωπίσει την εν λόγω πρόκληση είναι επαρκή (Διάγραμμα 13). Για την Ελλάδα θεωρήθηκαν μη επαρκή, ενώ για το δείγμα με τα υπόλοιπα συμμετέχοντα κ-μ σχεδόν οι μισοί ήταν θετικά προσκείμενοι προς την επάρκεια των μέτρων, που έχουν ληφθεί έως τώρα, με ένα σημαντικό ποσοστό της τάξεως 37% να έχει αντίθετη άποψη. Τα αποτελέσματα, είναι και εδώ αναμενόμενα, δεδομένου ότι η κυβερνοασφάλεια είναι ο λιγότερο ανεπτυγμένος τομέας της ευρωπαϊκής στρατηγικής σε μια όλο και πιο τεχνολογικά εξαρτημένη κοινωνία (Καψόλη,2020:359).

Οι παραπάνω διαπιστώσεις και συλλογισμοί οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η γεωγραφική θέση, το οποίο συνεπάγεται και την έκθεση σε αντίστοιχες προκλήσεις/απειλές ασφαλείας, διαδραμάτισε σημαντικό παράγοντα ως προς την αντίληψη και την ιεράρχηση αυτών.

Όσων αφορά τη γενική εικόνα του δείγματος των εννέα διαφορετικών κ-μ, εντός στρατιωτικού κύκλου, φαίνεται πως η πλειοψηφία στηρίζει την ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ και όσα μέτρα έχουν ληφθεί έως τώρα για την αντιμετώπιση των σύγχρονων προκλήσεων ασφαλείας (Διάγραμμα 5), που παράλληλα έχουν ανατρέψει τις προτεραιότητες των ΕΔ των χωρών τους (Διάγραμμα 7). Επιπλέον, πιστεύουν πως η χώρα τους έχει επωφεληθεί υπό αυτό το πλαίσιο συμμαχίας εντός ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ (Διάγραμμα 11) και οι κρίσεις, από το 2020 και μετά, ωφέλησαν την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (Διάγραμμα 18). Είναι θετικά προσκείμενοι σε πιθανή διεύρυνση του ΝΑΤΟ ή/και της ΕΕ (Διάγραμμα 9), επιθυμούν την ισχυροποίηση της ρήτρας «Αμοιβαίας Συνδρομής» της Συνθήκης της Λισαβόνας ώστε να φτάσει στο επίπεδο

εγγυήσεων του άρθρου 5 του NATO περί «Συλλογικής Άμυνας» (Διάγραμμα 12), καθώς και τη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού στρατού (Διάγραμμα 8) για την από κοινού αντιμετώπιση των αναθεωρητικών δυνάμεων και των προκλήσεων (Διάγραμμα 17). Παρόλα αυτά, η συντριπτική πλειοψηφία πιστεύει ότι το NATO θα συνεχίσει να αποτελεί το βασικό πυλώνα ασφάλειας και άμυνας (Διάγραμμα 6), όπως και το γεγονός ότι εμπιστεύεται περισσότερο τα διμερή και τρίμερη σχήματα συμμαχιών, που αναπτύσσονται εκτός ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ, και πολλές φορές με χώρες εκτός ΕΕ (Διάγραμμα 10).

Από την άλλη, οι έλληνες στρατιωτικοί δήλωσαν στην πλειοψηφία τους μη ικανοποιημένοι από την απόδοση των ήδη ληφθέντων μέτρων της ΕΕ για την αντιμετώπιση των ευρωπαϊκών προκλήσεων ασφαλείας (Διάγραμμα 5), τα οποία έχουν ανατρέψει τις προτεραιότητες των Ενόπλων Δυνάμεων (Διάγραμμα 7). Επιπρόσθετα, ότι δεν συμφωνούν με την ιδέα ενός κοινού ευρωπαϊκού στρατού (Διάγραμμα 8), αλλά ταυτόχρονα ότι έχουν επωφεληθεί από την ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ (Διάγραμμα 11) και την εμπιστεύονται περισσότερο σε σχέση με τα διμερή και τρίμερη σχήματα συμμαχιών εκτός πλαισίου ΕΕ (Διάγραμμα 10), όπως Ελλάδας-Γαλλίας, καθώς και ότι στηρίζουν την ισχυροποίηση της ρήτρας «Αμοιβαίας Συνδρομής» της Συνθήκης της Λισαβόνας ώστε να φτάσει στο επίπεδο εγγυήσεων του άρθρου 5 του NATO περί «Συλλογικής Άμυνας» (Διάγραμμα 7) και την από κοινού δράση των κ-μ για την αντιμετώπιση του αναθεωρητισμού των μεγάλων και περιφερειακών δυνάμεων (Διάγραμμα 17), όπως και την προάσπιση των εξωτερικών συνόρων. Επιπλέον, το NATO θα συνεχίσει να διαδραματίζει βασικό ρόλο στην ασφάλεια και άμυνά τους (Διάγραμμα 6), καθώς και είναι θετικά προσκείμενοι ως προς μια πιθανή διεύρυνσή του ή/και της ΕΕ (Διάγραμμα 9). Τέλος, η πλειοψηφία των ελλήνων στρατιωτικών πιστεύουν ότι οι κρίσεις, κυρίως, από το 2020 και μετά, ωφέλησαν την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (Διάγραμμα 18).

Τα παραπάνω αποτελέσματα, με την όποια απόκλιση κατά τη μεταξύ τους σύγκριση, επιβεβαιώνουν την αρχική υπόθεση ότι η ενεργειακή ασφάλεια και οι τεταμένες σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας, ως απόρροια του Ουκρανικού Πολέμου, ανησυχούν τους ευρωπαίους, επιζητώντας ταυτόχρονα ενισχυμένη συνεργασία στην άμυνα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022), και ότι οι κρίσεις δεν τους απομακρύνουν από το Ευρωπαϊκό Ιδεώδες. Επιπλέον, και για τα δύο δείγματα αναμενόμενη ήταν η εμπιστοσύνη για ασφάλεια και άμυνα στο NATO, με δεδομένο ότι όλες οι συμμετέχουσες χώρες στην ερευνητική μελέτη, πλην της Κύπρου, ανήκουν σε αυτό.

Εν κατακλείδι, παρά των αντιτιθέμενων απόψεων των δύο υπό εξέταση ομάδων της παρούσας μελέτης, κυρίως ως προς την ιεράρχηση των προκλήσεων ασφαλείας, το οποίο αποδίδεται κυρίως σε γεωγραφικούς παράγοντες, στα περισσότερα ζητήματα, υπό το πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ, βρέθηκαν να συμφωνούν, το οποίο υποδεικνύει ότι υπάρχουν κοινά σημεία μεταξύ τους στο «λεπτό» ζήτημα της εξωτερικής πολιτικής και άμυνας, άρα θετική προοπτική για την υλοποίηση του ευρωπαϊκού ιδεώδους.

Περιορισμοί-Προτάσεις

Μερικοί από τους περιορισμούς αφορούντα δημογραφικά στοιχεία των δειγμάτων. Πέρα από τη διαφορετική γλώσσα και το πολιτισμικό υπόβαθρο, βρέθηκε το δείγμα του Λόχου Erasmus να έχει μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής σε κοινές ασκήσεις, αποστολές και εκπαιδεύσεις από το Λόχο Ευελπίδων, το οποίο συνηγορεί στην πολιτισμική ώσμωση και συναντίληψη. Επιπρόσθετα, στο Λόχο Erasmus το ποσοστό των συμμετεχόντων Αξιωματικών ήταν μεγαλύτερο, το οποίο συνεπάγεται ολοκλήρωση των σπουδών τους με μεγαλύτερη επαγγελματική κατάρτιση, καθώς και ο μέσος όρος ηλικίας τους ήταν μεγαλύτερος κατά τρία έτη σε σύγκριση με το δείγμα του Λόχου Ευελπίδων. Στις δύο αυτές παραμέτρους, πιθανόν, να οφείλεται το γεγονός ότι στα αποτελέσματα του δείγματος του Λόχου Ευελπίδων να δόθηκε σε υψηλό ποσοστό και συχνότητα η απάντηση «ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ». Επιπλέον, σημαντικός περιορισμός είναι το γεγονός ότι η πλειοψηφία των δειγμάτων είναι υπό καθεστώς Στρατιωτικής Σχολής, η οποία έχει τους δικούς της περιορισμούς και κανόνες. Επιπρόσθετα, δεν μπορεί να αξιολογηθεί πλήρως η ειλικρίνεια των απαντήσεων.

Όπως είναι φυσικό, η εν λόγω μελέτη δεν συνιστά ολοκληρωμένη ερευνητική μελέτη όλων των κ-μ της ΕΕ, αλλά και ούτε του συνόλου των Ενόπλων Δυνάμεων των υπό εξέταση χωρών, διότι, χώρες με σημαντικές Ένοπλες Δυνάμεις και ενεργή συμμετοχή στις αποστολές και επιχειρήσεις, στρατιωτικές και μη, της ΕΕ, όπως η Γαλλία, δεν περιλαμβάνονται στην έρευνα. Παρομοίως, απουσιάζουν χώρες με σημαντική επιρροή στα πεπραγμένα της ΕΕ, όπως η Γερμανία. Εντούτοις, η επιλογή των εννέα κρατών-μελών, τα οποία είναι αντιπροσωπευτικά για σχεδόν όλους τους γεωγραφικούς διαχωρισμούς, πλην των χωρών της Βόρειας Ευρώπης, και η σύγκρισή τους με την Ελλάδα, επιτρέπει την καταγραφή σημαντικών ευρημάτων και την εξαγωγή αξιόπιστων συμπερασμάτων τόσο για την ΕΕ, όσο και για την Ελλάδα.

Ωστόσο, υπάρχουν περιθώρια για περαιτέρω μελέτη σε πιο ευρεία κλίμακα και με πιθανά ερωτήματα, τα οποία προκύπτουν από την παρούσα έρευνα, όπως: 1. Τους λόγους για τους οποίους οι Έλληνες Στρατιωτικού δεν συμφωνούν με την ιδέα ενός κοινού Ευρωπαϊκού Στρατού και 2. Τους λόγους για τους οποίους οι ανάγκες και οι προτεραιότητες των Ενόπλων Δυνάμεων άλλαξαν, και αν αυτό σχετίζεται με τις πρόσφατες εξελίξεις του πολέμου της Ουκρανίας, με ότι αυτό συνεπάγεται, συμπεριλαμβανομένου του φαινομένου της εργαλειοποίησης του μεταναστευτικού.

Συμπεράσματα

Ενδιαφέρον εύρημα και δυνατό σημείο της παρούσας ερευνητικής μελέτης είναι ότι παρά την απόκλιση αντιλήψεων σε ελάχιστα ζητήματα, όπως η δημιουργία κοινού ευρωπαϊκού στρατού, με τη διστακτικότητα των Ελλήνων, και η ιεράρχηση των προκλήσεων ασφαλείας, για γεωγραφικούς και εμπειρικούς λόγους το τελευταίο, υποδηλώνεται η επιθυμία και των δύο υπό εξέταση ομάδων, των Ελλήνων σε σύγκριση με τα εννέα συμμετέχοντα κράτη-μέλη, για ενισχυμένη συνεργασία στον τομέα της ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ, άρα κινούμενοι παράλληλα προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, που συνεπάγεται πολιτική ενοποίηση, άρα παραχώρηση εθνικής κυριαρχίας και πολιτική συμφωνία. Όμως, έως ότου αυτό επιτευχθεί, θέλοντας να διασφαλίσουν την ασφάλεια, ευημερία και επιβίωσή τους, με όρους Ρεαλισμού, μεγιστοποιούν την ισχύ τους, και πόσο μάλλον την στρατιωτική τους ισχύ, εντός ΝΑΤΟ και των εκάστοτε συμμαχιών των χωρών τους.

Από τη στιγμή, που η αμυντική ολοκλήρωση συμπαρασέρνει την πολιτική ολοκλήρωση, ώστε να στηριχθεί το ευρωπαϊκό ιδεώδες, κρίνεται αναγκαίο ένα υψηλό επίπεδο σύγκλισης αντιλήψεων και ανεύρεσης ενός κοινού κινήτρου, έστω και για διαφορετικούς λόγους, το οποίο θα αποτελέσει πολλαπλασιαστής ισχύος για τη διαμόρφωση και αντιμετώπιση των προκλήσεων ασφαλείας του σύγχρονου διεθνούς περιβάλλοντος.

Εν κατακλείδι, τα αποτελέσματα αυτής της ερευνητικής μελέτης υπογραμμίζουν την ποικιλομορφία που χαρακτηρίζει τα ευρωπαϊκά κράτη-μέλη λόγω γεωγραφίας και διαμορφώνουν την από κοινού αντίληψη για τις προκλήσεις ασφαλείας, των θεμάτων που εμπίπτουν στο πεδίο της ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ και τις συνθήκες για ευρωπαϊκή ολοκλήρωση σε σύγκριση με την Ελλάδα, παρέχοντας ορισμένες κατευθυντήριες γραμμές για μια βαθύτερη διακρατική σύγκριση.

Πηγές-Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Δασκαλάκης, Ι. (2020), «Η εξέλιξη της αμυντικής ολοκλήρωσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης» στο συλλογικό τόμο Χαφουσίδου Χ., Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Σπουδών (ΕΛ.Ι.Σ.ΜΕ.), *Η Αμυντική Ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (σ. 95-98), Αθήνα: Ινφογνώμων
- Ζιώγας, Χ. (2020), «Η ΕΕ ως κοινότητα ασφάλειας: Σταθερά και ρευστά χαρακτηριστικά. Οι ρήτρες Αλληλεγγύης και Αμοιβαίας Συνδρομής» στο συλλογικό τόμο Χαφουσίδου Χ., Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Σπουδών (ΕΛ.Ι.Σ.ΜΕ.), *Η Αμυντική Ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (σ. 109-110, 130-131), Αθήνα: Ινφογνώμων
- Ιωακειμίδης, Κ. Π. (2000), *Το μέλλον της Ευρώπης: Η Προοπτική της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας και η Ελλάδα* (σ.23,25-26,103-106, 109,134), Αθήνα: Ι. Σιδέρης
- Καρατράντος, Τ. (2019), «Εξωτερικές σχέσεις και πολιτικές αντιμετώπισης της Τρομοκρατίας και των Υβριδικών Απειλών» στο συλλογικό τόμο Μπλαβούκος Σ., Μπουραντώνης Δ. & Τσάκωνας Π., *Εξωτερικές Σχέσεις της ΕΕ* (σ. 390-391, 394-395), Αθήνα: Ι. Σιδέρης
- Καψόλη, Ε. (2020), «Ευρωπαϊκή Ένωση και Κυβερνοασφάλεια: Θεσμοί & Στρατηγικές» στο συλλογικό τόμο Χαφουσίδου Χ., Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Σπουδών (ΕΛ.Ι.Σ.ΜΕ.), *Η Αμυντική Ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (σ. 357-359,373, 378-379), Αθήνα: Ινφογνώμων
- Κοππά, Μ. (2017), *Η Κοινή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας: Η ιστορία, οι θεσμοί, οι στρατηγικές* (σ. 46, 51-53, 57, 59-63, 68, 116-119, 306), Αθήνα: Πατάκη
- Κοππά, Μ. (2019), «Εξωτερική Πολιτική, Άμυνα και Ασφάλεια της ΕΕ μετά την Παγκόσμια Στρατηγική Ασφαλείας» στο συλλογικό τόμο Μπλαβούκος Σ., Μπουραντώνης Δ. & Τσάκωνας Π., *Εξωτερικές Σχέσεις της ΕΕ* (σ. 212, 219,221), Αθήνα: Ι. Σιδέρης
- Μαζαράκης, Σ. (2020), «Στρατηγική της ΕΕ για την ασφάλεια στη θάλασσα» στο συλλογικό τόμο Χαφουσίδου Χ., Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Σπουδών (ΕΛ.Ι.Σ.ΜΕ.), *Η Αμυντική Ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (σ. 217-229, 233-234, 243-247), Αθήνα: Ινφογνώμων

- Μπαζίνης, Θ. (2020), «Επιχειρήσεις-Αποστολές ΚΠΑΑ» στο συλλογικό τόμο Χαφουσίδου Χ., Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Σπουδών (ΕΛ.Ι.Σ.ΜΕ.), *Η Αμυντική Ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (σ. 276,279), Αθήνα: Ινφογνώμων
- Μπόση, Μ. (2000) *Περί του Ορισμού της Τρομοκρατίας* (σ. 64-65), Αθήνα: Τραυλός
- Ντάλης, Σ. (1999), «Αναζητώντας μια Κοινή Ευρωπαϊκή Πολιτική Άμυνας στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα» στο συλλογικό τόμο Θεοδωρόπουλος Β., Ιωακειμίδης Π., Κουλουμπής Θ. & Νταλής Σ., *Το ΝΑΤΟ και η Ευρωπαϊκή Άμυνα* (σ. 47), Αθήνα: Ι. Σιδέρης
- Ντόκος, Θ. (2019), «Οι σχέσεις ΕΕ-ΝΑΤΟ: Παρελθόν,παρόν και μέλλον» στο συλλογικό τόμο Μπλαβούκος Σ., Μπουραντώνης Δ. & Τσάκωνας Π., *Εξωτερικές Σχέσεις της ΕΕ* (σ. 157, 159-162, 164), Αθήνα: Ι. Σιδέρης
- Ραγίης, Α. Ι. (2014), *Θεωρίες Αμυντικής Αλληλεξάρτησης: Η περίπτωση της Βορειο-Ατλαντικής Συμμαχίας* (σ. 93-94, 98-99, 109, 134-135, 169-170), Αθήνα: Ι. Σιδέρης
- Τσάκωνας, Π. (2019), «Η ευρωπαϊκή επίδοση στη διαχείριση της παράτυπης μετανάστευσης» στο συλλογικό τόμο Μπλαβούκος Σ., Μπουραντώνης Δ. & Τσάκωνας Π., *Εξωτερικές Σχέσεις της ΕΕ* (σ. 342,348,369), Αθήνα: Ι. Σιδέρης
- Υφαντής, Κ. (2006), «Διατλαντικές Σχέσεις: μεταξύ μονομέρειας, αδιαφορίας και ισορροπίας» στο συλλογικό τόμο Δ.Κ. Ξενάκης & Μ.Ι. Τσινισιζέλης (Επίμ.), *Παγκόσμια Ευρώπη; Οι διεθνείς διαστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (σ. 43-45), Αθήνα: Ι. Σιδέρης
- Χρυσόχου Δ. Ν., Τσινισιζέλης Μ. Ι., Υφαντής Κ., Σταυρίδης Σ., Ξενάκης Δ. Κ., (2009), *Ευρωπαϊκή πολιτεία: Η τέχνη της συνδιάθεσης* (σ. 146-149, 159-161, 250), Αθήνα: Σαββάλας

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Hoffman, B. (2006), *Inside Terrorism*, 2nd edition (σ. 149), New York: Columbia University Press
- Judt, T. (2012), *Η Ευρώπη μετά τον πόλεμο* (επιμ. μτφρ. Ν. Σταματάκης και Ε. Αστερίου), (σ. 716), Αθήνα: Αλεξάνδρεια
- Mueller, J. (2010), *Atomic Obsession: Nuclear Alarmism from Hiroshima to Al-Qaeda* (σ. 18), New York: Oxford University Press

Επιστημονικά άρθρα και λοιπά

Καρατράντος, Τ. (2021), «Στρατηγική και συμμαχίες σε έναν κόσμο που αλλάζει», *Ελληνικό Ιδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ)*, ανακτήθηκε από:

<https://www.eliamep.gr/publication/%cf%83%cf%84%cf%81%ce%b1%cf%84%ce%b7%ce%b3%ce%b9%ce%ba%ce%ae-%ce%ba%ce%b1%ce%b9-%cf%83%cf%85%ce%bc%ce%bc%ce%b1%cf%87%ce%af%ce%b5%cf%82-%cf%83%ce%b5-%ce%ad%ce%bd%ce%b1%ce%bd-%ce%ba%cf%8c%cf%83%ce%bc/> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

Κουκουδάκης, Γ. (2022), «Ενεργειακή ασφάλεια και διεύρυνση της ΕΕ: Ο ρόλος της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία στις επερχόμενες ευρωπαϊκές εξελίξεις», *Hellenic Foreign Affairs*, ανακτήθηκε από:

<https://foreignaffairs.gr/articles/73798/georgios-koykoydakis/energeiaki-asfaleia-kai-dieyrynsi-tis-ee> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

Λένναξ, Κ. (2020), «Ενεργειακή ασφάλεια: το κλειδί για τη διεθνή ασφάλεια», *Όμιλος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Θεμάτων (ΟΔΕΘ)*, ανακτήθηκε από:

<https://odeth.eu/%ce%b5%ce%bd%ce%b5%cf%81%ce%b3%ce%b5%ce%b9%ce%b1%ce%ba%ce%ae-%ce%b1%cf%83%cf%86%ce%ac%ce%bb%ce%b5%ce%b9%ce%b1-%cf%84%ce%bf-%ce%ba%ce%bb%ce%b5%ce%b9%ce%b4%ce%af-%ce%b3%ce%b9%ce%b1-%cf%84%ce%b7-%ce%b4/> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

Μπλαβούκος Σ. & Παγουλάτος Γ. (2022), «Η Ευρώπη μετά τον πόλεμο του Πούτιν: Η ΕΕ στη νέα ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική ασφάλειας», *Ελληνικό Ιδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ)*, ανακτήθηκε από:

<https://www.eliamep.gr/publication/%ce%b7-%ce%b5%cf%85%cf%81%cf%8e%cf%80%ce%b7-%ce%bc%ce%b5%cf%84%ce%ac-%cf%84%ce%bf%ce%bd-%cf%80%cf%8c%ce%bb%ce%b5%ce%bc%ce%bf-%cf%84%ce%bf%cf%85-%cf%80%ce%bf%cf%8d%cf%84%ce%b9%ce%bd-%ce%b7-%ce%b5/> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

- Μπλαβούκος Σ. & Πολίτης Λάμπρου Π., (2021), «Αμυντική Ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης Και οι Επτά ήταν Υπέροχοι», *Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ)*, 8, 47-50, ανακτήθηκε από: <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2021/06/Policy-Paper-73-Blavoukos-Lamprou-EL-Final.pdf> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)
- Μπορέλ, Ζ. (2020), «Γιατί είναι σημαντική η ευρωπαϊκή στρατηγική αυτονομία», *Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ)*, 4-6 ανακτήθηκε από: <https://www.eliamep.gr/wpcontent/uploads/2020/12/%CE%96%CE%BF%CE%B6%CE%AD%CF%80%CE%9C%CF%80%CE%BF%CF%81%CE%AD%CE%BB-Policy-brief-141.pdf> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)
- Αραρ J., Radjenovic A. & Dobрева A., (2019), «Το μεταναστευτικό», *Υπηρεσία Έρευνας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου*, 10, ανακτήθηκε από: <https://what-europe-does-for-me.eu/el/portal/3/focus04> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)
- Acikmese S. A. & Triantaphyllou D., (2012), “The NATO–EU–Turkey trilogy: the impact of the Cyprus conundrum”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 12, No. 4, December 2012, 555–573, ανακτήθηκε από: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14683857.2012.741846?scroll=top&needAccess=true&role=tab> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)
- Bocquillon P. & Maltby T., (2017) “The more the merrier? Assessing the impact of enlargement on EU performance in energy and climate change policies” *East European Politics*, 88-105, ανακτήθηκε από: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/21599165.2017.1279605> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)
- Hoffman, B. (1995), “Holly Terror: The Implications of Terrorism Motivated by a Religious Imperative”, *Studies in Conflict and Terrorism*, Vol. 18, No. 4, October/December 1995, p. 273, ανακτήθηκε από: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10576109508435985> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)
- Kamp, K. H. (1994), “Nuclear Terrorism - Hysterical Concern or Real Risk?”, *German Foreign Affairs, Review*, Vol. 46, No. 3, p.117
- Nelson, E. S. (2012), “Maritime Terrorism and Piracy: Existing and Potential Threats” *Global Security Studies*, ανακτήθηκε από:

<https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=86865608ae0a3eb237f114351c5dd782d9b9573f> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

Wilson A. B. & Dobрева A., (2019), «Ενεργειακός εφοδιασμός και ενεργειακή ασφάλεια», *Υπηρεσία Έρευνας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου*, 8, ανακτήθηκε από: https://what-europe-does-for-me.eu/data/pdf/focus/focus11_el.pdf (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

Απόφαση 10415/00 του Συμβουλίου της ΕΕ της 03 Αυγούστου 2000, ανακτήθηκε από: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10415-2000-INIT/en/pdf> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

Έκθεση εφαρμογής της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφαλείας, *Συμβούλιο της ΕΕ*, (2009), ανακτήθηκε από: <https://www.consilium.europa.eu/el/documents-publications/publications/european-security-strategy-secure-europe-better-world/> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την αντιμετώπιση καταστάσεων εργαλειοποίησης στον τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου, *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, 14 Δεκεμβρίου 2021, ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021PC0890&from=EN> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

Κοινή ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, «Κοινό πλαίσιο για την αντιμετώπιση υβριδικών απειλών, Απόκριση της Ευρωπαϊκής Ένωσης», *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, 06 Απριλίου 2016, ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

Ηλεκτρονικές Πηγές

«Βασικές ερωτήσεις και απαντήσεις για τα δικαιώματα των προσφύγων και μεταναστών», *Διεθνείς Αμνηστία*, (2016), <https://www.amnesty.gr/blog/20206/vasikes-erotiseis-kai-apantiseis-gia-ta-dikaionomata-prosfygon-metanaston> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

«Γιατί η κυβερνοασφάλεια είναι τόσο σημαντική για την ΕΕ;», *Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*, 24 Νοεμβρίου 2022,

<https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/society/20211008STO14521/giati-i-kuvernoasfaleia-einai-toso-simantiki-gia-tin-ee> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

«Ενημερωτικό γράφημα - Τρομοκρατία στην ΕΕ: στοιχεία και αριθμοί», *Ευρωπαϊκό Συμβούλιο-Συμβούλιο της ΕΕ*, 26 Αυγούστου 2022, <https://www.consilium.europa.eu/el/infographics/terrorism-eu-facts-figures/> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

«Ευρωβαρόμετρο: Άμυνα και ενεργειακή αυτονομία, βασικές προτεραιότητες για τους Ευρωπαίους», *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, 15 Ιουνίου 2022 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/ip_22_3756 (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

«Η αντίδραση της ΕΕ στην τρομοκρατία», *Συμβούλιο της ΕΕ*, 15 Δεκεμβρίου 2022, <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/fight-against-terrorism/> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

«Η κλιματική αλλαγή και εσύ», *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, https://climate.ec.europa.eu/citizens/climate-change-and-you_el (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

«Καταπολέμηση οργανωμένου εγκλήματος: 10 προτεραιότητες του Συμβουλίου για την επόμενη 4ετία», *Συμβούλιο της ΕΕ*, 26 Μαΐου 2021 <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2021/05/26/fight-against-organised-crime-council-sets-out-10-priorities-for-the-next-4-years/> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

«Κλιματική αλλαγή: Η δράση της ΕΕ», *Ευρωπαϊκό Συμβούλιο-Συμβούλιο της ΕΕ*, 21 Δεκεμβρίου 2022, <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/climate-change/> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

«Κοινή δήλωση ΕΕ-ΗΠΑ μετά την υπουργική σύνοδο ΕΕ-ΗΠΑ για θέματα δικαιοσύνης και εσωτερικών υποθέσεων», *Συμβούλιο της ΕΕ*, Δελτίο τύπου της 19 Ιουνίου 2019, <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2019/06/19/joint-eu-u-s-statement-following-the-eu-u-s-justice-and-home-affairs-ministerial-meeting/> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

«Κυβερνοασφάλεια: Πώς αντιμετωπίζει η ΕΕ τις κυβερνοαπειλές», *Ευρωπαϊκό Συμβούλιο-Συμβούλιο της ΕΕ*, 11 Ιανουαρίου 2023, <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/cybersecurity/> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

- «Κώδικας συνόρων Σένγκεν: Το Συμβούλιο εκδίδει κανονισμό για την ενίσχυση των ελέγχων στα εξωτερικά σύνορα», *Συμβούλιο της ΕΕ*, Δελτίο τύπου της 7 Μαρτίου 2017, <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2017/03/07/regulation-reinforce-checks-external-borders/> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)
- «Ο αγώνας της ΕΕ κατά του οργανωμένου εγκλήματος», *Ευρωπαϊκό Συμβούλιο-Συμβούλιο της ΕΕ*, 15 Δεκεμβρίου 2022, <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/eu-fight-against-crime/> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)
- «Οι στόχοι για το κλίμα και η εξωτερική πολιτική της ΕΕ», *Ευρωπαϊκό Συμβούλιο-Συμβούλιο της ΕΕ*, 14 Νοεμβρίου 2022 <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/climate-change/climate-external-policy/> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)
- «Όπλα μαζικής καταστροφής: καταπολέμηση της διάδοσής τους», *Συμβούλιο της ΕΕ*, (2017) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l33234&from=RO> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)
- «Οριζόντια Ομάδα για την ενίσχυση της ανθεκτικότητας και την αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών», *Συμβούλιο της ΕΕ*, 04 Μαΐου 2022, <https://www.consilium.europa.eu/el/council-eu/preparatory-bodies/horizontal-working-party-on-enhancing-resilience-and-counteracting-hybrid-threats/> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)
- «Στήριξη των πολιτών στη δράση για το κλίμα», *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, https://climate.ec.europa.eu/citizens/citizen-support-climate-action_el (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)
- «Σύμβαση της Γενεύης του 1951: Ερωτήσεις και Απαντήσεις», *United Nations High Commissioner for Refugees (YNHCR)*, (2016) <https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2017/05/Geneva1951faq.pdf> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)
- «Συνεργασία της ΕΕ σε θέματα ασφάλειας και άμυνας», *Ευρωπαϊκό Συμβούλιο-Συμβούλιο της ΕΕ*, 05 Ιανουαρίου 2023, <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/defence-security/> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

«Τιμές ενέργειας και ασφάλεια εφοδιασμού», *Ευρωπαϊκό Συμβούλιο-Συμβούλιο της ΕΕ*, 21 Δεκεμβρίου 2022 <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/energy-prices-and-security-of-supply/> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

«Energy security, Reliable, affordable access to all fuels and energy sources», *International Energy Agency (IEA)*, <https://www.iea.org/topics/energy-security> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

EUNAVFOR MED operation “SOPHIA”, *European Union External Action*, <https://www.operationsophia.eu/> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

Flash Eurobarometer, Report, «European Parliament Youth Survey», *Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*, Σεπτέμβριος 2021, <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/be-heard/eurobarometer/2021/youth-survey-2021/report.pdf> (τελευταία πρόσβαση 15/01/23)

Παράρτημα Ι

Το παρών ερωτηματολόγιο αφορά έρευνα με σκοπό την διερεύνηση κατά πόσο έχει επιτευχθεί η συναντίληψη , ως βασικό συστατικό προσδιορισμού των Ευρωπαϊκών προκλήσεων ασφαλείας, σε θέματα που εμπίπτουν της ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ, κυρίως εντός στρατιωτικών κύκλων. Τα δεδομένα των απαντήσεων θα τύχουν επεξεργασίας στο πλαίσιο έρευνας για την εκπόνηση διπλωματικής εργασίας προς απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στο Πάντειο Πανεπιστήμιο προκειμένου να εξαχθούν στατιστικά στοιχεία (δείκτες) και συμπεράσματα. Διατηρείται η πλήρης ανωνυμία κατά την επεξεργασία των δεδομένων η οποία με τη σειρά της γίνεται αποκλειστικά από τον ερευνητή.

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΦΥΛΛΟ: ☐ Άντρας ☐ Γυναίκα

ΗΛΙΚΙΑ:

ΙΔΙΟΤΗΤΑ: ☐ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ ☐ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΣ

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΚΟΙΝΕΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ Ή/ΚΑΙ ΝΑΤΟΪΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ,
ΑΠΟΣΤΟΛΕΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΙΣ: ☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1) ΙΕΡΑΡΧΕΙΣΤΕ ΤΙΣ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΑΠΕΙΛΕΣ/ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ
(ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΤΕ ΤΟΝ ΑΡΙΘΜΟ 1 ΔΙΠΛΑ ΣΤΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΗ
ΑΠΕΙΛΗ/ΠΡΟΚΛΗΣΗ, 2 ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΜΕΣΩΣ ΕΠΟΜΕΝΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΚΑΙ
ΟΥΤΩ ΚΑΘΕΞΗΣ):

- ☐ ΔΙΕΘΝΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ
- ☐ ΥΒΡΙΔΙΚΕΣ ΑΠΕΙΛΕΣ
- ☐ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ
- ☐ ΟΠΛΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ
- ☐ ΚΥΒΕΡΝΟΑΣΦΑΛΕΙΑ
- ☐ ΑΝΕΞΕΛΕΓΚΤΕΣ ΠΑΡΑΝΟΜΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΕΣ ΚΑΙ
ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΕΣ ΡΟΕΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟΥ
- ☐ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΠΙΒΑΡΥΝΣΗ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ
- ☐ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

2) ΘΕΩΡΕΙΤΑΙ ΟΤΙ ΤΑ ΙΣΧΥΟΝΤΑ ΜΕΤΡΑ ΤΗΣ Ε.Ε. ΕΙΝΑΙ ΕΠΑΡΚΗ ΓΙΑ ΝΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΤΟΥΝ ΟΙ ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΑΠΕΙΛΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ;

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ ☐ ΙΣΩΣ ☐ ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ

3) ΘΕΩΡΕΙΤΑΙ ΟΤΙ ΤΟ ΝΑΤΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΘΑ ΣΥΝΕΧΙΣΕΙ ΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΒΑΣΙΚΟ ΠΥΛΩΝΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΜΥΝΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ Ε.Ε.;

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ ☐ ΙΣΩΣ ☐ ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ

4) ΟΙ ΝΕΕΣ ΑΠΕΙΛΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΠΙΣΤΕΥΕΤΑΙ ΟΤΙ ΕΧΟΥΝ ΑΝΑΤΡΕΨΕΙ ΤΙΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΕΝΟΠΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ-ΜΕΛΛΩΝ ΤΗΣ Ε.Ε.;

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ ☐ ΙΣΩΣ ☐ ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ

5) ΣΥΜΦΩΝΕΙΤΕ ΜΕ ΤΗΝ ΙΔΕΑ ΕΝΟΣ ΚΟΙΝΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ;

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ ☐ ΙΣΩΣ ☐ ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ

6) ΒΛΕΠΕΤΕ ΘΕΤΙΚΑ ΜΙΑ ΠΙΘΑΝΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΟΥ ΝΑΤΟ Ή/ΚΑΙ ΤΗΣ Ε.Ε.;

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ ☐ ΙΣΩΣ ☐ ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ

7) ΕΜΠΙΣΤΕΥΕΣΤΕ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΤΑ ΔΙΜΕΡΗ ΚΑΙ ΤΡΙΜΕΡΗ ΣΧΗΜΑΤΑ ΣΥΜΜΑΧΙΩΝ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ-ΜΕΛΛΩΝ ΤΗΣ Ε.Ε., ΑΚΟΜΑ ΚΑΙ ΜΕ ΚΡΑΤΗ ΕΚΤΟΣ Ε.Ε. ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ;

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ ☐ ΙΣΩΣ ☐ ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ

8) ΠΙΣΤΕΥΕΤΑΙ ΟΤΙ Η ΧΩΡΑ ΣΑΣ ΚΕΡΔΙΣΕ Ή ΕΧΑΣΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ;

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ ☐ ΙΣΩΣ ☐ ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ

9) ΣΤΗΡΙΖΕΤΑΙ ΤΗΝ ΙΣΧΥΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΡΗΤΡΑΣ ΑΜΟΙΒΑΙΑΣ
ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΤΗΣ ΛΙΣΑΒΟΝΑΣ ΩΣΤΕ ΝΑ ΦΤΑΣΕΙ ΣΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ
ΕΓΓΥΗΣΕΩΝ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 5 ΤΟΥ ΝΑΤΟ;

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ ☐ ΙΣΩΣ ☐ ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ

10) ΠΙΣΤΕΥΕΤΑΙ ΟΤΙ Η Ε.Ε. ΕΧΕΙ ΛΑΒΕΙ ΕΩΣ ΤΩΡΑ ΕΠΑΡΚΗ ΜΕΤΡΑ ΓΙΑ
ΤΙΣ ΚΥΒΕΡΝΟΕΠΙΘΕΣΕΙΣ;

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ ☐ ΙΣΩΣ ☐ ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ

11) ΠΙΣΤΕΥΕΤΑΙ ΟΤΙ Η ΕΡΓΑΛΕΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟΥ
ΕΙΝΑΙ ΖΗΤΗΜΑ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΥΝΟΡΩΝ, ΑΡΑ ΚΑΙ Η
ΑΠΟ ΚΟΙΝΟΥ ΠΡΟΑΣΠΙΣΗ ΑΥΤΩΝ ;

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ ☐ ΙΣΩΣ ☐ ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ

12) ΜΕ ΔΕΔΟΜΕΝΟ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΣΤΗΝ ΟΥΚΡΑΝΙΑ, ΠΙΣΤΕΥΕΤΑΙ ΟΤΙ
Η ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΑΝΑΔΕΙΚΝΥΕΤΑΙ Η ΚΥΡΙΑΡΧΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΠΕΙΛΗ Ή Ο ΕΝ ΛΟΓΟ ΠΟΛΕΜΟΣ ΑΠΟΤΕΛΕΙ
ΚΙΝΔΥΝΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΑΠΕΙΛΗΣ;

☐ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΑΝΑΔΕΙΚΝΥΕΤΑΙ Η ΚΥΡΙΑΡΧΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΠΕΙΛΗ

☐ Ο ΕΝ ΛΟΓΟ ΠΟΛΕΜΟΣ ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΚΙΝΔΥΝΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΑΠΕΙΛΗΣ

☐ ΙΣΩΣ Η ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΑΝΑΔΕΙΚΝΥΕΤΑΙ Η ΚΥΡΙΑΡΧΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΠΕΙΛΗ

☐ ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ

13) ΘΕΩΡΕΙΤΕ ΟΤΙ Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΜΕ ΤΗ ΡΩΣΙΑ ΘΑ ΛΑΒΕΙ ΕΝΑ
ΜΟΝΙΜΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ Ή ΕΙΝΑΙ ΚΑΤΙ ΤΟ ΟΠΟΙΟ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ
ΞΕΠΕΡΑΣΤΕΙ;

☐ ΜΟΝΙΜΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ☐ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΞΕΠΕΡΑΣΤΕΙ

☐ ΙΣΩΣ ΜΟΝΙΜΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ☐ ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ

14) ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ Ο ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΤΕΙ ΑΠΟ ΤΑ ΚΡΑΤΗ-ΜΕΛΗ ΤΗΣ Ε.Ε. ΑΠΟ ΚΟΙΝΟΥ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ;

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ ☐ ΙΣΩΣ ☐ ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ

15) ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ ΟΙ ΚΡΙΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ 2020 ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΕΧΟΥΝ ΒΟΗΘΗΣΕΙ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ;

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ ☐ ΙΣΩΣ ☐ ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ

Παράρτημα II

Survey about the current EU security threats/challenges and the stance of EU Member States towards them.

The present questionnaire is a survey to investigate to what extent common ground has been achieved, as a key component in identifying European security challenges, on issues falling within the Common Foreign Security Policy/Common Security Defense Policy (CFSP/CSDP), mainly within military circles.

The data of the responses will be processed in the context of a research for the preparation of a thesis for a Master's degree at Panteion University in order to draw statistical data (indicators) and conclusions. Complete anonymity is maintained during data processing which in turn is done exclusively by the researcher.

A. PERSONAL DETAILS

Gender: ☐ Male ☐ Female

Age:

Country:

Select that which applies:

A) ☐ Officer ☐ Cadet

B) ☐ Army ☐ Navy ☐ Air force

Did you have participated in joint European and/or NATO missions, exercises or training?

☐ Yes ☐ No

B. QUESTIONS

1) List the following security threats/challenges (place the number 1 next to the most important threat/challenge, 2 for the next one and so on):

☐ International Terrorism

☐ Hybrid Threat

☐ Organized Crime

☐ Weapons of Mass Destruction

☐ Cyber Security

☐ Illegal migration, refuge flows and the instrumentalisation of migration

☐ Environmental issues

☐ Energy Security

2) Do you feel that the current EU measures are sufficient to address the current security threats/challenges?

☐ Yes

☐ No

☐ Maybe

☐ I do not answer

3) Do you feel that NATO will continue to be a key pillar of security and defense for the EU in the future?

☐ Yes

☐ No

☐ Maybe

☐ I do not answer

4) Do you feel that the new security threats of the current adverse international environment have reversed the priorities of the armed forces of the EU member states?

☐ Yes

☐ No

☐ Maybe

☐ I do not answer

5) Do you agree with the idea of a common European Army?

☐ Yes

☐ No

☐ Maybe

☐ I do not answer

6) Do you feel that a potential enlargement of NATO and/or the EU would be beneficial at the moment?

☐ Yes

☐ No

☐ Maybe

☐ I do not answer

7) Do you feel more confidence in the bilateral and trilateral alliances of EU member states, even with non-EU states, than participating in the CFSP/CSDP?

☐ Yes

☐ No

☐ Maybe

☐ I do not answer

8) In your opinion did your country benefit from participating in the CFSP/CSDP thus far?

☐ Yes

☐ No

☐ Maybe

☐ I do not answer

9) Is strengthening the Lisbon Mutual Assistance Clause sufficient enough to reach the commitment level of NATO's Article 5?

☐ Yes ☐ No ☐ Maybe ☐ I do not answer

10) Do you feel that the EU has taken sufficient measures so far to prevent Cyber-Attacks?

☐ Yes ☐ No ☐ Maybe ☐ I do not answer

11) Do you feel that the instrumentalisation of immigration is a common external European borders issue, and as such, a direct issue to be addressed by CFSP/CSDP?

☐ Yes ☐ No ☐ Maybe ☐ I do not answer

12) Given the current adverse situation in Ukraine, do you feel that the security in the Energy sector is an emerging threat to all European countries or is this war, a conventional military threat?

☐ An emerging energy threat ☐ A conventional military threat

☐ Maybe ☐ I do not answer

13) Do you view the current situation between EU and Russia, as a result of Ukraine war, as a temporary conflict reaching its end, or is it a more persisting issue that is projected to last a substantial period of time?

☐ It is a temporary conflict reaching its end

☐ It is a more persisting issue

☐ Maybe

☐ I do not answer

14) Do you believe that the Revisional stance of certain of regional and transregional actor-states should be addressed directly by the member states of the EU jointly within the framework of the CFSP/CSDP?

☐ Yes ☐ No ☐ Maybe ☐ I do not answer

15) Have the crises from 2020 onwards facilitated the European integration?

☐ Yes ☐ No ☐ Maybe ☐ I do not answer